

Radu BALTASIU (coord.)

Gabriel SĂPUNARU   Ovidiana BULUMAC   Cristinel PANTELIMON
Sînziana BADEA   Irina BABA   Mădălina MIHĂILĂ   Cătălin STANCU
Mihail IONIȚĂ   Ionuț MAVRICHİ   Lilian CIACHIR

Traectoria tinerilor basarabeni veniți la studii în România

- între mit și realitate -

Centrul European de Studii în Probleme
Etnice al Academiei Române

Institutul „Eudoxiu Hurmuzachi” pentru
Românii de Pretutindeni

Editura Etnologică
Colecția Studii Sociologice
București, 2012

Traectoria tinerilor basarabeni veniți la studii în România

– între mit și realitate –

RAPORT DE CERCETARE

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Traectoria tinerilor basarabeni veniți la studii în România : între mit și

realitate / Baltasiu Radu (coord.), Pantelimon Cristinel, Săpunaru Gabriel, ... ; trad.: lb. rusă Ciachir Lilian, lb. engleză Ghidrașeanu Mihaela-Marina. - București : Editura Etnologică, 2012

Bibliogr.

ISBN 978-973-8920-43-9

I. Baltasiu, Radu

II. Pantelimon, Cristi

III. Săpunaru, Gabriel

IV. Ciachir, Lilian (trad.)

V. Ghidrașeanu, Mihaela-Marina (trad.)

316

© copyright: Centrul European de Studii în Probleme Etnice

Elaborarea, îngrijirea științifică și redacțională a volumului:

Radu Baltasiu (coord.)

Cristinel Pantelimon

Gabriel Săpunaru

Ovidiana Bulumac

Sînziana Badea

Irina Baba

Mădălina Mihăilă

Cătălin Stancu

Mihail Ioniță

Ionuț Mavrichi

Lilian Ciachir

**Această publicație a fost tipărită cu sprijinul Guvernului României Departamentul pentru
Români de Pretutindeni - www.dprp.gov.ro**

Conținutul acestei publicații nu reprezintă poziția oficială a Departamentului pentru
Români de Pretutindeni

CENTRUL EUROPEAN DE STUDII ÎN PROBLEME
ETNICE AL ACADEMIEI ROMÂNE

INSTITUTUL „EUDOXIU HURMUZACHI” PENTRU
ROMÂNII DE PRETUTINDENI

Traectoria tinerilor basarabeni veniți la studii în România

– între mit și realitate –

RAPORT DE CERCETARE

EDITURA ETNOLOGICĂ
COLECȚIA STUDII SOCIOLOGICE
BUCUREȘTI, 2012

CUPRINS

SECȚIUNEA I. SINTEZA RAPORTULUI DE CERCETARE.....	11
Obiectivul cercetării	11
Metodologie	11
Populația investigată. Eșantionul.....	11
Profilul general al tânărului din cercetare.....	12
Utilitatea bursei	12
Bursa – punte a spațiului românesc, „legătura cu România”	12
Un viitor mai bun prin integrarea în circuitul european al valorilor.....	13
O șansă pentru integrarea în piața europeană a forței de muncă	13
Crearea elitelor	13
Imperativul acțiunii sociale	14
Factor de întărire a coeziunii sociale.....	14
Factor de maturizare.....	14
Axele identitare.....	14
Evenimentele memoriei identitare.....	15
Cine sunt eu?.....	16
Limba.....	16
Importanța școlii	16
Familia	16
Anturajul	16
Celălalt.....	18
Distanța socială	18
Celălalt ca factor al apropierii sau al angoasei colective	18
Încrederea în mediul politic și mass-media în vederea apropierii dintre cele două maluri ale Prutului.....	20
Analiza hărților mentale. Profiluri	21

Problematici și recomandări	24
SECȚIUNEA A II-A. ANALIZA CANTITATIVĂ	26
Profilul general din date cantitative	26
Palierele cercetării.....	27
Populația investigată. Selecția în eșantion	27
Dimensiuni	30
Distribuția după forma de învățământ absolvită	30
Relevanța distanței. Distribuția după raioanele de proveniență	30
Distribuția după locul instituției de învățământ superior afiliați în prezent.....	33
Distribuția după organizații.....	34
Utilitatea burselor	34
Axele identitare.....	35
Atitudinea față de spațiul românesc.....	36
Prioritățile zilei de azi: Muncă, Identitate	36
Evenimentele sursă: predominant recuperatorii.....	38
Autoidentificarea. Cine sunt eu?.....	40
Limba.....	41
Memoria restitativă	45
Încrederea în mediul politic și mass-media	54
SECȚIUNEA A III-A. ANALIZA CALITATIVĂ.....	57
Preambul	57
Câteva repere privind chestiunea identității.....	58
Bursa	59
Binomul bursă-cetățenie.....	59
Pornirea spre „mai bine”. Descoperirea României și a valorilor europene	59
Crearea elitelor	59
Asocierea cu imperativul acțiunii sociale	60

Provocarea părăsirii locului natal.....	60
Factor de maturizare a conștiinței sociale	61
Finalitatea programului.....	61
Noi-ul, sentimentul de noi	61
Sineitatea între imperativul muncii și imperativul etnico-politic	62
Autoidentificarea	63
Sentimentul refugiatului. Raportarea la R. Moldova	64
Recuperarea locului prin sacrificiul de sine	65
„Europa” și sineitatea nostalgică	66
„Europa” ca aspirație	66
Fenomene identitare exterioare.....	67
Gândirea schematică.....	67
România și sineitatea	68
Curricula din România și mesajul identitar	69
Depărtarea de casă	69
Celălalt.....	69
Ecuția culturală. Atracții și presiuni.....	70
Obiectiv: identitatea	70
Coordonatele percepției factorului rusesc	71
Flexibilitate vs. inflexibilitate comunitară.....	72
Echilibrul.....	73
Unirea.....	73
Implicit, prin act administrativ	74
Plasarea reunificării în UE	74
Deficitul aparatului critic.....	75
Timpul lung, puterea Rusiei și slăbiciunea României.....	75
Administrația	76
Cine sunt studenții?	77

Refacerea identității.....	77
Identitatea implicită.....	77
Sineitate exterioară.....	78
SECȚIUNEA A IV-A. ANALIZA HĂRȚILOR MENTALE	79
Date generale.....	81
Localități și centre identificate în hărțile mentale. Totaluri.....	82
Distanțe percepute. Axe de forță și intensități spațiale.	83
Hărțile în funcție de natura spațiului geografic	84
Harta împrăștiată	85
Harta restrânsă	87
Harta adunată	88
Harta minimalistă.....	90
Frecvențe. Reprezentarea spațiului	92
Profiluri.....	94
Hărți în funcție de sensurile vehiculate	97
Harta cu mesaj unionist	97
Harta cu mesaj european.....	99
Harta cu mesaj moldovenist	101
Harta cu mesaj explicit.....	102
Harta cu mesaj implicit	103
Harta cu mesajul realului fragmentat	105
Harta cu mesaj funcțional	107
Frecvențe. Sensul vehiculat	109
Harta cu mesaj implicit.....	109
Harta cu mesaj funcțional	110
Harta cu mesaj unionist	112
Probleme	113

Concluzii și recomandări	115
SECȚIUNEA A V-A. THE SYNTHESIS OF THE RESEARCH REPORT	117
The purpose of the research	117
Methodology	117
The universe of study. The sample.....	117
The general profile of the youngster in this research.....	118
The utility of the scholarship.....	118
The scholarship—the bridge to the Romanian space, “the bond with Romania”	118
A better future through the integration in the European circulation of values.....	119
A chance for the integration into the European workforce	119
The creation of elites.....	119
The social action imperative	120
Factor of enhancing the social cohesion.....	120
Factor of maturation	120
The axes of the identity	120
The events concerning the identity memory.....	121
„Who am I”?.....	122
The language.....	122
The importance of school	122
The family.....	122
The companionship.....	124
The other	124
The social distance	124
The other as a factor of approach or collective anxiety	125
Trust in the political environment and mass media concerning the rapprochement between Romania and Moldavia.....	126
The analysis of mental maps. Profiles.....	128
Problems and recommendations.....	131

SECȚIUNEA A VI-A. ДОКЛАД ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОГО РАПОРТА	133
Цель исследования.....	133
Методология	133
Исследованное население. Выборка	133
Общий профиль молодого в исследовании.....	134
Полезность стипендии.....	134
Стипендия – мост румынского пространства, "связь с Румынией"	134
Лучшее будущее через интеграции в европейскую схему ценностей	135
Шанс для интеграции в европейском рынке труда	135
Создание элит.....	135
Необходимость социальной действию.....	136
Фактор укрепления социальной сплоченности.....	136
Фактор зрелости	136
Оси идентичности.....	136
События идентичностной памяти	137
Кто я?	138
Язык	138
Значение школы	138
Семья.....	138
Антураж	140
Другой	140
Социальное расстояние	140
Другой как фактор коллективного примирения или отчаяния	141
Доверие в политике и сми в целях сближения двух берегов Прута	142
Анализ ментальных карт. Профили	143
Вопросы и рекомендации	147
Bibliografie selectivă	149

SECȚIUNEA I. SINTEZA RAPORTULUI DE CERCETARE

Obiectivul cercetării

Cercetarea a avut ca obiectiv determinarea câtorva trăsături identitare la nivelul tinerilor basarabeni care studiază în România. Studiul a fost efectuat de către Centrul European pentru Studii în Probleme Etnice al Academiei Române, partener fiind Institutul „Eudoxiu Hurmuzachi” pentru Români de Pretutindeni din cadrul Ministerului Afacerilor Externe.

Datele au fost culese în cuprinsul anului 2012 (mai – octombrie), la nivelul populației tinerilor proveniți din Basarabia, aflați la studii în România, mai exact studenți și elevi de liceu. Cercetarea a cuprins circa 450 de chestionare autoadministrate și 35 de grupuri de discuție (focus grup), în diferite contexte *de tip educațional*: în centre universitare și centre de pregătire.

Cercetarea s-a desfășurat în toate centrele universitare mari din România: Iași, Cluj-Napoca, București, Timișoara, Galați.

Metodologie

Cercetarea s-a desfășurat pe trei niveluri de analiză: (1) cantitativ-sondaj de opinie, pe baza chestionarelor autoaplicate; (2) calitativ, pe baza discuțiilor de grup și a interviurilor și prin (3) analiza cartografică – determinarea direcțiilor de forță ale spațiului colectiv pe baza hărților mentale personale.

Populația investigată. Eșantionul

- Conform datelor generale furnizate de oficialități, numărul tinerilor din R. Moldova aflați la studii în România era la nivelul anului 2011 de circa 10.000 de persoane, din care aproape 7000 de studenți¹.

---

¹ Departamentul pentru Români de Pretutindeni, martie 2012.

- Eșantionul a cuprins circa 450 de respondenți, tineri din R. Moldova aflați la studii în România, din toate centrele universitare, cu accent pe cele în care aceștia sunt în număr important.
- Eșantion de disponibilitate. Eșantion de tip „bulgăre de zăpadă”.

Majoritatea organizațiilor ce reprezintă studenții basarabeni din România au fost incluse în eșantion, fiind prezente cu precădere cele localizate în centrele universitare importante. Tinerii au intrat în eșantion în acord cu propriul interes, chestionarul fiind autoaplicat.

Profilul general al tânărului din cercetare

Coordonatele comportamentale au ca axă destinul comun al românilor și Europa.

1. Tânărul basarabean aflat la studii în România alege România și Europa: peste 64% dintre tinerii intervievați au declarat UE drept preocupare importantă în momentul de față.
2. Peste jumătate dintre tinerii intervievați știu că există un destin comun al tuturor românilor, susținând Unirea (65,7%)²

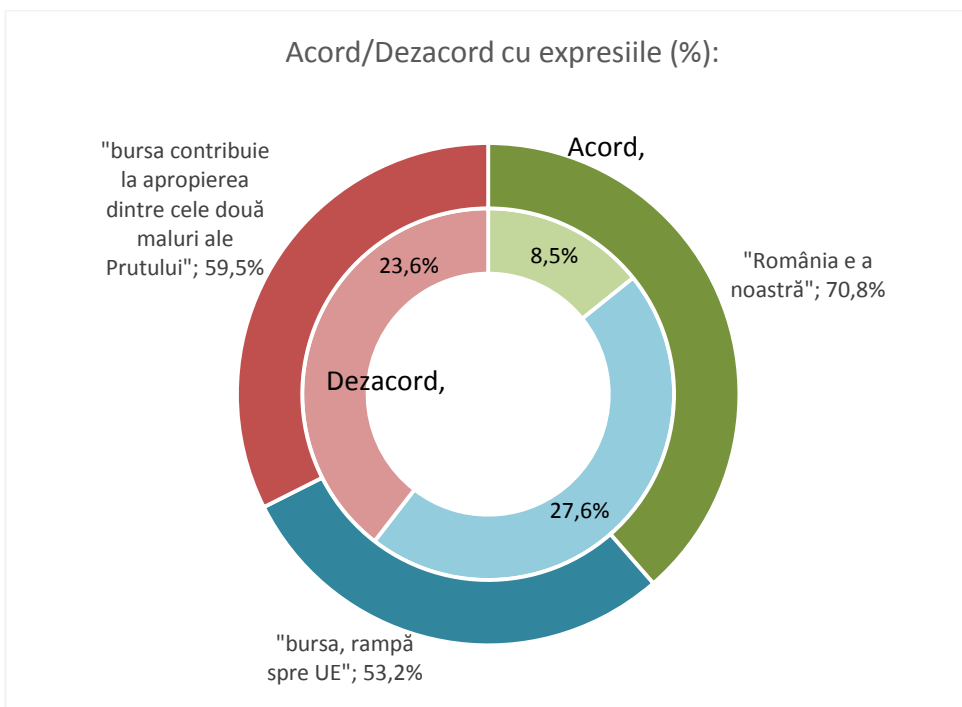
Utilitatea bursei

Bursa – punte a spațiului românesc, „legătura cu România”

Bursa este sinonimă cu reluarea legăturilor cu România. România este locul șansei unei vieți mai bune printr-o educație superioară și cu un plus de coerență: „[am venit aici] pentru a avea o educație mai puțin coruptă și mai de calitate decât cea din Republica Moldova.”; „Pentru că aici sunt mai multe șanse” (student, Medicină, București). În același timp, bursa este o șansă spre Europa și o punte către România.

---

² 65.7% răspunsuri „da” la întrebarea „Sunteți de acord cu reunificarea Basarabiei cu România?”

Un viitor mai bun prin integrarea în circuitul european al valorilor

Integrarea europeană nu înseamnă neapărat mersul la muncă în UE, ci aducerea unui viitor mai bun și în Republica Moldova. „Bursa oferă mai multe oportunități, prin urmare aici învățăm pentru un viitor mai bun” (student Studii politice, Iași).

O șansă pentru integrarea în piața europeană a forței de muncă

Calificarea oferită de bursă este de natură să asigure șanse pentru găsirea unui loc de muncă în România, sau în Uniunea Europeană, în general. „Bursa înseamnă și șanse de angajare pe piața muncii la nivel de Uniune Europeană, deci avem speranțe să trăim mai bine” (student Științe Economice, Iași).

Crearea elitelor

„Bursele arată că României îi pasă de noi, dar eu aș pune o condiție – cine primește bursa asta ori rămâne în România, ori se întoarce în Republica Moldova, pentru că scopul lor este să creeze elite, iar dacă în contextul ăsta nu se mai înghesuie foarte mulți să obțină bursă, nu-i nicio problemă, mai bine mai puțini dar buni, decât mulți dar slabi” (student Științe Politice, Timișoara).

Citatul de mai sus reprezintă preocuparea unora dintre studenții surprinși pe parcursul cercetării. Funcția de a crea elite prin parcurgerea bursei arată că tinerii din Republica Moldova au înțeles că, pe termen lung, problema crucială a dezvoltării este mai mult decât cea a carierei personale.

Imperativul acțiunii sociale

O bună parte dintre studenții din cadrul discuțiilor de la Iași, dar și din alte centre universitare, aflați la studiu în cadrul diverselor facultăți, au afirmat că vor să se întoarcă în Republica Moldova „pentru a schimba ceva”; „Să mergem înapoi pentru a da țara înaintea!”; „Să fac dreptate acasă”.

Factor de întărire a coeziunii sociale

Bursa este factor de întărire a coeziunii dintre tinerii orientați spre acțiunea socială. Bursele reprezintă un factor important pentru Unire; prin intermediul lor, tinerii pot crea o punte de legătură între România și R. Moldova - prin cunoștințele acumulate într-un mediu academic de calitate, pot schimba ceva la ei, acasă; „Mă consider foarte norocoasă; toți prietenii mei sunt aici, am șansa să învăț aici și vreau să răspălătesc România Mare” (student Relații Economice, Iași).

Factor de maturizare

Bursa și contactul implicit cu spațiul românesc lărgit asigură fundalul pentru conștientizarea problemelor grave de dincolo de Prut: „după ce am venit aici am descoperit politica colectivă de spălare a creierelor de acasă” (student Arhitectură, București). Din acest punct de vedere, **bursa este factor de protecție și recuperare identitară:** „când stai acolo nu îți dai seama, dar când vii în România realizezi diferențele și manipularea” (student Construcții, Timișoara).

Axele identitare

Trei priorități identitare

1. Integrarea în România: 70,8 % dintre cei intervievați consideră că „România este a noastră”
2. Reunificarea: 65,7% dintre tinerii intervievați sunt de acord cu Unirea României cu Basarabia
3. Cetățenia: 60,4% dintre tinerii basarabeni din eșantion susțin că dobândirea cetățeniei române trebuie să fie o prioritate pentru cetățenii R. Moldova.

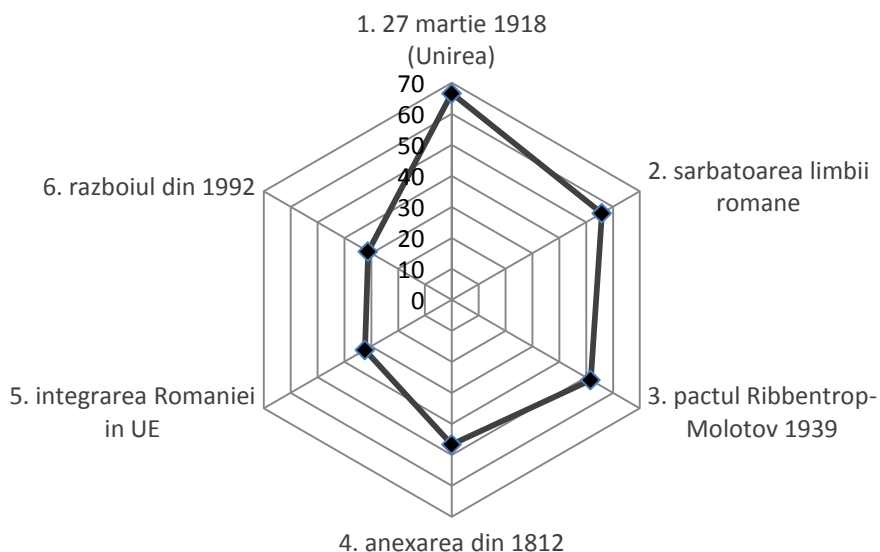
Evenimentele memoriei identitare

Evenimentele sursă reprezintă acele momente cu relevanță colectivă care au valoare fundamentală pentru ins. Acestea constituie puncte de plecare pentru valorizarea și construirea ulterioară a spațiului social. Momentele sursă ale identității de bază sunt, în ordinea preferințelor celor intervievați, alegeri da/nu: Unirea Basarabiei cu România de la 27 martie 1918 (66%), instituirea limbii române ca limbă oficială - „sărbătoarea limbii române” (55,9%), anexarea Basarabiei și a Bucovinei de Nord ca urmare a Pactului Ribbentrop-Molotov din 1939 (51,7%), anexarea Basarabiei din 1812 (48,6%). Pe un plan mai îndepărtat urmează integrarea României în UE în 2007 (32,3%) și războiul din Transnistria din 1992 (31,2%).

Memorie restitativă nu resentimentară. Memoria Unirii și a instituirii limbii române sunt cele mai importante elemente ale memoriei identitare pentru tinerii basarabeni aflați la studii în România. Evenimentele de tip rapt, care pot genera reacții împotriva cuiva, se află pe un plan secund.

Momentele sursa ale memoriei colective

(% alegeri da/nu pe fiecare din cele 6 dimensiuni)

Cine sunt eu?

Autoidentificarea reprezintă procesul prin care insul își afirmă personalitatea colectivă de substrat și o recunoaște public: „eu sunt român” / „moldovean” / „rus” / „basarabean” etc. Este unul dintre primele gesturi mentale. **Tinerii se consideră în cea mai mare parte români (peste 80%),** fie prin autoidentificare directă, fie în cadrul unei identificări de tipul basarabean – român – moldovean etc.

Tinerii se consideră în cea mai mare parte români (peste 80%), fie prin autoidentificare directă, fie în cadrul unei identificări de tipul basarabean – român – moldovean.

Limba

Spațiul limbii se suprapune peste acela al organizării societății. Fiind prin excelență identitar, amploarea acestuia denotă gradul de desfășurare a identității etnice a vorbitorilor. O societate în care limba etniei majoritare are statut inferior în spațiul public este un spațiu comprimat, iar identitatea colectivă asemenea. În Basarabia se înregistrează fenomene de *recuperare a spațiului limbii române*, ceea ce denotă apariția unor fenomene de *decomprimare a spațiului identitar*.

Importanța școlii

Inițiativa și efortul instituțional sunt esențiale în promovarea limbii. Se constată întărirea prezenței limbii identității de bază (limba română) în cadrul instituțional, prin școală. Dacă luăm în considerare faptul că așa numita „limbă moldovenească” nu este decât un aspect ideologic al limbii române, atunci observăm că limba română este limbă de comunicare predominantă în școlile din R. Moldova.

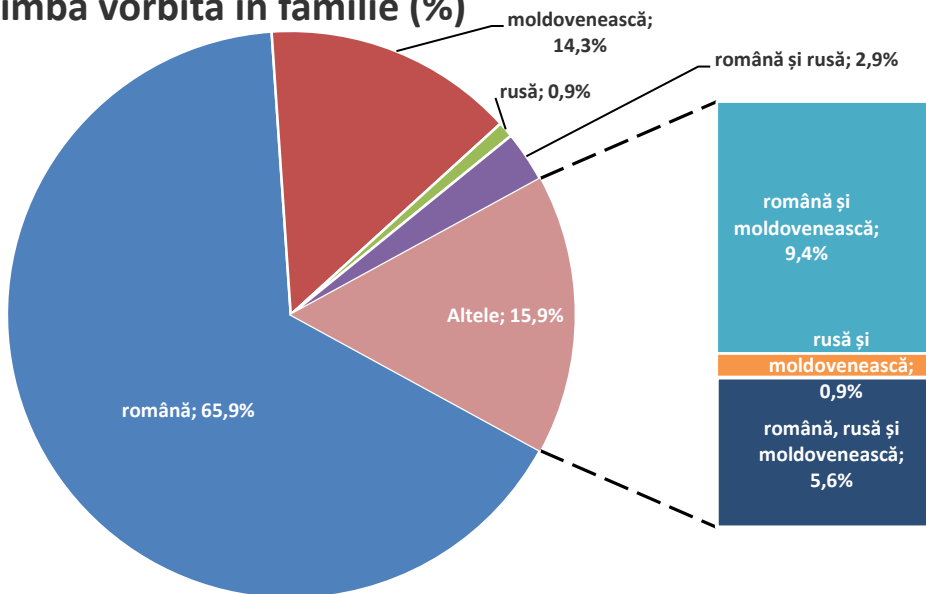
Familia

Decomprimarea spațiului identitar de bază se prelungește și în familie unde, în cea mai mare parte a raioanelor, limba predominantă este româna. Dacă inițiativa recuperării identității revine școlii, familia este spațiul final de reverberație a conduitei administrative, așa putând fi explicate efectele ce apar cu oarecare întârziere.

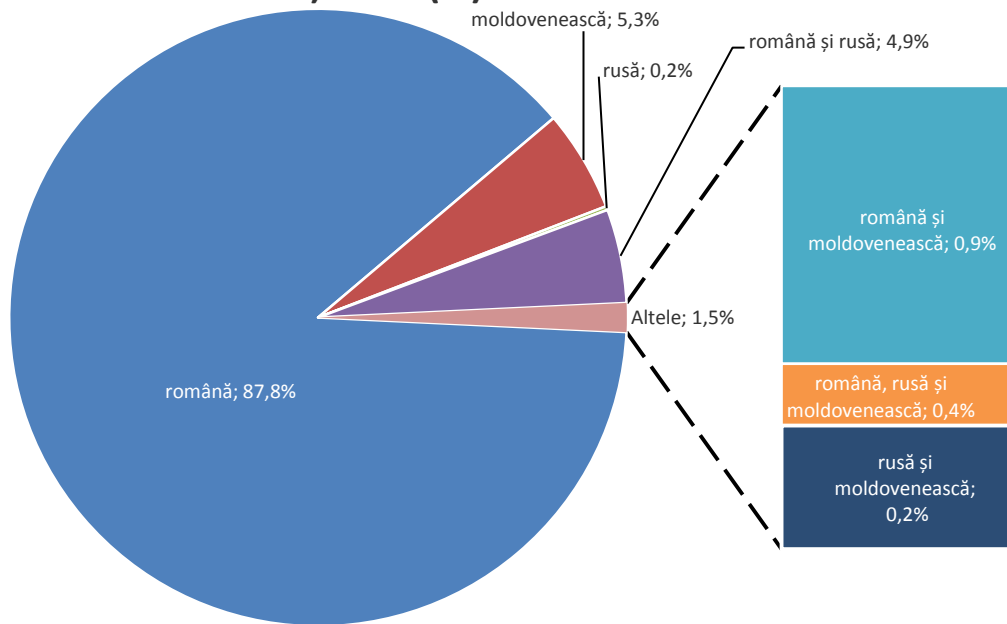
Anturajul

Inerția este și mai mare în spațiul secundar, al anturajului, unde ponderea utilizării *limbii celuilalt* este crescută. Aceasta este o dovadă a flexibilității relaționale a tinerilor basarabeni în *contul propriei identități* etnice.

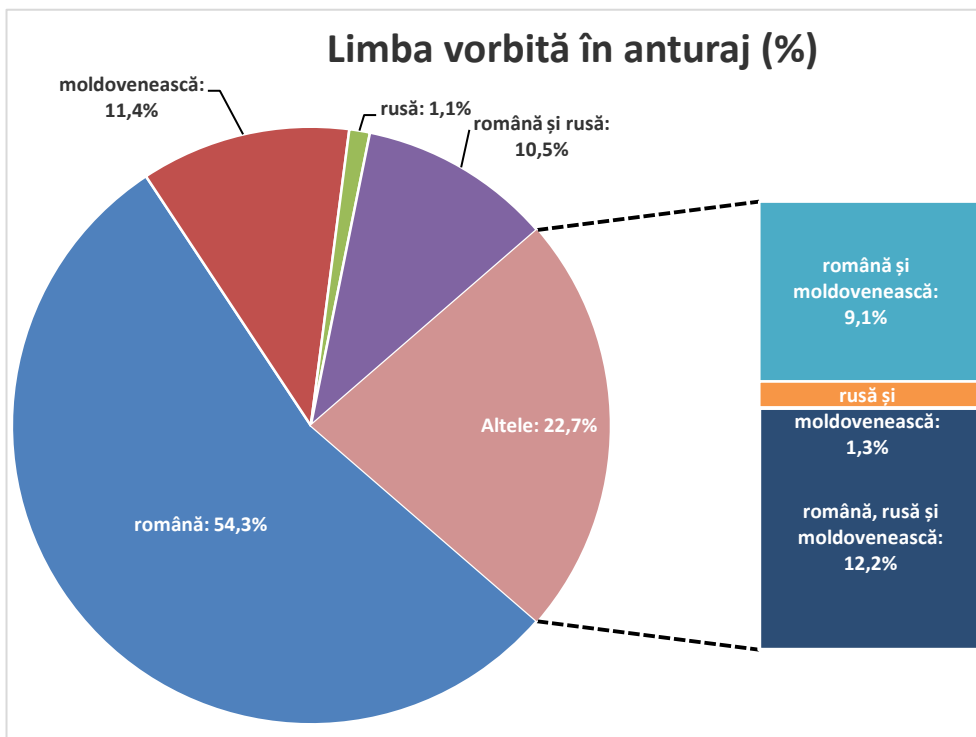
Limba vorbită în familie (%)

Limba vorbită în școală (%)

Fiind spațiu al joncțiunii cu vorbitorii altei limbi, anturajul are cea mai mare inerție identitară. Aceasta denotă flexibilitatea etnică mai mare a românilor basarabeni în raport cu celelalte populații.

Celălalt

Distanța socială

Distanța socială privește gradul de apropiere de tip etnico-rasial, ocupațional și religios dintre comunități, la nivelul percepției individuale. *Celălalt* poate lua forma *străinului* – atunci când este factor de angoasă sau a *Altuia Generalizat* – când este factor de integrare comunitară.

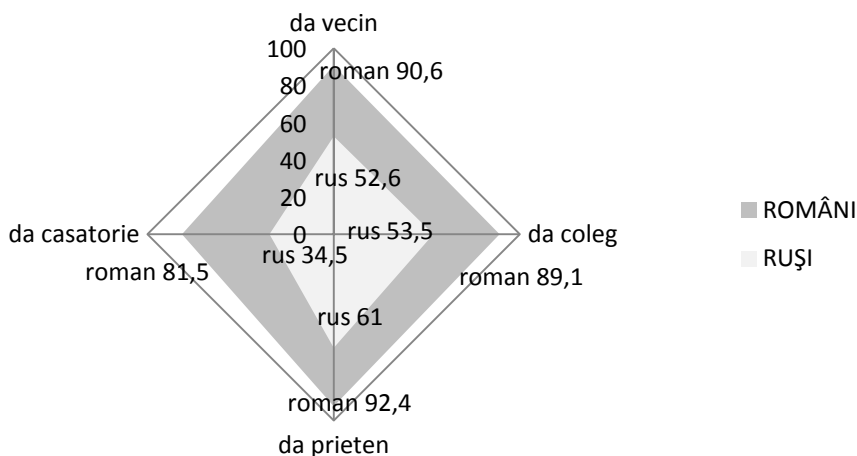
Celălalt ca factor al apropierii sau al angoasei colective

Istoria este o prezență de netăgăduit la nivelul mentalului colectiv. Aici este una dintre sursele percepției *Celuiilalt*. De regulă, ceea ce diferențiază pe *Celălalt* de *Mine* este *limba vorbită și faptele celuiilalt din trecut*.

Din cercetare a reieșit faptul că tinerii basarabeni nu mai prezintă sentimente de atracție față de spațiul cultural și lingvistic rusesc. Faptul că Basarabia este în continuare un teritoriu aflat sub presiunea limbii ruse, pe care tinerii o asociază cu expansiunea de tip imperial, le generează acestora dificultăți în ceea ce privește viitorul, de care aceștia sunt conștienți.

„Dumneavoastră ați rămas români, dar la noi din '40 până în '89 ne-a dispărut identitatea, ne-au luat limba, a fost mai greu” (student Istorie, București).

Acordul de a avea vecini, colegi, prieteni, soț-soție

Se observă că respondenții au cea mai mare afinitate față de *alți români*. În raport cu rusofonii, distanța socială crește, fiind semnificativă în privința căsătoriei.

Celălalt poate fi factor de apropiere sau de angoasă. Este factor de apropiere dacă distanța socială este mică. Indiferent de trecutul istoric, tinerii basarabeni fac dovada unei mari toleranțe interetnice.

La nivel colectiv, coordonatele percepției *celuilalt* (factorul rusofon) sunt:

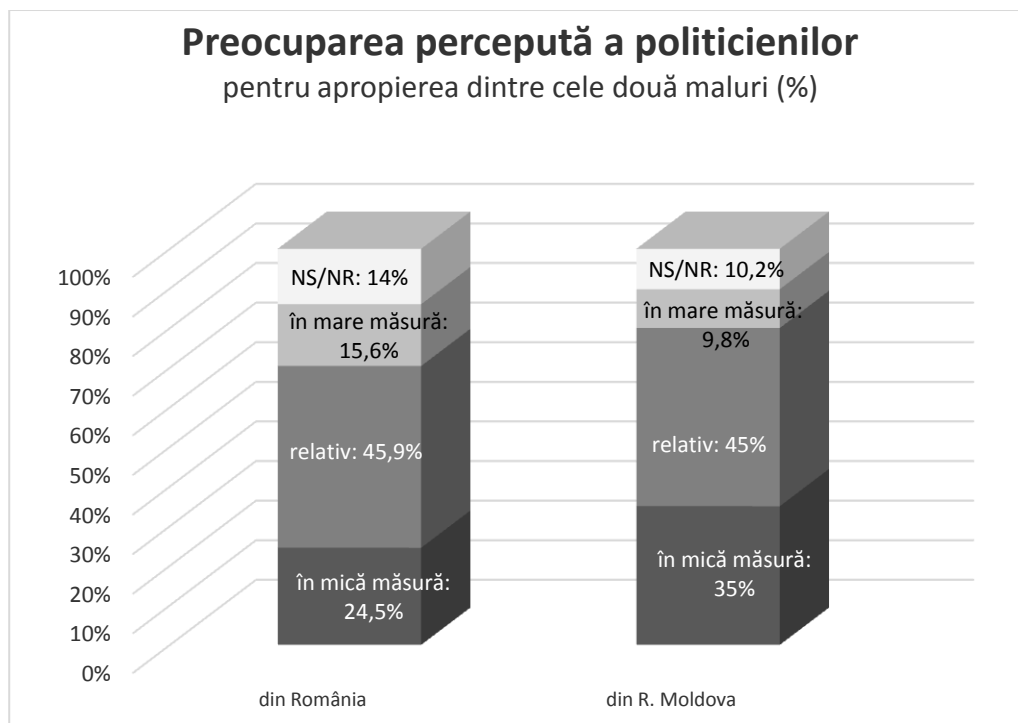
- factor de presiune geopolitică;
- factor de dominație economică prin controlul asupra principalelor afaceri din R. Moldova și prin domeniul energiei;

- comunitate etnică inflexibilă în ceea ce privește capacitatea de a învăța coabitarea cu vorbitorii de limbă română.

Încrederea în mediul politic și mass-media în vederea apropierii dintre cele două maluri ale Prutului

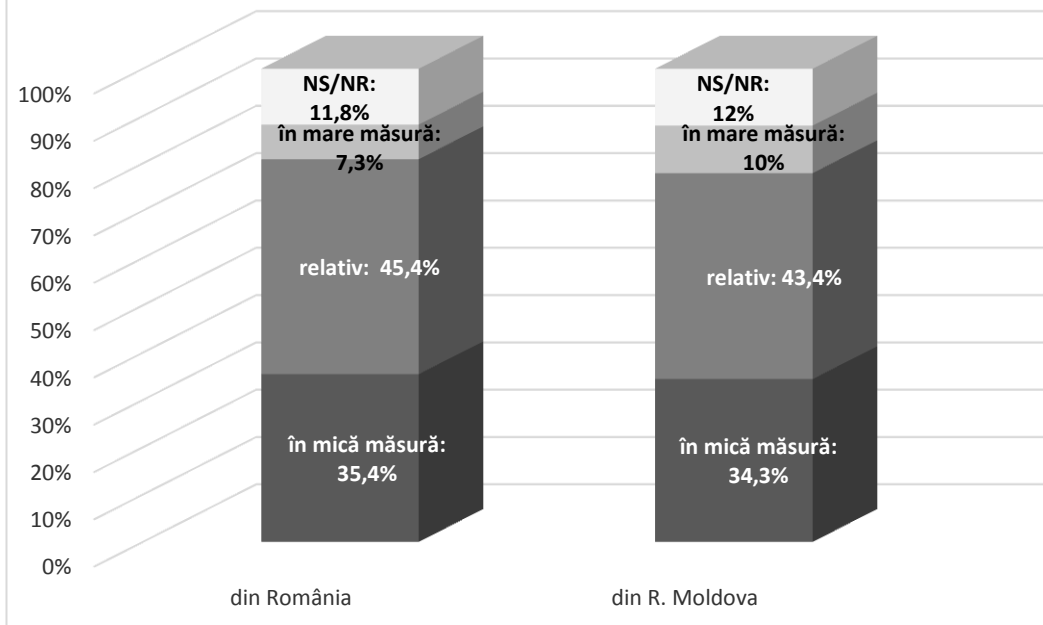
Mass-media și politicienii sunt printre factorii care modelează percepția asupra spațiului social, al căror discurs are efecte asupra chestiunii identității. Percepția tinerilor basarabeni asupra politicului și mass-media în raport cu problema apropierii dintre cele două maluri ale Prutului este relativ unitară.

Constatăm că în România politicienii sunt mai bine văzuți decât mass-media, în ceea ce privește atmosfera pe care o promovează pentru apropierea dintre România și Basarabia. În Republica Moldova diferențierea este mai puțin evidentă. Per ansamblu, nici mediul politic, nici mass-media nu par a se bucura de încrederea tinerilor intervieuați, cel puțin nu în problematica în discuție. **Cu toate acestea, 61% dintre cei intervieuați sunt convingși că statului român îi pasă de ei** într-o formulă sau alta. Dovada cea mai grăitoare este bursa, care contribuie în bună măsură la apropierea dintre cele două maluri al Prutului.

Preocuparea percepută a mass-media

pentru apropierea dintre cele două comunități (%)

Analiza hărților mentale. Profiluri

Hărțile mentale sunt instrumente cu ajutorul cărora cercetătorul are acces la *personalizarea grafică a spațiului social* de către subiect. Fiind desenată chiar de către acesta, harta mentală este o formă de dicteu și, în consecință, un instrument puternic de dezvoltare a subiectivității și a resorturilor subtile ale ordinii.

Analiza s-a realizat pe seama hărților cartografiate de către participanții la cercetare. Aceștia au fost rugați să deseneze pe o coală A4, la finalul chestionarului, distanțele dintre Chișinău și București, dintre localitatea de reședință și principalele orașe de interes pentru tineri din România și R. Moldova. Desenul a fost realizat *fără intervenția cercetătorului* tocmai pentru ca forma finală să reprezinte întocmai harta mentală a tânărului respondent. Alegerea distanțelor, a localităților, a formelor și dimensiunilor a depins întrutotul de respondenți. În acest fel, s-au strâns un număr de 449 de chestionare, unii dintre participanți lăsând nerezolvată cerința desenării hărții. Pentru realizarea unei analize în profunzime, din cele 400 de hărți existente, a fost selectat aleatoriu un eșantion ce cuprinde 196 de reprezentări cartografice (49% din

totalul de hărți), reprezentativ la nivelul populației cercetate de hărți, având un nivel de încredere de 95% și o marjă de eroare de +/-5%.

Mai departe, schițăm un *profil* pentru fiecare tip de hartă în funcție de reprezentarea spațiului geografic (hărțile împrăștiată, restrânsă, adunată, minimalistă) prin raportarea la o serie de indicatori: (1) *consistența memoriei*, (2) *coerența memoriei*, (3) *polarizare după grupul de apartenență*, (4) *destin personal material UE*, (5) *destin personal simbolic România* și (6) *destinul colectiv*. Totodată, pe lângă acești indicatori, au mai fost extrași următorii: (7) *destin personal material Rusia* și (8) *destin personal simbolic Rusia* și (9) *destin personal simbolic UE*. Însă, ținând seama că respondenții au făcut parte dintr-un eșantion de disponibilitate, pentru hărțile în care au fost identificați acești ultimi doi indicatori nu au putut fi calculate ponderi, în consecință nu sunt prezenți în graficul de mai jos. Numărul minim de cazuri pentru a putea calcula ponderi pentru acest tip de variabilă (nominală) este de 30.

(1) Consistența memoriei se referă la raportarea insului la datele esențiale ale identității colective, măsura în care este familiarizat cu momentele cheie sau, dimpotrivă. Având la dispoziție o listă cu 10 evenimente istorice, respondenții au fost rugați să identifice, la alegere, cele mai importante 3 momente pentru istoria spațiului dintre Prut și Nistru. Pentru construirea acestui indicator sintetic, au fost considerate definitorii: anexarea Basarabiei la Imperiul Țarist din 1812; momentul de la 27 martie 1918; Pactul Ribbentrop-Molotov din 1939.

(2) Coerența memoriei face trimitere la evenimentele recente din 31 august 1990 (sărbătoarea limbii române), 1992 și 2009, considerate ca fiind punctul t_0 al problemei identității contemporane din R. Moldova. S-au urmărit cunoștințele față de evenimentele care au declanșat războiul și consecințele ulterioare, precum și natura evenimentelor de pe parcursul anului 2009 (revolte civile, criza politică).

(3) Polarizare după grupul de apartenență face referire la conduita de bază a respondentului în ceea ce privește limba vorbită în grupurile de apartenență (familie și prieteni). Pentru că limba vorbită este parte a identității de bază, s-a urmărit *constanța* în vorbirea aceleiași/acelorași limbi în aceste medii.

(4) Polarizarea destinului personal denotă orientarea interesului personal în raport cu spațiul. Spațiul predominant geografic este implicit factor polarizator al personalității. Se urmărește răspunsul față de spațiul geografic de interes (UE, România, Rusia) pe coordonata materială și simbolică.

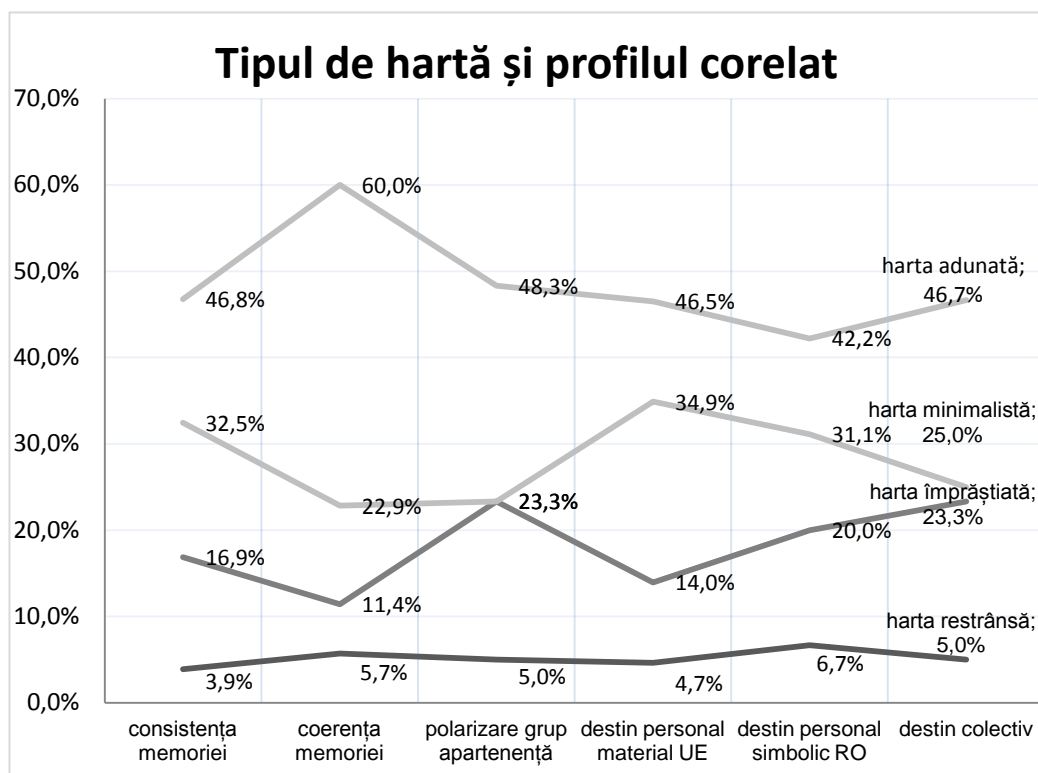
(5) Destinul colectiv se referă la atitudinea respondentului față de componenta unitară a spațiului românesc.

Profilul corelat al respondentului care schițează un **desen de tip împrăștiat** este reprezentat cel mai adesea de consistența în alegerea limbii/limbilor în mediile de apartenență, dar și de flexibilitatea acestuia de a utiliza mai multe limbi (23,3%). Mai departe, profilul arată că insul valorizează ideea de destin colectiv (23,3%), bazându-se mai degrabă pe o cunoaștere a evenimentelor deja istorice (16,9%) decât pe memoria evenimentelor recente (11,4%).

Profilul corelat în cazul **hărții restrânse** arată valori foarte scăzute în cazul tuturor indicatorilor sintetici, ceea ce denotă o atitudine detașată. Detașarea sau *dificultatea de „a-și găsi locul”* este atât în raport cu chestiunea identității (limbă, istorie, raportare la românită), cât și cu aspectele materiale ale vieții (au cei mai scăzuți indicatori de implicare – vezi graficul de mai jos).

Profilul corelat pentru **harta adunată** are cele mai ridicate valori în cazul tuturor indicatorilor sintetici. Este cel mai adesea caracterizat printr-o coerență ridicată a memoriei (60%). Este insul care *este la curent* cu ceea ce se întâmplă în R. Moldova și care are o solidă raportare la evenimentele istorice identitare (46,8%). Valorile apropiate dintre indicatorii destinul colectiv (46,7%) și destinul personal (îndreptat material către Uniunea Europeană – 46,5%, și simbolic către România – 42,2%) arată că tânărul basarabean are o idee foarte clară asupra modului în care viitorul său trebuie să decurgă. El își dorește ridicarea R. Moldova. Aceasta poate fi realizată prin aplecarea către ideea de unitate a spațiului românesc și asigurarea unui trai decent prin intermediul Uniunii Europene. De asemenea, polarizarea grupului de apartenență indică o consistență a conduitei respondentului (48,3%) atât în familie cât și în cercul său de prieteni.

Ultimul **profil corelat**, cel al respondentului care schițează **harta minimalistă**, arată înclinația sa față de Uniunea Europeană (34,9%) ca prioritate. Sensul personal pe care îl atribuie acestui spațiu este al dezvoltării profesionale ca *alegere*. Evenimentele din istoria recentă a R. Moldova nu capătă o prezență foarte clară în conștiința sa (22,9%) și nu pot constitui o continuare a istoriei ca atare (32,5%). În același timp, tânărul din profil își leagă destinul personal de „Europa”. Ipoteza este că orientarea prioritară către „Europa” se datorează greutăților conștientizate la nivelul mentalului colectiv (32,5%), pe care dorește să le depășească prin eforturi individuale (destinul colectiv fiind prezent cu 25%).

Problematici și recomandări

Una din cele mai mari probleme ale tinerilor veniți în România la studii nu o reprezintă loialitatea față de simbolistica românească, ci lipsa unui cadru coerent de desfășurare a identității naționale în special după terminarea programelor de studii. Aici, administrația și curricula școlară/universitară, precum și politicile aferente pieței forței de muncă au un rol major.

Pentru orientarea lor în localitatea unde studiază, precum și pentru menținerea unei legături coerente cu celelalte autorități, se impune constituirea unei interfețe de tutoriat special dedicată tinerilor basarabeni la nivelul universităților.

Pentru a putea fi eficiente în raport cu conținuturile cetățeniei, bursele trebuie acordate și pe alte criterii decât cel etnic: după calitatea preocupării față de cultură, știință, și, nu în ultimul rând, față de propria identitate.

Punctual, din discuțiile avute au reieșit următoarele probleme:

- Sunt nefiresc de puține locuri în universități pentru basarabeni care termină liceul în România, în condițiile în care aprox. o treime din tinerii din R. Moldova beneficiază de locuri cu bursă în mediul preuniversitar.
- La liceu, dar și la unele facultăți, condiționarea obținerii unui loc în cămin de achiziționarea mesei la cantină generează costuri suplimentare posibilităților oferite de bursă.
- Îmbunătățirea comunicării între Ministerul Educației și universități în problematica studenților din R. Moldova, astfel încât acestea să știe în timp real câte locuri au rezervate pentru aceștia.
- Prejudecăți ce pot fi ofensatoare la adresa tinerilor din R. Moldova care, în anumite cazuri, fie sunt considerați studenți străini, fie „ruși”. Astfel, apare necesitatea înființării unor structuri care să dirijeze cunoașterea reciprocă, atât la nivelul studenților, cât și al administrației și profesorilor.
- Angajabilitatea studenților este mult mai scăzută tocmai pentru că sunt considerați „străini”, iar odată angajați, sunt mai prost plătiți. Astfel, oportunitățile de angajare în România, în rândul tinerilor basarabeni, sunt destul de scăzute. Studenților le este greu să obțină un loc de muncă pentru că nu au buletin românesc; angajatorii „*sunt din start descurajați*” de sistemul complicat de angajare a cetățenilor străini; mulți dintre ei sunt nevoiți să recurgă la munca la negru pentru a se putea întreține.
- Cu toate că pot fi identificați pași timizi în această direcție, este necesară revitalizarea instituțiilor care s-au ocupat până nu demult cu integrarea tinerilor în civilizația românească. Spre deosebire de experiențele trecute, în cadrul acestora este necesar să se încurajeze instituțional și prin finanțare tipuri de proiecte ce promovează o activitate de integrare și familiarizare a tinerilor cu societatea românească.

România, în primul rând, trebuie să dezvolte și alte instrumente punte către R. Moldova, așa încât proiectul burselor să fie încadrat într-un ansamblu de politici ale **unificării pieței forței de muncă, comerțului și pentru îmbunătățirea circulației capitalurilor și, nu în ultimul rând, ale simbolurilor culturale.**

SECȚIUNEA A II-A. ANALIZA CANTITATIVĂ

Geografia regăsirii unei identități

Cercetarea a avut ca obiectiv determinarea câtorva trăsături comunitare la nivelul tinerilor basarabeni care studiază în România, trăsături numite pe scurt *potențial identitar*.

Datele au fost culese în cuprinsul anului 2012 (mai – octombrie), la nivelul populației tinerilor proveniți din R. Moldova, aflați la studii în România, mai exact studenți și elevi de liceu. Cercetarea a cuprins 449 de chestionare și 35 de grupuri de discuție (focus grup), în diferite contexte *de tip educațional*: în centre universitare și centre de pregătire.

Profilul general din date cantitative

Tânărul intervievat provine din R. Moldova (Basarabia), își face studiile universitare în România, în special la București, Iași, Galați, Suceava, Cluj sau Timișoara. Majoritatea au absolvit studiile liceale în R. Moldova, doar 20,5% absolvind liceul în România.

Aproape neîndrumat. În plan material, există eforturi ale universităților pentru asigurarea cazării, cele mai multe încununate cu succes. Dar dincolo de aceasta, cu excepția unor atitudini particulare binevoitoare, universitățile nu par a avea o aplecare specială către studenții din Basarabia. Activitatea pentru integrarea lor în spațiul României este minimală, ca și conexiunea instituționalizată cu celelalte autorități, în probleme ce pot fi presante (orientarea în noul oraș, posibilități de angajare etc.). Cu toate acestea, este un personaj determinat: distanța față de România sau starea drumurilor din R. Moldova nu-l împiedică să vină la studii și să păstreze o legătura cu cei de acasă. **Prioritatea pentru el este munca.**

El nu are prea mare încredere nici în politicieni și nici în mass-media: acești factori nu prea încurajează apropierea dintre el și România. Deși sunt circumspecți față de mediul politic, **70,8% susțin că „România este a noastră.”**

Tânărul basarabean aflat la studii în România alege România și Europa: peste 64% dintre tinerii intervievați au declarat munca în UE drept prioritară în momentul de față. Integrarea în spațiul ex-sovietic nu este o prioritate decât pentru 1,1% dintre respondenți.

De altfel, tinerii basarabeni aflați la studii în România manifestă deschidere interculturală și interetnică semnificativă: 61% dintre ei au declarat că nu au nimic împotriva să lege prietenii cu rusofonii, deși 67% dintre ei se declară angoasați de istoria recentă a relațiilor cu Rusia.

Aparent orientat după material, tânărul basarabean nu și-a pierdut sensul identității: **peste jumătate dintre tinerii intervievați știu că există un destin comun al tuturor românilor, susținând Unirea (65,7%)³**, dar energia pe care sunt dispuși să o investească în acest proiect este atent dozată.

Memoria pe care a moștenit-o față de spațiul rusesc este una a angoasei, având un bine conturat sentiment al nedreptăților istorice. Însă aceasta nu-l împiedică să fie disponibil către a lega prietenii cu vorbitorii de altă limbă. Pentru că tânărul basarabean se raportează la istorie ca recuperare și nu ca vrăjmășie și revanșă.

Avem iată, o primă concluzie: între prioritățile politicii României în Est trebuie să fie crearea unui spațiu integrat economic între România și R. Moldova. Dar tot atât de prioritar trebuie să fie și politicile culturale și de învățământ, pentru întărirea spațiului comun ca punct de reper pentru generații.

Palierle cercetării

Cercetarea s-a desfășurat pe trei niveluri de analiză: (1) **cantitativ** – sondaj de opinie, pe baza *chestionarelor autoaplicate*; (2) **calitativ**, pe baza *discuțiilor de grup și a interviurilor* și prin (3) **analiza cartografică** – determinarea direcțiilor de forță ale spațiului colectiv pe baza *hărților mentale* personale.

Populația investigată. Selecția în eșantion

Conform datelor generale furnizate de oficialități, numărul tinerilor din R. Moldova aflați la studii în România era la nivelul anului 2011 de circa 10.000 de

---

³ 65.7% răspunsuri „da” la întrebarea „Sunteți de acord cu reunificarea Basarabiei cu România?”.

persoane, din care aproape 7000 de studenți⁴. Numărul total al basarabenilor care au făcut studiile superioare în România după 1990, se ridică după aceleași estimări la circa 60.000 de persoane. În 2010, România a acordat circa 5000 de burse, până în acel moment oferind circa 2150 pe an, pentru ca în 2011 să ofere circa 2000 de locuri, iar în 2012 MECS să aprobe 1910 locuri. Centrele universitare cu cele mai mari densități sunt: Iași, București, Cluj-Napoca, Galați și Timișoara.

Eșantionul a cuprins 449 de respondenți, tineri din R. Moldova aflați la studii în România, din majoritatea centrelor universitare, cu accent pe acelea în care aceștia sunt în număr important. Întrucât estimarea exactă a populației nu a fost posibilă, eșantionarea a fost una de *disponibilitate*. Distribuția populației în eșantion a avut loc după apartenența la organizațiile tinerilor basarabeni aflați la studii în România, în funcție de interesul acestora pentru problematica ce le-a fost făcută cunoscută prin intermediul organizațiilor și de capacitatea de mobilizare a organizațiilor respective.

Determinarea cu exactitate a populației este dificilă, din pricina faptului că nu toate instituțiile investigate cunosc situația studenților din R. Moldova și nu toate au pus la dispoziție date *complete* privind numărul acestora. Ca urmare, criteriul reprezentativității statistice a devenit irelevant. Pentru determinarea populației de investigat s-a folosit criteriul sociologic al apartenenței la grupul studențesc. În concret, tehnica de eșantionare a fost cea „a bulgărelui de zăpadă”, exponențială și non-discriminativă⁵: nu a fost exclus nici un participant, populația fiind autoselectată. Această metodă, deși nu garantează principiul reprezentativității statistice are avantajul de a obține rapid accesul populația țintă. În ceea ce privește reprezentativitatea statistică, trebuie precizat că numărul de respondenți din eșantion este suficient de mare încât să asigure un nivel de încredere de 95% și răspunsuri cu o marjă de eroare de +/-5%.

Includerea în cercetare a populației investigate s-a făcut pe trei niveluri: 1) criteriul selecției centrelor universitare semnificative la nivel național; 2) după criteriul afilierii la organizații studențești și 3) autoselecție în funcție de interesul individului de a își face auzită opinia. Eșantionul este unul de auto-oportunitate. Conform datelor privind organizațiile studențești, autoselecția s-a stabilizat în intervalul 7-16% față de numărul studenților basarabeni din centrul universitar respectiv. Pragul de 16% se pare

---

⁴ Departamentul pentru Românii de Pretutindeni, martie 2012.

⁵ Exponential Non-Discriminative Snowball Sampling – vezi Castillo, 2009.

că reprezintă, de fapt, *puterea de mobilizare și de atracție* a organizațiilor studențești pe centru universitar și, totodată, totalitatea persoanelor active dintr-o organizație.

Unitatea de referință pentru cuprinderea în eșantion nu a mai fost *probabilitatea statistică*, ci *apartenența la organizațiile reprezentative* ale tinerilor basarabeni și *implicarea* prin dorința de a-ți face cunoscute opiniile. În acest fel, criteriul reprezentativității pentru o populație imposibil de determinat cu precizie se mută dinspre criteriul probabilității în zona *gestului social*, al alegerii de a face parte dintr-o organizație studențească. Toți cei interesați să discute problematica studențească au fost intervievați. Cu alte cuvinte, criteriul de selecție statistică a fost acela al *interesului imediat* în raport cu o problematică specifică. În același timp, eșantionul este unul de oportunitate, dar nu atât din perspectiva cercetătorului care a ales să cuprindă populația aflată cel mai ușor la îndemână, cât din punctul de vedere al subiecților-membri ai organizațiilor studențești, care au ales să participe la cercetare pentru a se face auziți. Eșantionul în cercetarea de față reprezintă deja o *opțiune* benevolă, aceea de *a dori* să îți exprimi punctul de vedere prin completarea unui chestionar/participarea la discuții (interviu sau focus grup).

Tinerii investigați sunt studenți la: Suceava, Iași, Galați, București, Constanța, Craiova, Timișoara, Cluj, Sibiu, Ploiești, Alba Iulia, Brașov. *Locurile* unde aceștia au fost intervievați au fost în centrele universitare/de pregătire din: București, Iași, Timișoara, Cluj-Napoca, Galați, Sulina, Crevedia. De asemenea, un număr relativ semnificativ este alcătuit din tineri aflați la studii în Republica Moldova (9,6%), cuprinși în diferite formule de colaborare cu instituții de învățământ din România.

Universul de referință: Membrii organizațiilor studențești ale basarabenilor din marile centre universitare. Au fost investigate *in situ* cvasitotalitatea organizațiilor/filialelor organizațiilor studențești din Galați, București, Timișoara, Cluj, Iași. De asemenea, indirect, ancheta a fost completată prin activități întreprinse în cadrul Școlii de vară destinată tinerilor etnici români (Sulina) și Centrului de la Crevedia al Institutului „Eudoxiu Hurmuzachi” unde au fost incluse organizații/filiale provenind de la Suceava, Constanța, Craiova, Ploiești, Sibiu etc.

Populația investigată: *Populația organizată activă* - membri ai organizațiilor studențești invitați de organizație la discuțiile prilejuite de cercetare.

Criteriul de eșantionare: *Autoselecție organizații in situ / integral membrii prezenți* în programele de educație și timp liber (oportunitate – „snowball”, de tip exponențial și non-discriminativ).

Autoselecția constituie un cadru de cercetare, putând fi corelată cu mai multe coordonate identitare și facilitatori ai respectivului fapt social. Membru al organizației sau ales de organizații pentru a participa la cercetare.

Dimensiuni

Dimensiuni populație investigată: au fost intervievați un număr de 450 de tineri, majoritatea studenți, din 22 organizații din București, Galați, Iași, Suceava, Cluj, Sibiu, Ploiești, Alba Iulia, Constanța, Craiova, Timișoara. Cele mai importante centre studențești cuprind aproximativ 2000 de studenți la Iași, 500 la Galați, 500 la Cluj-Napoca, 350 la Suceava, 500 la Timișoara și circa 2500 la București⁶.

Distribuția după forma de învățământ absolvită

Ultima formă de învățământ absolvită: Majoritatea tinerilor care se află la studii în România au terminat liceul sau altă formă de învățământ, în R. Moldova, cca. 75%. După *profilul* liceului, cca. 60% au declarat că au terminat științe exacte, iar cca. 40% un profil umanist.

Relevanța distanței. Distribuția după raioanele de proveniență.

Distribuția după raionul de proveniență permite deja câteva observații preliminare privind factorii care facilitează venirea tinerilor la studii în România.

Implicarea în organizații se face pe baze comunitare. Fără a lua în calcul Chișinăul care are un număr foarte mare de reprezentanți (90), reprezentarea medie a populației în eșantion este de 9,97 persoane pe raion. În același timp, observăm că 375 (peste 80%) din persoanele care și-au declarat raionul de origine provin din raioane care au peste 8 (inclusiv) reprezentanți în eșantion. Astfel, dacă înțelegem prezența în eșantion și ca o dovadă de implicare în activitățile organizației, peste 80% dintre cei intervievați provin din raioane care sunt în zona mediei și peste de reprezentare (peste 8) în eșantion. Cuprinderea în eșantion pare a fi corelată cu un număr crescut de tineri *pe raion* care vin la studii. Tinerii vin la studii oarecum grupați pe regiuni de proveniență. Organizațiile par a avea o bază comunitară chiar din

---

⁶ Conform discuțiilor cu rectorii și liderii organizațiilor studențești.

raioanele de proveniență, concluzie susținută și în urma analizei calitative (vezi Secțiunea a II-a).

Apropierea de România contează, dar nu este decisivă. O bună parte dintre raioanele (20) care au furnizat peste 8 (inclusiv) participanți în eșantion se află în apropiere de Iași (7 din cele 9 raioane aproape de Iași) sau Galați (toate). Toate raioanele care au frontieră comună cu Ucraina (6) au sub media de reprezentare în eșantion (sub 9,97 fără Chișinău și NS/NR). Per ansamblu, tipul predominant de călătorie între România și R. Moldova al studenților este cel cu o frecvență de peste 7 călătorii pe an, urmat de cel cu o frecvență de 3-4 călătorii pe an: 34,1% din răspunsuri indică o frecvență de călătorie între România și R. Moldova de 7 și peste călătorii pe an, în timp ce 26,9% indică 3-4 călătorii pe an. Pe de altă parte, raioanele apropiate de România nu depășesc aceste totaluri: 33,8% dintre călătoriile cele mai frecvente (7 și peste) aparțin celor ce locuiesc în imediata vecinătate a Prutului, în timp ce 25% dintre călătoriile din aceleași zone sunt efectuate de 3-4 ori pe an. Pe de altă parte (vezi cap. „Deplasării între România și R. Moldova”), ponderea celor mai frecvente vizite spre și dinspre o au centrele universitare din apropierea frontierei, Iași și Galați.

Densitatea drumurilor naționale în raion facilitează într-o măsură limitată venirea în România și, implicit, participarea la viața organizațională pe care am surprins-o în cadrul cercetării. Astfel, media densității drumurilor naționale⁷ pentru raioanele care au dat peste 8 inclusiv respondenți este de 12,55 km la 100 km², în timp ce pentru celelalte (excluzând Găgăuzia și Tighina) media este de 9,89 km². Venirea în România nu pare a fi condiționată de calitatea drumurilor, înțelegându-se ca densitate a drumurilor naționale. Dată fiind ponderea raioanelor aflate imediat lângă Prut, un factor insuficient studiat dar care poate conta, este contactul cu România prin intermediul Televiziunii Române, care emite direct peste frontieră. Intensitatea legăturilor cu România are autonomie față de spațiul fizic al disponibilității drumului și de contactul fizic cu locul de reședință. Chiar dacă nu este manifestă într-o ideologie, ideea unui spațiu de afinitate comun pare a fi singura explicație pentru aceste interacțiuni.

Densitatea medie a drumurilor naționale la suta de kilometri pătrați, în R. Moldova, este de 11,57. În raioanele de unde provin cei care se deplasează cel mai des

---

⁷ Mediile densităților drumurilor naționale sunt calculate după Biroul Național de Statistică, 2011, „Lungimea drumurilor publice în profil teritorial”, cap. 18.12., <http://www.statistica.md/category.php?l=ro&idc=138> (noiembrie 2012).

(peste 7 ori) este de 10,90 km². Aceeași valoare pentru cei care se deplasează de 5-6 ori pe an este de 10,19km². Pentru cei care efectuează cele mai puține călătorii (1-2 pe an), media densității în raionul de proveniență este de 16,52km². Cu alte cuvinte, drumurile, cel puțin în starea în care se află acum, nu contribuie semnificativ la intensitatea contactului cu România.

Deplasarea între România și R. Moldova

Majoritatea tinerilor basarabeni aflați la studii în România efectuează între 3 și 4 călătorii pe an între România și locul de reședință din R. Moldova. Cea mai mare frecvență a călătoriilor dintre universitatea din România și reședința din R. Moldova se înregistrează la Iași și la Galați (peste 7 călătorii pe an). Cele 3-4 călătorii coincid cu numărul vacanțelor universitare. Singurii care pot avea statutul de *studenti-navetiști* sunt cei care învață la Iași și Galați. Frecvența deplasării presupune modele de adaptare diferită la spațiul social și nevoi personale diferite. Cu siguranță că studenții din R. Moldova au cerințe speciale, legate de diferențele dintre țări și societăți cu trasee istorice separate. Determinarea habitusului de transport poate servi la eficientizarea costurilor întâmpinării nevoilor și la o mai bună integrare a tinerilor în noul spațiu social. Navetiștii au cerințe legate de facilitățile de transport, cei care călătoresc mai puțin necesită un accent mai mare pe integrarea în comunitatea de adopție (cămine, loc de muncă, timp liber etc.). Fenomenul navetismului nu pare să parohializeze comunitățile tinerilor din Basarabia, după cum ne-am așteptat. Mersul des acasă nu diminuează antrenarea în activitățile studențești⁸, dimpotrivă.

Număr de călătorii în România/Republica Moldova/an						
Loc studii	1-2 ori	3-4 ori	5-6 ori	7 si peste	NS/NR	Total
Iași	1,5%	7,7%	13,9%	76,9%	-	100,0%
Galați	1,7%	8,5%	16,9%	72,9%	-	100,0%
Suceava	-	21,2%	48,1%	30,8%	-	100,0%
Sibiu	-	28,6%	42,9%	28,6%	-	100,0%
Cluj	2,9%	47,1%	23,6%	23,5%	2,9%	100,0%
București	12,4%	46,6%	20,5%	20,5%	-	100,0%
Brașov	-	80,0%	-	20,0%	-	100,0%
Craiova	-	83,3%	-	16,7%	-	100,0%
Ploiești	16,7%	41,7%	25,0%	16,7%	-	100,0%
Alba Iulia	-	71,4%	-	14,3%	14,3%	100,0%
Timișoara	40,0%	40,0%	15,6%	4,4%	-	100,0%
R. Moldova	76,7%	2,3%	9,4%	2,3%	9,3%	100,0%
Constanța	-	50,0%	50,0%	-	-	100,0%
NS/NR	17,1%	20,1%	20,0%	31,4%	11,4%	100,0%

Tabel 1. Numărul de călătorii între România și R. Moldova după locul unde sunt efectuate studiile.

⁸ Implicarea în viața studențească este indirect aproximată prin ponderea membrilor *care au dorit să își facă auzită opinia pe durata cercetării*. Vezi în acest sens „Distribuția după cele mai active organizații”.

Număr de călătorii în România/Republica Moldova/an						
Raion de proveniență	1-2 ori	3-4 ori	5-6 ori	7 si peste	NS/NR	Total
Soroca	0,0%	0,0%	25,0%	75,0%	0,0%	100,0%
Riscani	11,1%	11,1%	11,1%	66,7%	0,0%	100,0%
Dubasari	0,0%	20,0%	20,0%	60,0%	0,0%	100,0%
Cahul	2,8%	25,0%	13,9%	58,3%	0,0%	100,0%
Drochia	11,1%	33,3%	0,0%	55,6%	0,0%	100,0%
Briceni	0,0%	50,0%	0,0%	50,0%	0,0%	100,0%
Ocnita	0,0%	50,0%	0,0%	50,0%	0,0%	100,0%
Telenesti	16,7%	33,3%	0,0%	50,0%	0,0%	100,0%
Hancesti	14,3%	14,3%	23,8%	47,6%	0,0%	100,0%
Nisporeni	30,8%	7,7%	0,0%	46,2%	15,4%	100,0%
Edinet	14,3%	14,3%	28,6%	42,9%	0,0%	100,0%
Stefan Voda	12,5%	50,0%	0,0%	37,5%	0,0%	100,0%
Falesti	0,0%	18,2%	45,5%	36,4%	0,0%	100,0%
Cantemir	6,7%	53,3%	6,7%	33,3%	0,0%	100,0%
Criuleni	13,3%	26,7%	26,7%	33,3%	0,0%	100,0%
Ungheni	12,5%	20,8%	33,3%	33,3%	0,0%	100,0%
Straseni	36,4%	0,0%	36,4%	27,3%	0,0%	100,0%
Anenii noi	12,5%	50,0%	12,5%	25,0%	0,0%	100,0%
Glodeni	41,7%	33,3%	0,0%	25,0%	0,0%	100,0%
Ialoveni	25,0%	33,3%	16,7%	25,0%	0,0%	100,0%
Orhei	8,3%	33,3%	33,3%	25,0%	0,0%	100,0%
Soldanesti	0,0%	50,0%	25,0%	25,0%	0,0%	100,0%
Leova	33,3%	33,3%	11,1%	22,2%	0,0%	100,0%
Singerei	8,7%	26,1%	47,8%	17,4%	0,0%	100,0%
Calarasi	16,7%	33,3%	33,3%	16,7%	0,0%	100,0%
Floresti	40,0%	30,0%	10,0%	10,0%	10,0%	100,0%
Basarabasca	0,0%	100,0%	0,0%	0,0%	0,0%	100,0%
Causeni	50,0%	25,0%	25,0%	0,0%	0,0%	100,0%
Cimislia	0,0%	40,0%	60,0%	0,0%	0,0%	100,0%
Donduseni	50,0%	25,0%	25,0%	0,0%	0,0%	100,0%
Rezina	0,0%	0,0%	100,0%	0,0%	0,0%	100,0%
Gagauzia	0,0%	0,0%	100,0%	0,0%	0,0%	100,0%
Transnistria	100,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	100,0%
NS/NR	0,0%	20,0%	25,0%	45,0%	10,0%	100,0%

Tabel 2. Numărul de călătorii între România și R. Moldova după raionul de proveniență

Distribuția după locul instituției de învățământ superior afiliați în prezent

Așa cum am arătat, distribuția populației în eșantion ține mai puțin de distribuția ei statistică probabilistă în ansamblul populației studențești, și mai mult de implicarea în activitățile educațional-organizatorice. În acest fel, ponderea populației denotă mai degrabă *gradul de implicare* al studenților și *succesul organizațiilor* în mobilizarea membrilor. Astfel, în raport cu ponderea sa, Bucureștiul, are o reprezentare mai mică în eșantion decât Galațiul. La Galați învață peste 500 de studenți, la care se adaugă 800 la extensia de la Cahul a Universității din Galați.

O problemă similară se înregistrează la Iași, unde, așa cum reiese din studiile calitative efectuate la fața locului, cele două organizații, ATRAG și ATB, nu au reușit încă să își stabilizeze capacitatea de cuprindere. În același timp, și studenții la Suceava

și Galați (cca. 2000 studenți) par bine organizați și mai implicați în propria problematică. O situație oarecum similară, dar cu o intensitate mai scăzută, se înregistrează la Cluj (cca. 500), care, deși are mai mulți studenți basarabeni decât Suceava (cca. 350), are o pondere mai mică în eșantion. Per ansamblu, constatăm că cele mai active organizații studențești, cu capacitate de mobilizare cea mai ridicată, sunt cele de la Galați și Suceava.

Loc studii	Pondere în eșantion (%)	Procente cumulative	Nr studenți
București	16,3	16,3	2500
Iași	14,5	30,8	2000
Galați	13,1	43,9	500
Suceava	11,6	55,5	350
Timișoara	10	65,5	500
R. Moldova	9,6	75,1	-
Cluj	7,6	92,2	500
NS/NR	7,8	100	-

Tabel 3. Distribuția populației investigate - cele mai importante centre universitare și R. Moldova

Distribuția după organizații

Organizațiile cuprinse în eșantion au fost în număr de 13. Dintre acestea, cele mai active 7 cuprind aproape 65% din populația investigată:

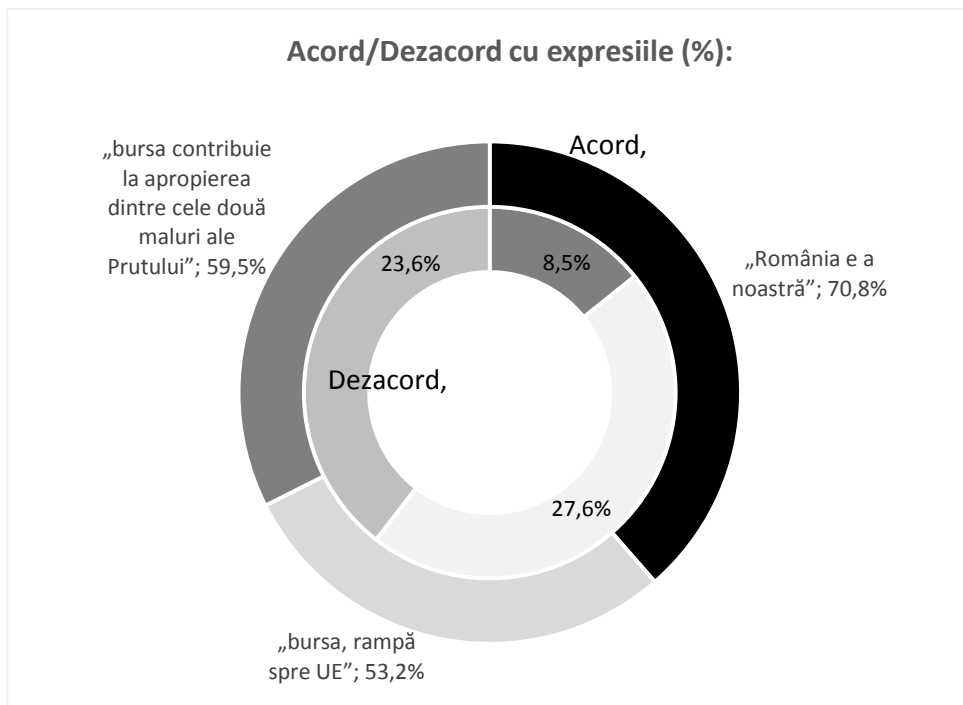
Organizație	% în eșantion
Organizația Studenților Basarabeni	18,6
Grupul de Inițiativă al Românilor din Basarabia – Suceava	11,6
Asociația Tinerilor Români din Afara Granițelor – Iași	9,8
Clubul Studenților Basarabeni și Bucovineni din Galați	7,1
Asociația Studenților și Elevilor Basarabeni – București	6,2
Grupul de Inițiativă Basarabeană – Cluj	4,5
Asociația Tinerilor Basarabeni – Iași	3,3

Tabel 4. Cele mai active organizații studențești după ponderea lor în eșantion

Utilitatea burselor

Pentru majoritatea celor intervievați, bursa are un dublu rol, relativ egal distribuit în ordinea preferințelor: de oportunitate pentru a ajunge la muncă în UE și de apropiere dintre cele două maluri ale Prutului. Aceste două opțiuni nu sunt divergente, fiind așezate sub semnificația enunțului „România e a noastră”, cu care sunt de acord peste 70% dintre intervievați. Chiar dacă România nu are suficiente resurse pentru a-i reține pe tinerii absolvenți (vezi „Axele identitare. Prioritățile zilei de azi: Muncă, Identitate...”), ea este cea care îi ajută să se realizeze prin bursă și, în felul acesta, contribuie la apropierea dintre cele două maluri ale Prutului.

De altfel, așa cum vom vedea și din analiza datelor calitative, bursa este un element motivațional esențial, majoritatea subiecților intervievați, inclusiv factorii de răspundere din universități, arătând că, în general, studenții basarabeni au rezultate mai bune la învățătură decât colegii lor.

Grafic 1. Acordul/Dezacordul cu expresiile: „România e a noastră”, „Bursa, bună pentru a ajunge în UE”, „Bursa, contribuie la apropierea dintre cele două maluri ale Prutului”. Cercul exterior reprezintă *acordul*, cercul interior - *dezacordul* cu respectivele afirmații. Diferența până la 100% în cadrul aceleiași întrebări sunt non-răspunsurile, care nu sunt ilustrate.

Axele identitare

Analiza potențialul identitar este unul dintre obiectivele cercetării. Acesta explică evoluțiile pe durată medie-lungă. Potențialul identitar a fost operaționalizat în funcție de planurile acțiunii sociale și palierul fenomenologic. Planul acțiunii sociale cuprinde discursul *aparent*, ca expresie a celui de-al doilea plan, aflat în fundal, al manifestării omului ca ființă. Dacă acțiunea socială reprezintă constelația faptelor înlănțuite după o logică socială, planul fenomenologic trimite la fundalul identitar, care cuprinde și explică acțiunea socială. Dacă faptul social poate fi direct măsurabil sub forma preferințelor, alegerilor etc., fenomenul identitar se determină indirect, prin analiza încrucișată a mai multor fapte, procese. Fenomenul are, însă, adâncime în trecut și în masa relațiilor sociale.

Prin urmare, abordăm caracteristicile tinerilor basarabeni aflați la studii în România, chestiunea potențialului lor identitar, atât din perspectiva modului în care aceștia aleg să-și organizeze viața, cât și din plasarea lor în contextul mai larg al timpului și spațiului social în care trăiesc. Cu alte cuvinte, înțelegem potențialul identitar în primul rând sub forma axelor identitare – elementele care direcționează energiile personalității colective din ins.

Prioritățile zilei de astăzi înfățișează o primă hartă a distribuției resursei personale. Însă termenul lung este condiționat de ceea ce am numit *evenimente sursă* – momentele colective trăite sau nu direct de individ, dar care au valoare fundamentală pentru conduita ulterioară a acestuia. Analiza axelor identitare se continuă prin identificarea atitudinii față de apartenența etnică, limbă. Un alt palier al axelor este acela al *memoriei restitutive* – complexul psihologic de bază care trimite la fenomenele recuperării identității în cazul agresiunii acesteia. Tot aici intră și alte dimensiuni ale spațiului identitar, cum ar fi angoasa și distanța socială, ceea ce în limbaj colocvial înțelegem prin „toleranță” și „frici colective” etc.

Atitudinea față de spațiul românesc

Problematika raportării la spațiul românesc a fost abordată prin mai multe întrebări. În cadrul acestora, am putut determina atitudinea generală față de spațiul românesc, mai exact România. Prezentăm mai jos câteva categorii de răspunsuri neînsumabile (alegeri de tipul „da/nu” în cadrul întrebărilor respective): 70,8 % dintre cei intervievați consideră că „România este a noastră”; 65,7% dintre tinerii intervievați sunt de acord cu Unirea României cu Basarabia; 60,4% dintre tinerii basarabeni din eșantion susțin că dobândirea cetățeniei române trebuie să fie o prioritate a zilei de astăzi pentru cetățenii R. Moldova.

Prioritățile zilei de azi: Muncă, Identitate

Tânărul basarabean din eșantion este pragmatic. El nu își vede realizarea într-un spațiu social pe care îl consideră compromis. Pentru el, munca în Uniunea Europeană nu este o opțiune între altele, ci principala cale pe care o vede *astăzi* pentru realizarea sa ca om: 64,1% dintre cei intervievați declară munca în UE drept prioritatea zilei.

Studentul basarabean își ghidează acțiunile în raport cu elemente foarte concrete. El este interesat de Uniunea Europeană din perspectiva posibilității de a munci. Conceptul panslavist sub formula refacerii spațiului ex-sovietic nu îl atrage sub nicio formă. În același timp, este idealist deoarece crede în Unire, deși România nu îi oferă *azi* prea multe oportunități, altele în afara unui refugiu temporar, o trambulină către Uniunea Europeană.

Pentru el, „ordinea de acasă” este imposibilă și nu este interesat în rezolvarea problemelor delicate ale prezentului. Așa de pildă, puțin peste 10% dintre tinerii intervievați sunt preocupați de problema reglementării proprietății din R. Moldova, fără de care nu poate fi un început firesc în nicio democrație⁹.

Tot atât de dificilă este și situația pe care o percepe în România, motiv pentru care preferă să se realizeze în Europa, România fiind cea mai bună trambulină, stație provizorie pentru realizarea sa aiurea, în special în Europa: cetățenia română este o prioritate pentru 60% dintre tineri, *cu scopul* de a lucra în UE. 64% dintre tinerii intervievați au declarat munca în UE drept prioritară în momentul de față. Nu are motive să stea prea mult în România sau să se întoarcă acasă după studii: 34%, respectiv 39% își imaginează că vor lucra în R. Moldova, respectiv România după terminarea studiilor. El pare să știe foarte bine că rata șomajului în România depășește media Europeană¹⁰, fiind de 25% în rândul tinerilor¹¹, iar situația economică din R. Moldova este foarte slabă¹². **Preocuparea pentru cetățenia română este o chestiune de supraviețuire: tânărul vrea să lucreze, dar în Europa:** 60% dintre tinerii intervievați consideră că prioritatea zilei este obținerea cetățeniei române.

Și totuși, **tânărul basarabean aflat la studii în România alege România și Europa:** integrarea în spațiul ex-sovietic nu este o prioritate decât pentru 1,1% dintre respondenți.

Aparent orientat doar după axa materială, tânărul basarabean nu și-a pierdut sensul identității. 65,7% dintre tinerii intervievați știu că există un destin comun al tuturor românilor, susținând Unirea¹³, dar energia pe care sunt dispuși să o investească în acest proiect este atent dozată. Astfel, *ca prioritate a zilei*, Unirea este luată în considerație de 44% dintre răspunsuri. Ei par a spune că mai înainte de Unire trebuie să își facă un rost. Se pare că idealul integrării europene este subordonat acestui imperativ.

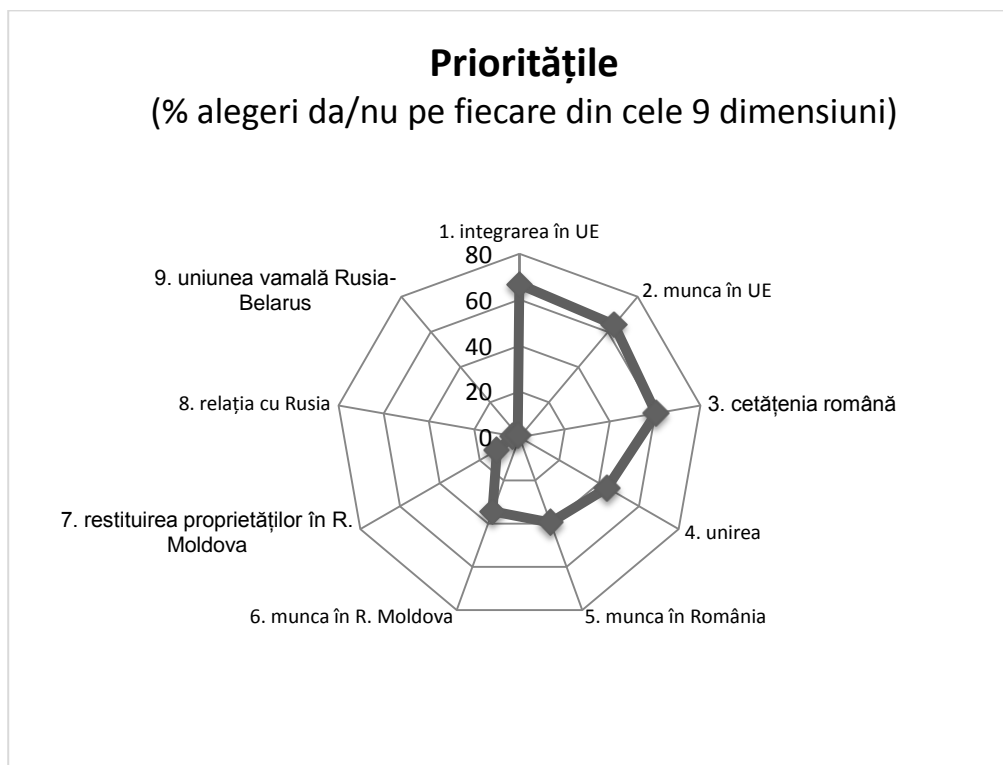
⁹ Este vorba despre interesul pentru restituirea proprietăților. Pentru discuție vezi „Memoria restitativă: nospațiul identitar: sentimentul proprietății ...”

¹⁰ Rata șomajului în Uniunea Europeană era în 2011 de 9,5%, în timp ce rata șomajului la tineri în 2011 a fost de 20,6%. Datele sunt preluate din *Ziare.com*, 1 martie 2011, „Șomajul în zona euro a scăzut, ajungând până la 9,9%” și *Ziare.com*, 31 iulie 2012, „Șomajul și inflația au stagnat în zona euro”.

¹¹ *Mediafax*, 5 octombrie 2012, „Oficial al Comisiei Europene. Rata șomajului în rândul tinerilor români este de 25 la sută, inacceptabil de mare”.

¹² În 2009, R. Moldova era considerată cea mai săracă țară din Europa, iar România pe locul 9 în același clasament, conform *Aneki.com*, *Poorest Countries in Europe*, http://www.aneki.com/poorest_europe.html, (noiembrie 2012).

¹³ 65.7% răspunsuri „da” la întrebarea „Sunteți de acord cu reunificarea Basarabiei cu România?”

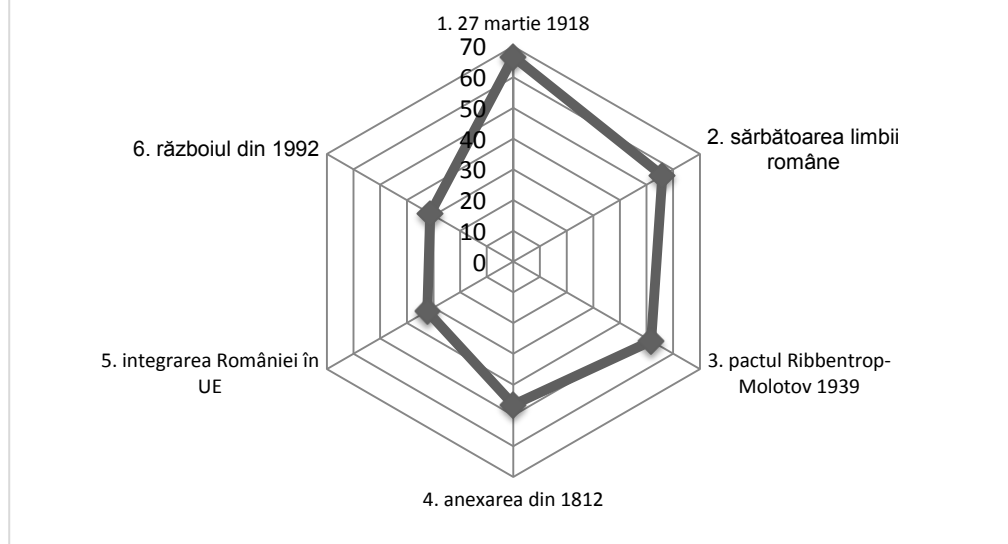
Grafic 2. Mesajul transmis autorităților române de către tinerii basarabeni aflați la studii în România: piața comună a forței de muncă între România și R. Moldova.

Evenimentele sursă: predominant recuperatorii

Evenimentele sursă reprezintă acele momente cu relevanță colectivă care au valoare fundamentală pentru ins. Acestea constituie puncte de plecare pentru valorizarea și construirea ulterioară a spațiului social, inclusiv a celui privat, fiind parte a procesului de recuperare a tradiției. În acord cu teoria circuitului lansată de Dimitrie Gusti, realitatea este determinată în bună măsură din forțele creatoare de viitor, de conștiința trecutului, parte a „culturii asimilate”. Acestea condiționează stabilirea idealului, care, la rândul său, determină direcția „pragmatismului” în prezent, prin accentele pe care le pun asupra voinței sociale¹⁴. Cele mai importante *momente sursă* au o dispunere a intensităților după cum urmează:

¹⁴ Dimitrie Gusti, 1970, p. 19.

Momentele sursă ale memoriei colective (% alegeri da/nu)

Grafic 3. Momente indicate prin acord exprimat; procente separate pentru fiecare categorie, neînsușibile.

Momentele sursă ale identității de bază sunt, în ordinea preferințelor celor intervievați, alegeri da/nu: Unirea Basarabiei cu România de la 27 martie 1918 (66%), instituirea limbii române ca limbă oficială - „sărbătoarea limbii române” (55,9%), anexarea Basarabiei și a Bucovinei de Nord ca urmare a Pactului Ribbentrop-Molotov din 1939 (51,7%), anexarea Basarabiei din 1812 (48,6%). Pe un plan mai îndepărtat urmează integrarea României în UE în 2007 (32,3%) și războiul din Transnistria din 1992 (31,2%). Notăm că Sărbătoarea limbii române de la 31 august 1990 este relativ pe același plan cu Pactul sovieto-nazist din 1939 ca eveniment sursă. Anexările din 1812 și 1940, ca urmare a Pactului Ribbentrop-Molotov, și războiul din Transnistria sunt parte a dimensiunii angoasei sentimentului identitar, fiind asociate cu *teama și revolta* în fața agresiunii pe scară istorică a marii puteri de la răsărit (vezi „Dimensiunile spațiului identitar reactiv. Angoasa”).

Totodată, se remarcă detașarea din grupul evenimentelor sursă a momentului Unirii Basarabiei cu România din martie 1918. Dintre momentele definitorii, acesta întrunește detașat cea mai mare parte a opțiunilor persoanelor investigate. Din harta disponerii evenimentelor sursă înțelegem că **tinerii basarabeni au predominant o memorie restitativă, nu resentimentară**: memoria Unirii și a instituirii limbii române

sunt cele mai importante elemente ale memoriei lor identitare. Evenimentele de tip rapt, care pot genera reacții *împotriva* cuiva, se află pe un plan secund, chiar dacă sunt printre cele importante.

Integrarea României în Uniunea Europeană, eveniment recent, a devenit reper esențial pentru tinerii basarabeni din motive pragmatice de ordin material, după cum am sesizat din analiza altor răspunsuri conexe (vezi „Subspațiul identitar: sentimentul proprietății, locul de muncă și Uniunea Europeană”): „Europa” este destinația principală pentru cei care caută un loc de muncă potrivit pregătirii lor, iar România, membră a UE din 2007, este principala rampă de lansare în acest sens.

Memoria traumatică recentă, conflictul din Transnistria (1990-1992) nu a avut timp să se așeze cum se cuvine în populația investigată (tinerii). Motivele pot fi multiple și vor constitui parte a unei cercetări viitoare, axată pe maniera în care zgomotul ideologic interferează cu maniera în care se sedimentează evenimentialul la nivelul memoriei semnificative.

Autoidentificarea. Cine sunt eu?

Autoidentificarea reprezintă procesul prin care insul își afirmă personalitatea colectivă de substrat, și o recunoaște public: „eu sunt român/moldovean/rus/basarabea” etc. Este unul dintre primele gesturi mentale prin care insul se integrează într-un spațiu și, în raport cu care, îl construiește. Autoidentificarea face parte dintre conexiunile elementare care se stabilesc între interesul personal și componenta colectivă a personalității.

Întrucât spațiul identitar basarabea a suferit unele dintre cele mai cumplite agresiuni identitare, cea sovietică de tip stalinist, ne așteptăm la o împrăștiere a autopercepției personalității de bază, prin risipirea ei pe intervalul: basarabea – moldovea – român - rus. În cazul nostru, ipoteza nu s-a confirmat, **tinerii se consideră în cea mai mare parte români (peste 80%)**, fie prin autoidentificare directă, fie în cadrul unei identificări de tipul basarabea – român - moldovea etc. 30% dintre cei intervievați nu au avut nevoie de nici un alt identificator de sprijin, considerându-se pur și simplu români, în timp ce aproximativ 13% au avut aceeași certitudine considerându-se *moldoveni*.

Autoidentificare	Frecvențe absolute	% în eșantion
roman	130	29,0%
roman, basarabea	80	17,8%
basarabea	75	16,7%

moldovean	59	13,1%
roman, moldovean, basarabean	50	11,1%
roman, moldovean	35	7,8%
moldovean, basarabean	14	3,1%
moldovean, rus	1	0,2%
basarabean, rus	1	0,2%
roman, moldovean, rus	1	0,2%
NS/NR	3	0,7%
Total	449	100%

Tabel 5. Autoidentificarea respondenților în eșantion

Limba

Spațiul limbii este unul al organizării societății. Fiind prin excelență identitar, amploarea acestuia denotă gradul de desfășurare a identității etnice a vorbitorilor. O societate în care limba etniei majoritare are statut inferior în spațiul public este un spațiu comprimat, iar identitatea colectivă asemenea. Este ceea ce s-a întâmplat în teritoriul dintre Prut și Nistru de la 1812 încoace, cu excepția perioadei interbelice, când teritoriul a revenit în componența României. După 1989, R. Moldova a intrat într-o fază tipică fenomenului „același popor, două state”, caracterizat prin decalaje de dezvoltare, continuarea unor procese importante de distorsionare a mentalului colectiv, etc., marcate în unele perioade de un reviriment al spațiului identitar. Recuperarea identității ia aspectul *decomprimării* sentimentului identitar, prin creșterea rolului, în spațiul privat și public, a manifestărilor de acest tip. Limba reprezintă elementul fundamental al identității colective și personale. Limba nu este numai principalul vector de comunicare, ci și o veritabilă *gramatică a organizării spațiului*, conținând o bună parte dintre premisele organizării viitoare a spațiului social (Sapir - Whorf¹⁵).

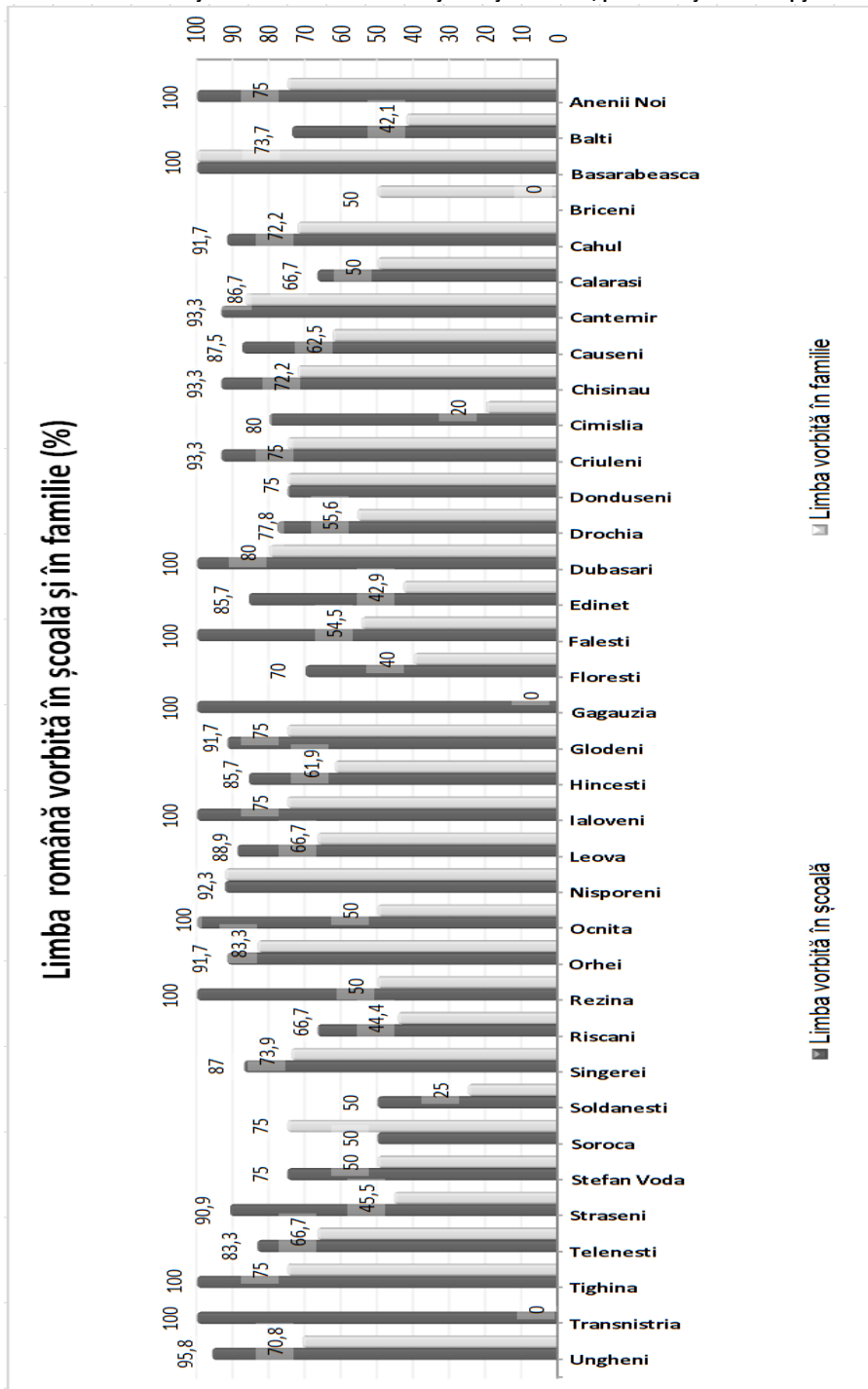
Din succesiunea graficelor de mai jos (Grafic 4, 5, 6) observăm că **inițiativa și efortul instituțional sunt esențiale în promovarea limbii**. Se constată întărirea prezenței limbii identității de bază (limba română) în cadrul instituțional, prin școală. Dacă luăm în considerare că așa numită „limbă moldovenească” nu este decât un aspect ideologic al limbii române, atunci observăm că limba română este percepută ca limba de comunicare predominantă în școlile din R. Moldova.

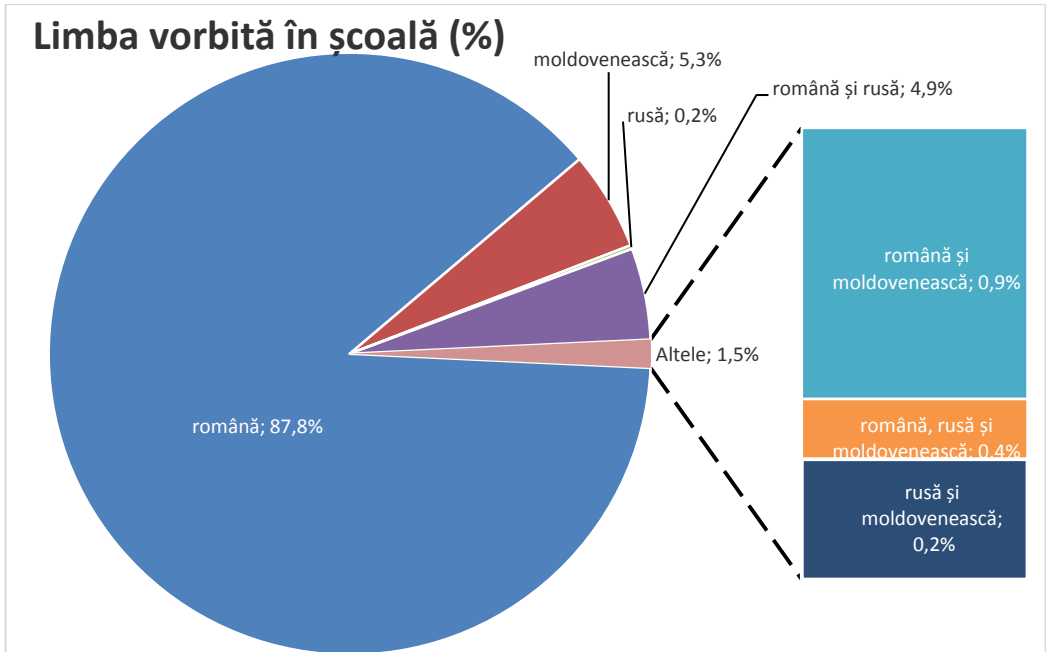
Decomprimarea spațiului identitar bazal se prelungește și în familie, unde, în cea mai mare parte a raioanelor limba predominantă este româna. Dacă inițiativa recuperării identității revine școlii, familia este spațiul final de reverberație a conduitei

¹⁵ Daniel Chandler, 1994, *The Sapir-Whorf Hypothesis*, disponibil la adresa <http://www.aber.ac.uk/media/Documents/short/whorf.html> (noiembrie 2012).

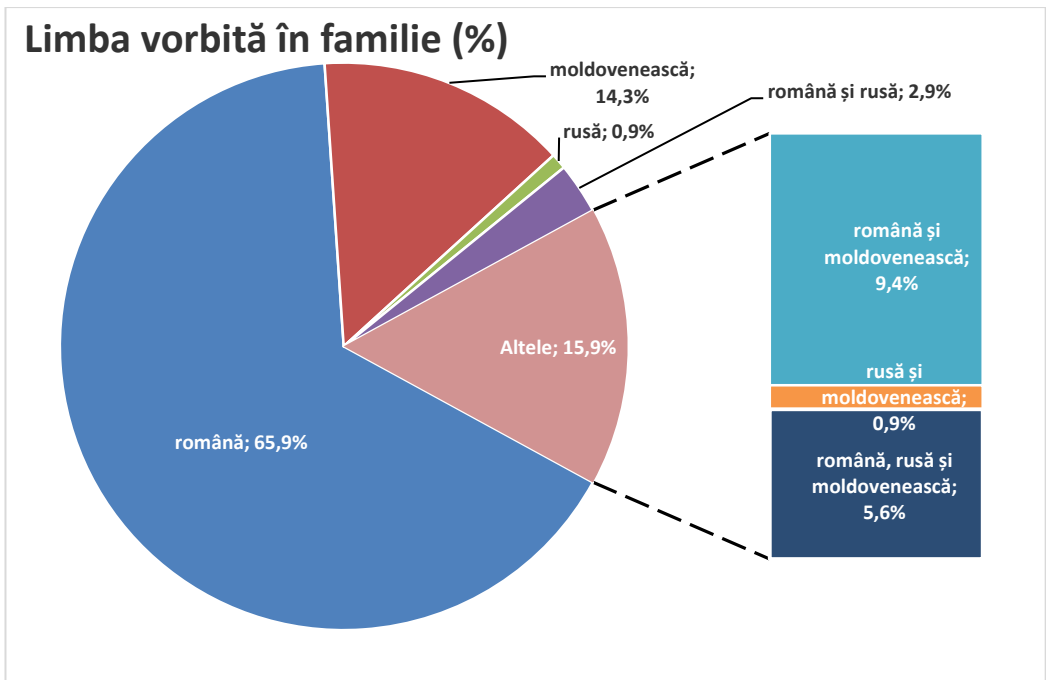
administrative și deci, efectele apar cu oarecare întârziere. Inerția este și mai mare în spațiul secundar, al anturajului, unde ponderea utilizării *limbii celuilalt* este crescută și rolul acesteia este de *punte* între comunități. Aceasta este o dovadă a flexibilității relaționale a tinerilor basarabeni în *contul propriei identități etnice*.

Grafic 4. Distribuția limbii române vorbite în școală și în familie, ponderi față de alte opțiuni.

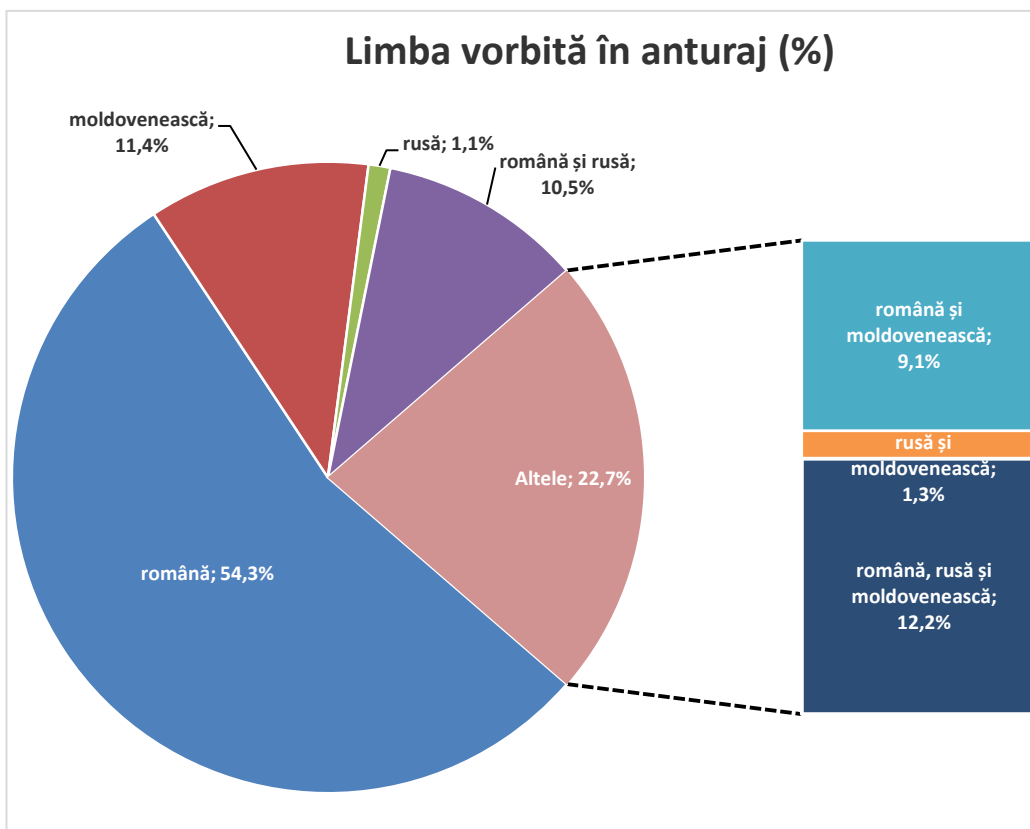
Grafic 5. Distribuția în eșantion. Spațiul de referință administrativă.

Grafic 6. Distribuția în eșantion. Spațiul de referință primară.

În spațiul secundar (prietenii)

Tabloul „limbii vorbite în anturaj” reprezintă *punțile* care se stabilesc între inși care au identități diferite prin limbă. Acesta este spațiului *dintre* vorbitorii limbii de bază cu *ceilalți*. Dincolo de aspectul *punții* pe care o populație ce stăpânește mai multe limbi alege să o vorbească pe aceea care-i construiește un cadru social mai favorabil, aici avem și fenomenul *inerției* identitare. Spațiul acesta are cea mai mare inerție identitară, fiind mai depărtat și de școală și de familie, doi factori primari ai socializării. Din grafic se observă că spațiul „românesc” este restrâns. Altă cauză a inerției identitare a spațiului secundar este dată, probabil, de efectele conviețuirii cu grupuri asupra cărora ideologiile de substituire a identității (*mancurtizare*) produc încă efecte. Nu în ultimul rând, așa cum a reieșit din discuțiile de grup, rusofonii constituie o comunitate închisă. Este rațional ca limba de comunicare să fie *cealaltă*. Spațiul secundar din Republica Moldova este mai expus acestor interferențe decât *spațiul de referință administrativă* (școala) și *spațiul de referință primară* (familia).

Grafic 7. Ponderea respondenților după limba vorbită în anturaj.

Memoria restitativă

Memoria restitativă este complexul psihosociologic de bază identitar, care cuprinde două aspecte majore ale fenomenului social: ca identitate națională și ca fenomen de civilizație (de interacțiune economică, socială etc.). Este complexul motivațional în raport cu care marile comunități își concretizează evoluțiile pe termen mediu și lung. Evoluțiile sunt de tip recuperatoriu, fiind specifice reluării „înaintării prin istorie” a unor comunități „aruncate din istorie” de fenomene grave de agresiune, cărora le-a fost interzis accesul la identitate (credință, limbă, tradiții), la teritoriu etc. Memoria restitativă se află la baza psihologiei colective care permite luarea în posesie a teritoriului național, fiind totodată parte componentă a definiției societății în dimensiunea ei teritorială: societatea reprezintă un ansamblu de indivizi care interacționează constant pe un teritoriu definit printr-o cultură comună¹⁶.

La nivelul tinerilor basarabeni care studiază în România, acest dublu potențial este aproximat sub forma raportării la idealul Unirii și aderența față de ideea de proprietate. În raport cu aceste opțiuni manifeste, memoria restitativă conține însă și direcții încă insuficient cristalizate, oscilante sau de tip eschivă, concretizate sub forma non-răspunsurilor/„nu știu”, sau al unor „da” în proporții încă reduse. Corelat însă cu seria răspunsurilor în ansamblul cercetării, prin care se jalonează axele identitare (vezi de pildă „Axele identitare”), aceste aspecte diminuate reprezintă mai degrabă un început de revitalizare, semnul reconstrucției spațiului social ca urmare a efectelor memoriei restitutive.

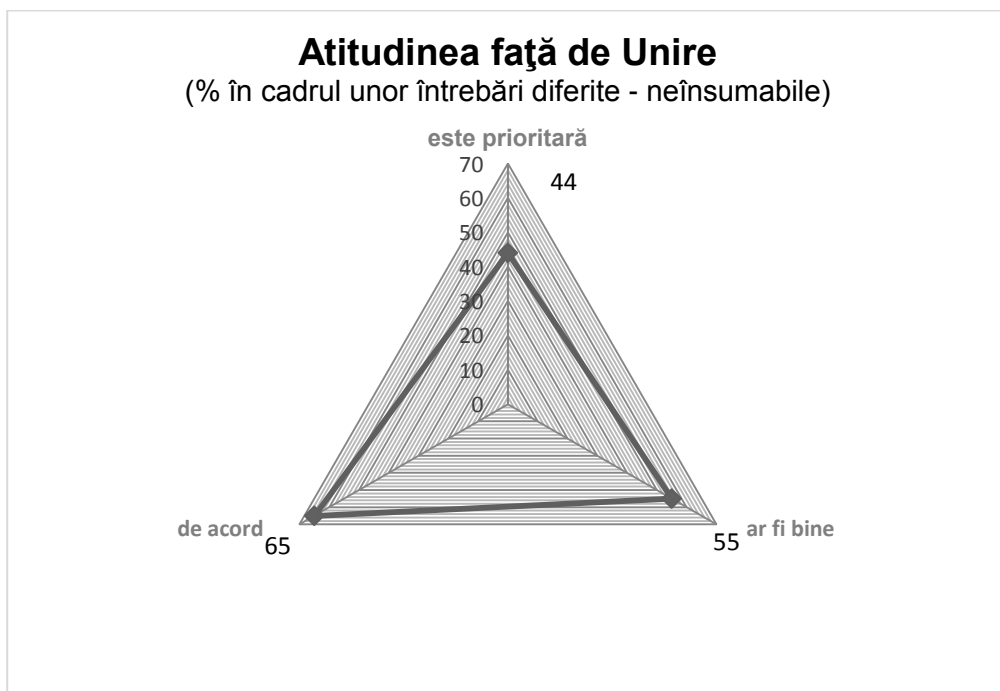
Reflexul Unirii

65.7% dintre tinerii basarabeni cercetați sunt de acord cu realizarea Unirii, și 44.1% consideră că aceasta este una dintre preocupările lor prioritare.

S-a putut observa faptul că sentimentul Unirii se manifestă sub mai multe variante, pe o scală a imperativului și implicării personale cu trei termeni: prioritate – de dorit – acord. „Sunt de acord” cu Unirea reprezintă atitudinea mentală pasivă, pe când „ar fi bine”/”este de dorit” reprezintă deja un punct de vedere care reclamă implicare, aspect care se cristalizează la maximum prin „unirea este o prioritate”. Astfel, numai 65.7% dintre respondenții din același eșantion declară că sunt de acord cu realizarea Unirii. Dar în ierarhia priorităților, Unirea „trebuie să fie prima preocupare astăzi”, pentru 44.1% dintre respondenți. Diferența dintre 44.1% și 65.7% este dată de diferența dintre energia lui „trebuie azi” și „sunt de acord cu”.

---

¹⁶ Richard Schaefer și Robert Lamm, 1986, p. 29.

Grafic 8. Atitudinea față de Unire.

Fiind ideal colectiv, parte a unor valori ce pot fi considerate ultime, Unirea reprezintă zona unde scopul personal se întâlnește la cel mai înalt nivel cu memoria colectivă. Având în vedere istoricul ei, Unirea este parte a identității de bază, componentă a memoriei restitutive. Ne așteptăm ca spațiul de manifestare identitar să aibă perioade de afirmare și de restrângere, în acord cu evoluțiile sociale favorabile sau nefavorabile. Astfel, afirmarea Unirii face parte din același proces ca și recucerirea prin limbă a spațiului identitar, descris anterior. Oscilațiile înregistrate în teren fac parte din procesul de *reconquistă* a spațiului interior și de afirmare a spațiului colectiv, precum și de recâștigare a dreptului de a fi împreună cu cei de care istoria nefavorabilă te-a despărțit, într-un trecut la care nu ai acces decât prin rememorare și tradiție.

Comportamentul oscilatoriu este stocat în bună măsură în non-răspunsuri: doza de *nu* administrată cu asiduitate în raport cu Unirea pe cea mai mare parte a existenței constructului politic numit R. Moldova, a slăbit. Insul nu mai spune *nu*. Dar nu spune nici *da*, pentru că încă nu are convingerea deplină formată pentru a avea tăria *afirmării*. Poate și pentru că nici idealul încă nu este pe deplin reconstituit. De altfel, pe termen scurt, am observat deja că formula idealului este subordonată priorităților materiale (vezi „Axele identitare. Prioritățile zilei de azi.”).

Memoria restitativă este un proces încă în reformare, mărturie în acest sens fiind ponderea destul de mare a răspunsurilor-eschivă sau oscilante - non-răspunsurile. Per ansamblu, însă, atitudinea pozitivă față de Unire (65.7%) este mai puternică decât cea a răspunsurilor negative (10.7%) împreună cu non-răspunsurile (23.6%).

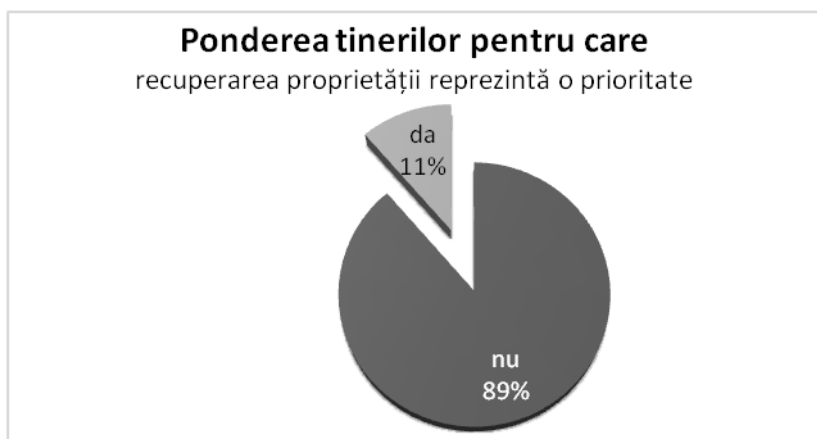
Acord cu unirea. Primele 5 locuri					Acord cu unirea. Ultimele 5 locuri				
Loc studii	Nu	Da	NȘ/NR	Total	Loc studii	Nu	Da	NȘ/NR	Total
Craiova	0,0%	83,3%	16,7%	100,0%	Cluj	11,8%	61,8%	26,5%	100,0%
Ploiești	0,0%	74,0%	26,0%	100,0%	Alba Iulia	28,6%	57,1%	14,3%	100,0%
Suceava	23,1%	69,2%	7,7%	100,0%	Sibiu	14,3%	57,1%	28,6%	100,0%
Galați	8,5%	67,8%	23,7%	100,0%	Brașov	40,0%	20,0%	40,0%	100,0%
București	8,2%	67,1%	24,7%	100,0%	Constanța	16,7%	16,7%	66,7%	100,0%

Tabel 6. Primele și ultimele 5 poziții în funcție de răspunsul afirmativ (realizarea unirii) și locul de studiu.

Subspațiul identitar: sentimentul proprietății, locul de muncă și Uniunea Europeană

Inerțiile ideatice antrenează fenomene surprinzătoare în planul material. Proprietatea este fundamentul societății democratice. Aceasta are două componente: *posesia* și *respectul* proprietății. Ambele fac parte din baza justiției, garantul lor fiind „contractul social”, statul. Intrarea în posesie trebuie să fie *justă*, iar proprietatea astfel dobândită trebuie protejată. Actul de proprietate este, deci, consubstanțial nu numai ordinii democratice, dar și memoriei sociale de bază: proprietatea se transmite prin urmași, care, astfel, cel puțin prin filieră economică, duc mai departe trecutul. Comunismul, după cum știm, și-a făcut crez din anihilarea proprietății, și mai ales din lichidarea claselor proprietare, considerate dușmănoase. *Homo sovieticus* nu trebuia să aibă nimic. Totul venea de la „părintele popoarelor”, Stalin¹⁷. După mai mult de 20 de ani de la ieșirea Basarabiei din cadrul URSS, tinerii nu mai sunt interesați de această problemă, probabil lăsată la mâna „noilor îmbogățiți”: puțin peste 11% dintre respondenți au considerat că restituirea proprietăților trebuie să fie prioritară.

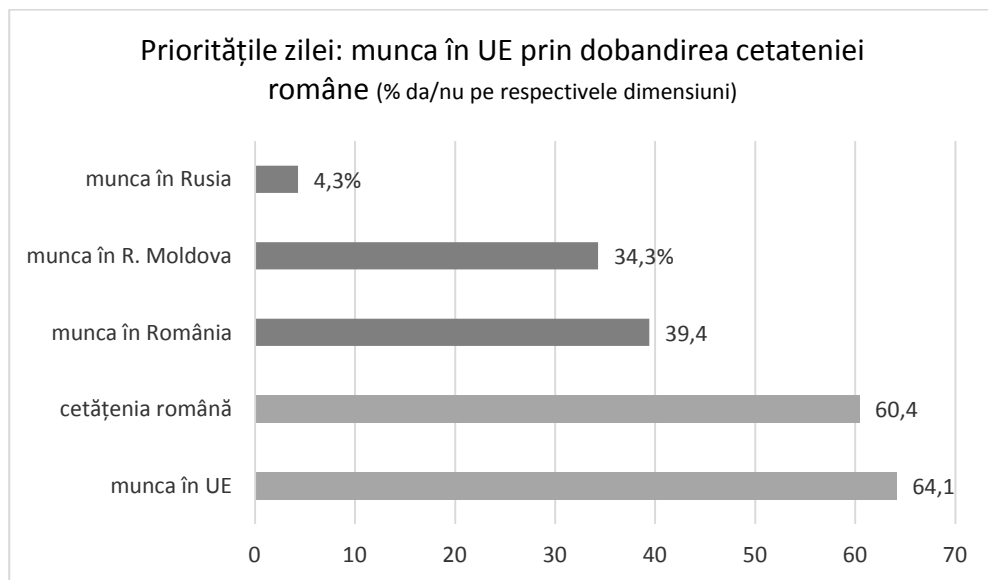
¹⁷ Alexandr Zinoviev, 1991.

Grafic 9. Recuperarea proprietății ca prioritate.

O lume care nu are în trecutul său clarificarea regimului proprietății caută să își inventeze un nou teritoriu, *delocalizat*. Tinerii nu se mai identifică prin *locul de apartenență*, cât prin *locul unde găsesc de muncă*, mai exact prin *serviciu*, care poate fi oriunde „în Europa”. România pare a fi dorită în special ca poartă spre acest spațiu de oportunitate care este UE.

Regimul ideatic este subordonat în special ideii de integrare europeană, la rândul său legat în special de problema unui loc de muncă. UE devine, astfel, un subspațiu ideatic, în sensul că este subordonat unei idei materiale: găsirea unui job.

Grafic 10. Unde vor să muncească tinerii basarabeni aflați la studii în România?

Se observă că interesul pentru România poate fi tradus prin „cetățenie”, care, la rândul ei, poate fi înțeleasă prin *loc de muncă în Europa*. Desigur, „Europa” este un concept care conține valori utile reconstrucției identitare, mai ales în condițiile în care nu puțini sunt cei pentru care contactul cu România, prin muncă, este relativ important.

Opțiunea tinerilor basarabeni către România/Vest este certă, chiar dacă în R. Moldova orientarea forței de muncă spre Rusia pare a fi în continuare foarte vizibilă¹⁸. Astfel, spațiul rusesc, deși prezent încă în „spațiul identitar secundar” lingvistic (vezi „Axele identitare. Limba. În spațiul secundar”) se pare că rămâne fără axa materială în preferințele tinerilor intervievați, având o pondere nesemnificativă în alegerile acestora. Fenomenul este interesant în condițiile în care *înainte de aderarea României la UE* circa 61% din forța de muncă care migra în afara Basarabiei se ducea în Rusia, datorită costurilor reduse de deplasare-întreținere, a faptului că mulți cunosc limba rusă¹⁹. Totodată, arată că **tinerii aflați la studii în România au altă atitudine decât cei care au rămas acasă**, în condițiile în care , se pare, permeabilitatea economiei R. Moldova este de două ori mai mare înspre Rusia decât față de UE²⁰. Fenomenul are reverberații pe care participanții la focus-grup le-au amintit, atunci când ne-au precizat că „și astăzi, o bună parte dintre moldoveni se duc să lucreze în Rusia”. Cercetarea a relevat, iată, o modificare importantă de *orientare*, care se petrece la nivelul tinerilor care studiază în România.

Îngrijorător este faptul că tinerii *nu își găsesc locul în R. Moldova*. Cei mai mulți dintre tinerii basarabeni aflați la studii în România aleg să nu se întoarcă să muncească în locul lor de origine, iar raportarea minimală la regimul proprietăților întregeste tabloul *delocalizării tinerilor* (vezi subcap. *Subspațiul identitar: sentimentul proprietății, locul de muncă și Uniunea Europeană*).

Investiția pe care România o face în acești tineri, înainte de a produce efecte în R. Moldova, are o buclă de creștere semnificativă, prin acumularea de experiență „ în Europa”. În același timp însă, trebuie avute în vedere componentele de mobilitate ale investiției, care are efecte *imEDIATE*, prin contactul frecvent dintre tinerii aflați la studii

---

¹⁸ *Adevărul.md*, 10 aprilie 2012, „Dependență. Economia Republicii Moldova rămâne la mâna Rusiei”: „... o creștere cu un punct procentual a PIB-ului Federației Ruse generează o creștere de patru ori mai puternică a remitențelor în Republica Moldova decât o evoluție similară din statele UE. Totodată, efectul maxim în cazul UE este atins în decurs de opt trimestre, în timp ce în cazul Rusiei impactul maxim vine la doar 4-5 luni, constată economiștii de la Expert-Grup”.

¹⁹ Biroul Național de Statistică, Statistica Moldovei, 2008, „Migrația Forței de Muncă”, p. 7.

²⁰ *Adevărul*, 10 aprilie 2012.

și cei „de acasă” (cei mai mulți dintre tinerii intervievați călătoresc de 3-4 ori spre casă pe an – vezi „Deplasarea dintre România și R. Moldova”). Nu în ultimul rând, nu trebuie pierdut din vedere faptul că aproape 60.000 de tineri care au studiat în România după 1990 generează direct sau indirect, la rândul lor, efecte de relație speciale, o nouă ordine în R. Moldova, în acord cu valori europene.

Dimensiunile spațiului identitar reactiv

Spațiul identitar poate fi „măsurat” și prin alte tehnici. Am înfățișat decompunerea spațiului identitar pe axele recuperării identității prin limbă, muncă, a tradiției prin evenimentele sursă, a funcționării reflexelor identitare. O altă metodă este urmărirea proiecției spațiului la nivelul hărților mentale personale. Altele, ce pot fi cuprinse în chestionar, trimit la aproximarea amplitudinii angoasei și a distanței sociale dintre vorbitorii celor două limbi/comunități (română și rusă).

Scala distanței sociale modificată privește gradul de apropiere de tip etnico-rasial, ocupațional și religios dintre comunități, la nivelul percepției individuale. Scala Bogardus originală avea în vedere 7 trepte de distanțare față de *celălalt* în raport cu sinele național, comunional, interesul personal imediat etc. Plecând de la acestea, au fost adăugate elemente pendinte de interacționismul simbolic și problematica ființei, iar *distanța* a fost reformulată din perspectiva categoriei fenomenologice a „străinului”.

Străinul²¹ este cel cu care nu împărțim sinele, în care nu ne putem oglindi, de care nu ne preocupăm, față de care nu suntem încercați de grijă, ci, dimpotrivă, ne provoacă angoasă. Străinul este mai îndepărtat decât *Celălalt*, și nu face parte din *ceea ce considerăm* a fi mecanismul nostru de formare: este opusul *Altuia generalizat*, fiind factor „de închidere” a ființei și deci, agresor al identității colective și personale. În fața agresiunii avem sentimente de frică și de revoltă. Din punctul de vedere heideggerian,

---

²¹ Scala Bogardus, Emory S. Bogardus, A Social Distance Scale, *Sociology and Social Research* 17 (1933): 265-271, University of Southern California, este rescrisă. Scala este recentrată pe substratul teoretic al lui G.H. Mead (1932) și M. Heidegger (2006). Mead a definit cadrul psihosocial esențial al modului în care apare Sinele, iar Heidegger oferă cadrul general privind Ființa. Pe de o parte, prin Mead (pp.141-142, 154-155 și passim), avem acces la jocul social, vizibil al sinelui („unificat”, „oglină”), al construirii mentalului (imaginația reflectată). Pe de altă parte, prin Heidegger ajungem la ontologia autenticului, și neautenticului, componente ale Ființei. Între aceste axe putem defini Străinul ca fiind în afara jocului social al formării sinelui (Mead), respectiv a ceea ce scapă privirii-de-ansamblu și a ființării-împreună/laolaltă/la-îndemână (Heidegger). Vezi, în special [140].

străinul (factorul amenințător) a pătruns deja în proximitatea ființei (identității), motiv pentru care este factor de *angoasă-frică*.

O caracteristică notabilă a „amenințătorului” este caracterul său de neprevăzut corelat cu adâncimea pătrunderii în „proximitatea ființei”. Scala înstrăinării deci, va oscila între factorul-străin și factorul - sineitate, între angoasă-revoltă și sentimentul de apartenență, unde străinul se va afla în zona generatoare de angoasă iar comunitatea de apartenență în zona factorului - sineitate. *Etichetele-stigma* asociate vor completa tabloul analitic al înstrăinării. Stigmatizarea este urmărită prin intermediul unor cuvinte cheie precum: „imperialism”, „amenințare” și expresii tipice distanței sociale.

Angoasa

Angoasa reprezintă sentimentul pericolului la adresa ființei, în termenii fenomenologiei filosofice. În termenii științei sociale, trimite la starea de pericol, percepută mai mult sau mai puțin difuz, la adresa identității de bază. Angoasa adeseori se manifestă prin **restrângerea** personalității-ființei colective, chestiune ce poate fi ilustrată prin autodictu grafic (vezi Secțiunea a III-a, *Analiza hărților mentale*).

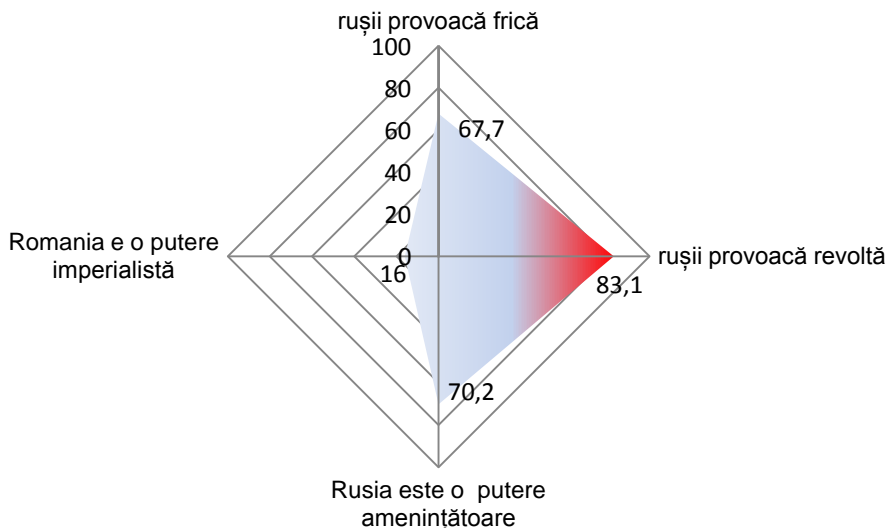
O altă formă a angoasei este revolta – fenomenul psihologic al recuperării zonei de identitate „cucerite” de factorul agresor. În eșantion, angoasa a fost studiată sub forma fricii și a revoltei, fiind mai puternic reprezentată de revoltă. Peste 83% din respondenți s-au declarat revoltați de cele ce „le-au făcut rușii” semenilor lor din 1940, începând cu deportările în Siberia și până în 1992, la conflictul din Transnistria. Este interesant de remarcat că sentimentul reactiv-*revolta* (83,1%) este mai puternic decât reacția de retragere-*frica* (67,7%). Totodată, la nivelul tinerilor intervievați, stigma „România este o putere imperialistă” se pare că și-a pierdut semnificativ din putere: 16%²² au ales această opțiune spre deosebire de 70,2% care au declarat că sunt de acord că Rusia este o putere amenințătoare la adresa R. Moldova.

---

²² Ponderile nu se însumează. Răspunsurile reprezintă alegeri de *da/nu* în interiorul unei singure întrebări.

Distribuția angoaselor după factorii Rusia/România

(% da/nu) („rușii” = „povestirile despre ce au făcut rușii în 1940/50/92”)

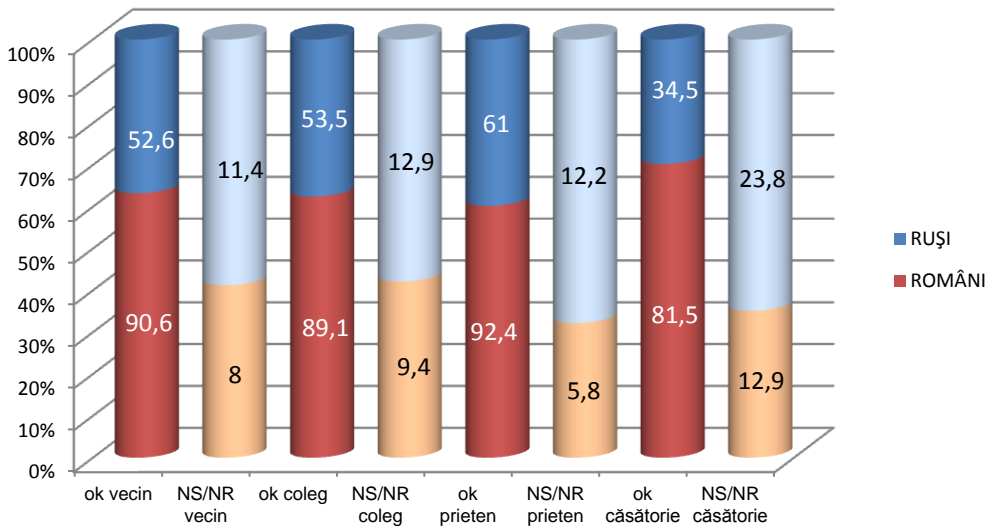

Grafic 11. Harta mentală a angoaselor. „Rușii”, în general, sunt asociați cu revolta și teama.

Distanța socială

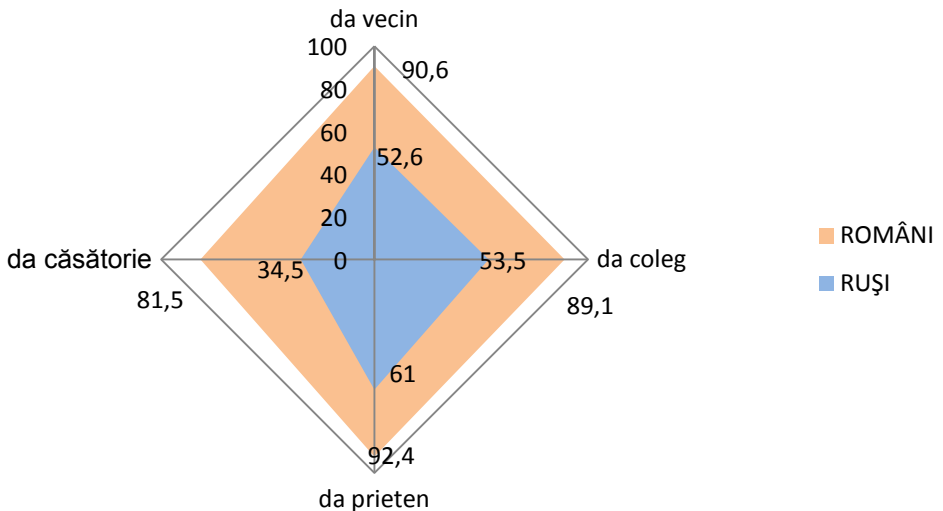
Așa cum am precizat, distanța socială se referă la gradul de *înstrăinare/apropiere* dintre două comunități distincte din punct de vedere etno-cultural. La rândul ei, distanța explică alte fenomene complexe, precum cele ale străinului și angoasei. Toate acestea sunt legate una de alta. Cu cât „frontiera” interetnică și interculturală este mai permisivă, cu atât integrarea socială este mai pronunțată. Am considerat că elementele „frontierei”/apropierii interculturale sunt jalonate de disponibilitatea de a avea vecini, colegi, prieteni sau soț-soție din celălalt grup de apartenență cultural-etnică, luând ca model scala distanței sociale.

Acordul și non-răspunsurile (NS/NR) de a avea vecini, colegi, prieteni, soț-soție

Grafic 12. Preferințele tinerilor basarabeni față de "ruși" și "români" și comportamentul de evitare (non-răspunsurile). Ponderi da/nu pentru fiecare dimensiune.

Acordul de a avea vecini, colegi, prieteni, soț-soție

Grafic 13. Aceleași preferințe. „Spațiul rusesc” este integrat în spațiul nostratic al identității de bază.

Comparând cele două dimensiuni ale spațiului identitar reactiv, angoasa și distanța socială, constatăm că *celălalt-ul actual* rusofon este mult mai ușor integrat în spațiul identitar al tânărului basarabean aflat la studii în România decât *celălalt istoric* subsumat spațiului și politicii sovietice/rusești.

În „harta angoasei” am observat că „factorul rusc” este asociat puternic cu revolta și teama.angoasa se constituie în timp, fiind rezultatul acumulărilor *istoriei* și, în consecință, este puternic simbolizat. În același timp, distanța socială se referă la „factorul rusc” sub forma comunității vorbitorilor de limbă rusă, oameni cu care te afli în contact cvasicotidian. Distanța socială trimite la *prezent*. Se observă că, deși „factorul rusc” ca *fenomen istoric* provoacă teama-revolta pentru aproximativ 68% respectiv 83% dintre respondenți, tot aceștia au declarat că 61% sunt de acord să aibă prieteni ruși *în prezent*.

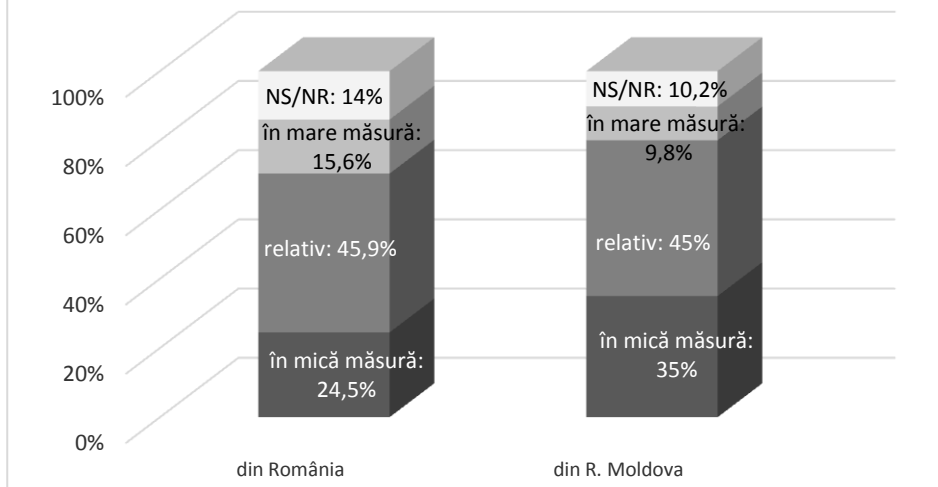
Există totuși o „barieră” interetnică: disponibilitatea pentru căsătorie este semnificativ mai restrânsă decât pragurile pentru celelalte componente ale distanței sociale (vecinătatea, colegialitatea, prietenia). Tot la căsătorie observăm o scădere a pragului și pentru „români”, ceea ce denotă persistența confuziei separării între „moldovean” și „român” pentru o minoritate a respondenților.

Factorul rus este dual: angoasant în mentalul rezidual și primit cu relativă deschidere în comportamentul actual. Acesta nu generează angoasă ca element necunoscut, cât prin virulența „faptelor” politico-militare asociate care au marcat trecutul. Atitudinea reactivă de revoltă denotă un sentiment colectiv de nedreptate, specific reacțiilor popoarelor față de practici de timp imperial. **Per ansamblu însă, majoritatea intervievaților sunt dispuși să fie prieteni cu rusofonii.**

Încrederea în mediul politic și mass-media

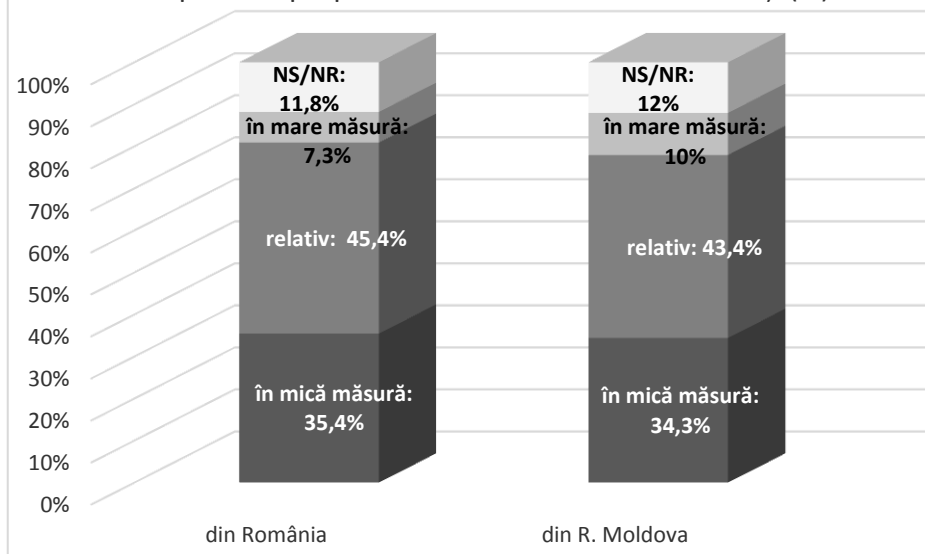
Mass-media și politicienii sunt printre factorii care modelează percepția asupra spațiului social, al căror discurs are efecte asupra chestiunii identității. Percepția tinerilor basarabeni asupra politicului și mass-media *în raport cu problema apropierii* dintre cele două maluri ale Prutului este relativ unitară.

Preocuparea percepută a politicienilor pentru apropierea dintre cele două maluri (%)

Grafic 14. Încrederea în politicienii din România și R. Moldova în funcție de încurajarea apropierii dintre cele două maluri ale Prutului.

Preocuparea percepută a mass-media pentru apropierea dintre cele două comunități (%)

Grafic 15. Încrederea în mass-media din România și R. Moldova în funcție de încurajarea apropierii dintre cele două maluri ale Prutului.

Politicienii de pe ambele maluri ale Prutului sunt **percepuți ca având un interes limitat față de problematica apropierii celor două comunități românești**. Doar 9,8% dintre cei intervievați percep o preocupare susținută în rândul politicianilor din R. Moldova pentru apropierea de România, respectiv 15,6% în rândul politicianilor din România. Acesta este încă un motiv pentru ca tânărul să își canalizeze în plan individual energiile, să-și pună în valoare singurul său atu: capacitatea de muncă.

Constatăm că, în România, politicianii sunt mai bine văzuți decât mass-media, în ceea ce privește atmosfera pe care o promovează față de problematica apropierii dintre cele două societăți. În Republica Moldova, diferențierea este mai puțin evidentă. Per ansamblu, nici mediul politic, nici mass-media nu par a se bucura de încrederea tinerilor intervievați, cel puțin nu în problematica apropierii dintre cele două maluri ale Prutului. **Cu toate acestea, 61% dintre cei intervievați sunt convinși că statului român îi pasă de ei** într-o formulă sau alta, iar dovada cea mai grăitoare este programul de burse în care au fost integrați (vezi capitolul anterior *Utilitatea burselor*).

SECȚIUNEA A III-A. ANALIZA CALITATIVĂ

Repere identitare

Preambul

Analiza calitativă a fost realizată printr-un număr de 35 de discuții de grup (focus-grupuri) și interviuri în profunzime, în centrele universitare reprezentative și de pregătire ale tinerilor din R. Moldova.

Scopul cercetării calitative a fost acela de a evidenția accentele și motivațiile subiective, care nu se întrevăd în mod obișnuit într-un sondaj (analiză cantitativă).

Populația investigată a constat în tineri aflați la studii în România din Republica Moldova, atât elevi de liceu, cât și studenți. Preponderenți au fost studenții. De asemenea, o mică parte dintre cei intervievați studiază în Republica Moldova. Domeniile de studiu sunt foarte diverse: Informatică, Farmacie, Administrarea Afacerilor, Administrație Publică, Sociologie și Asistență Socială, Arhitectură, Științe Politice, Relații Internaționale, Istorie, Construcții, Medicină, Inginerie, Economie etc.

Pe marginea datelor culese, s-a reușit determinarea unei explicații mai ample privind evoluția tinerilor din R. Moldova aflați la studii în România. Din datele obținute în teren, problematica a putut fi structurată pe următoarele coordonate: **bursele**, importanța și rolul lor; **noi-ul**, sentimentul de noi; **celălalt**, mai cu seamă raportarea la spațiul rusofon; **unirea**, chestiunea reunificării naționale; **administrația**, raporturile cu administrația locală, administrația universității etc.; **probleme** care sunt printre cele mai acut resimțite.

Înainte de a prezenta datele pe respectivele coordonate, se impune o perspectivă de ansamblu, pe care o prezentăm mai jos. În general, „concentrația de idealism” scade odată cu îndepărtarea de Prut. De pildă, dacă la lași o bună parte dintre cei intervievați au declarat că „trebuie să facă ceva în R. Moldova” după terminarea studiilor, în universitățile transilvănene raportarea la realitate este una axată mai mult pe partea materială, chiar dacă explicația pentru care se află în România este aceeași: creșterea calității pregătirii și, implicit, a șanselor în viață.

Câteva repere privind chestiunea identității

Contactul cu civilizația din România, educația primită la școală (profesorii au un rol foarte important în formarea tinerilor și în promovarea realității istorice) și familia, influențează mult atitudinea față de România, modifică viziunea și felul în care tinerii basarabeni se raportează la ea. **Identitatea tânărului basarabean aflat la studii în România este în plină prefacere.** Mai jos este realizată o trecere în revistă a reperelor acestui proces.

Limba vorbită. În România, arăta un student, viața e mai ușoară deoarece limba nu mai e considerată un prag: „Nu trebuie să rog pe nimeni să vorbească în limba română. Oamenii se respectă, nu sunt brutali. Este un mediu perfect!”; în R. Moldova, „dacă 4 basarabeni vorbesc în română și vine un rus, încep cu toții să vorbească în rusă” (student, Litere, Iași).

Autoidentificarea etnică. Ce înseamnă să fii „moldovean” sau „basarabean”? „Persoană din regiunea Moldovei care este și în stânga și în dreapta Prutului” (student, inginerie, Craiova), „înseamnă să fii român din stânga Prutului” (student, Relații internaționale, Iași), „a fi basarabean înseamnă a fi român din stânga Prutului, nu poți să spui despre ardelean că nu-i român, cum nu poți să spui nici despre basarabean că nu-i român” (student, Științe economice, Iași).

Acasă. Pentru unii, „acasă” reprezintă o noțiune îndepărtată care desemnează locul în care se află „un ceva” al cărui sens s-a diminuat. O parte dintre cei care vin la studii în România „se detașează de acasă” și leagă noi prietenii; „nu am ce să fac acasă, mă plictisesc”, „eu nu vreau să mă întorc, oamenii sunt mai mediocri” (student, Relații internaționale, Cluj-Napoca).

Însă detașarea nu este singurul sentiment asociat cu acasă. Dimpotrivă, acasă este locul care trebuie protejat și vindecat. O bună parte dintre studenții din cadrul discuțiilor de la Iași au afirmat că vor să se întoarcă în Republica Moldova „pentru a schimba ceva”; „să mergem înapoi pentru a da țara înapoi!”; „să fac dreptate acasă”. Acasă, oricât de afectat de provocările istoriei, este al meu-ul, parte al sentimentului de noi: „Chișinăul, așa sărac cum e, e al nostru” (elev liceu, București).

Bursa

Binomul bursă-cetățenie

Bursa este principalul instrument instituțional prin care statul român relaționează cu tinerii din R. Moldova. Din datele obținute, aceasta este asociată cu cetățenia și cu dobândirea unui loc de muncă în Uniunea Europeană, inclusiv în România. **Binomul *bursă în România-cetățenie română* este factorul care asigură mobilitatea socială unei părți semnificative a tinerilor din R. Moldova, fiind singurul garant instituționalizat al aspirației spre mai bine al acestora.**

Pornirea spre „mai bine”. Descoperirea României și a valorilor europene

Bursa – punte a spațiului românesc, „legătura cu România”. Nu de puține ori am întâlnit aprecierea că bursa este sinonimă cu reluarea legăturilor cu România. Pe de altă parte, România este locul șansei unei vieți mai bune printr-o educație superioară și cu un plus de coerență: „de a avea o educație mai puțin coruptă și mai de calitate decât cea din Republica Moldova”. „Pentru că aici sunt mai multe șanse” (student, Medicină, București).

Un viitor mai bun prin integrarea în circuitul european al valorilor. Integrarea europeană nu înseamnă neapărat mersul la muncă în UE, ci aducerea unui viitor mai bun și în Republica Moldova. „Bursa oferă mai multe oportunități de angajare pe piața muncii la nivel de Uniune Europeană, prin urmare aici învățăm pentru un viitor mai bun” (student, Științe Economice, Iași).

Crearea elitelor

Rostul de a crea elite. „Bursele arată că României îi pasă de noi, dar eu aș pune o condiție – cine primește bursa asta ori rămâne în România, ori se întoarce în Republica Moldova, pentru că scopul lor este să creeze elite, iar dacă în contextul ăsta nu se mai înghesuie foarte mulți să obțină bursă, nu-i nicio problemă, mai bine mai puțini dar buni, decât mulți dar slabi” (student Științe Politice, Timișoara).

Citatul de mai sus reprezintă preocuparea unora dintre studenți surprinsă pe parcursul cercetării. Funcția bursei de a crea elite arată că cel puțin unii dintre tinerii din Republica Moldova au înțeles că, pe termen lung, problema crucială a dezvoltării este aceea a elitelor.

Nu întâmplător, corolarul acestei funcții este funcția meritocratică a bursei. Chiar dacă finalitatea de a crea elite nu se leagă neapărat de recrutarea meritocratică a candidaților, este cert că o parte semnificativă dintre cei intervievați cred că cele două aspecte sunt legate. „Mai bine mai puțini și buni decât mai mulți, care să nu se întoarcă de unde au plecat” – este mesajul acestora. Numai o bursă acordată după criteriul meritului își poate îndeplini menirea, aceea de a educa așa încât să rămână sau să se întoarcă în locurile natale. Există, însă, beneficiari ai bursei care, deși observă aceeași realitate, refuză să și-o asume. Pentru ei, destinul personal este singurul scop. Spre surprinderea noastră aceștia au descris singuri problema: „Ca să mă întorc, asta ar însemna să mă sacrific și nu vreau” (student, Relații internaționale, București).

Asocierea cu imperativul acțiunii sociale

Bursa este asociată adeseori cu imperativul acțiunii sociale și al dreptății: astfel, o bună parte dintre studenții din cadrul discuțiilor de la Iași, aflați la studii în cadrul mai multor facultăți, au afirmat că vor să se întoarcă în Republica Moldova „pentru a schimba ceva”; „Să mergem înapoi pentru a da țara înainte!”; „Să fac dreptate acasă” (elev, liceu, București).

Bursa este factor de întărire a coeziunii dintre tinerii orientați spre acțiunea socială. Bursele reprezintă un factor important pentru Unire; prin intermediul lor, tinerii pot crea o punte de legătură între România și R. Moldova - prin cunoștințele acumulate într-un mediu academic de calitate, pot schimba ceva la ei, acasă: „Mă consider foarte norocoasă; toți prietenii mei sunt aici, am șansa să învăț aici și vreau să răsplătesc România Mare” (student Relații Economice, Iași).

Provocarea părăsirii locului natal

Provocarea părăsirii după bursă. „Vrem în Vest ... dar nu o să ne mai întoarcem” – este unul dintre leitmotivurile unora dintre cei intervievați. Tinerii basarabeni percep foarte bine provocarea sub care se află programul de burse, aspect care poate transforma avantajul în precaritate: abandonarea spațiului colectiv, lăsarea lui în părăsire. Este **fenomenul celor care tratează bursa strict prin prisma interesului personal.** Pentru aceștia, bursa este o completare a necesarului de shopping sau/și o trambulină către o carieră în Uniunea Europeană. „Bursele pe care le primim le dăm înapoi chiar și de trei ori la ce cumpărături facem”. Dincolo de shopping, bursele au ca finalitate „dezvoltarea personală” (student, Științe economice, Cluj-Napoca).

Factor de maturizare a conștiinței sociale

Bursa și contactul implicit cu spațiul românesc lărgit asigură fundalul pentru conștientizarea problemelor grave din R. Moldova: „după ce am venit aici, am descoperit politica colectivă de spălare a creierelor în Republica Moldova” (student, Arhitectură, București). Din acest punct de vedere, **bursa este factor de protecție și recuperare identitară:** „când stai acolo nu îți dai seama, dar când vii în România realizezi diferențele și manipularea” (student, Construcții, Timișoara).

Finalitatea programului

Finalitatea programului de burse. O bună parte dintre studenții cu care am stat de vorbă sesizează că programul de burse nu este integrat într-un program privind integrarea lor pe piața forței de muncă. Statul investește bani în educația acestor tineri, dar după 3/5 ani de studii în România, acestora nu li se oferă o direcție în sensul unei dezvoltări; „care este finalitatea studiilor?”, „ar trebui asigurarea unui management mai bun al programului” (student, Drept, Iași).

Bursa ca venire în România reprezintă „un mare pas înainte” pe drumul reconstituirii unei identități românești și europene. Bursa din România este a doua parte a unui traseu deja început în Republica Moldova, de reconsiderare, reconstituire a identității. Traseul pe care se află bursa la care au aplicat și pe care au câștigat-o presupune redefinirea scopurilor personale „după rezultat” și chiar a identității colective, interesul tânărului pentru România fiind adeseori rezultatul „muncii profesorului de istorie și a învățătoarei” (student, Economie, Cluj-Napoca).

Revalorizarea României este posibilă prin conștientizarea trecutului comun, prin intrarea României în UE și este favorizată de orientarea familiei. În paralel, se constată **o scădere a aprecierii propriei societăți, nu și a locurilor-acasă:** „Chișinăul, așa sărac cum e, e al nostru” (elev liceu, București). Așa de pildă, „diplomele de la Chișinău nu fac doi bani” (student, Medicină, Galați) este una dintre cele mai întâlnite aprecieri privind valoarea studiilor dincolo de Prut din perspectiva tinerilor basarabeni aflați la studii în România. Diferența dintre *loc-acasă* și *prezentul societății* și alte chestiuni identitare le vom desfășura în cadrul subcapitolului „Noi”-ul, în cele ce urmează.

Noi-ul, sentimentul de noi

Sentimentul nostratic, *expresia* apartenenței la un dat colectiv este printre cei mai utili indicatori ai coerenței identitare. Sentimentul de noi se manifestă prin

raportarea la „acasă”, „România-românesc”, „Europa” etc. El este operaționalizat în funcție de aderența la spațiul cultural, atitudinea față de limbă, familie, istorie, comunitate. Pe de altă parte, am constatat că depinde de pregătire și se manifestă inclusiv prin gradul de disponibilitate față de interviewer. Sentimentul nostratic transpare, însă, din raportarea la fapte care presupun atitudini transpersonale, legate de prezent sau de trecut.

Poziția față de trecut, familie, instituțiile reprezentative, cultura locală sunt câteva dintre cadrele în care am putut identifica starea sentimentului de noi. Așa de pildă, una dintre tehnicile utilizate pentru a ajunge la nucleul „sentimentului de noi” a fost discuția liberă pe marginea arhitecturii și poveștilor caselor reprezentative din centrul universitar unde tinerii își urmează studiile. Familiaritatea cu axele simbolice ale locului care i-a adoptat mai mult sau mai puțin este de natură să releve capacitatea și disponibilitatea tinerilor de a-și mări „noi”-ul, de a-și dezvolta personalitatea prin asimilarea valorilor culturale naționale și universale.

Este cert că venirea la studii în România depinde în bună măsură de existența sentimentului nostratic, nu doar de interesul material.

Familia și „profesorul de istorie” sunt cele două instituții care determină dezvoltarea viziunii pro-românești per ansamblu sau cele care le arată că există oportunitatea de a veni la studii în România. Atunci când familia are incertitudini identitare (limba dominantă este limba rusă, sau „ține cu comuniștii” - student, Științe ale comunicării, Suceava), determinate pentru venirea la bursă este în continuare „profesorul de istorie” și „învățătorul”/ „învățătoarea”, la care se adaugă și prietenii/cunoscuții prin faptul că „se trag reciproc la studii”, după cum ne-au mărturisit tinerii intervievați.

Sineitatea între imperativul muncii și imperativul etnico-politic

„Dacă aș găsi un loc de muncă după facultate sau după masterat, m-aș întoarce...”. [De ce nu mai vrei să te duci înapoi?] „Nu mai am ce să fac acolo. Trebuie să ai și un loc de muncă și unde să trăiești; nu poți să stai și să locuiești într-o zi într-o altă parte... trăiești doar cu gândul că trebuie să ai un ban”. (student, Informatică, Timișoara).

Ca expresie comportamentală, sentimentul de noi are două paliere: unul afirmat (imperativul muncii) și cel de-al doilea de fundal (imperativul identității etnico-politice). Cei mai mulți dintre intervievați se consideră „români moldoveni” sau,

cei care vor să arate că au înțeles până la detaliu chestiunea identitară, se declară „moldoveni din Basarabia – români”.

Există și o dimensiune confuză a identității precum și fenomene marginale ale acesteia, pe care le vom discuta în cele ce urmează, însă pentru majoritatea respondenților este limpede că spațiul românesc este cel care le oferă cea mai bună alternativă către o viață mai bună, inclusiv ca regăsire a identității. România – factor cheie al acestui binom identitar: muncă-etnicitate, a fost foarte răspicat sesizată, de pildă, de către studenții din Galați. Aceștia, cu prilejul unei întâlniri la care au participat și înalte oficialități guvernamentale, au întrebat deschis: „cum înțelege statul român să integreze tinerii basarabeni după studii, prin politici aplicate la nivelul pieței forței de muncă?”.

Autoidentificarea

Din punct de vedere etnico-politic:

- „termenul basarabean îl folosim mai mult ca regiune, ca să facem diferența aici [în România]” (student, Științe Politice, Suceava);
- „folosim Basarabia pentru a spune din prima, pentru a delimita spațiul, că așa dacă zici că ești moldovean te întreabă de unde” (student, Științe exacte, Iași);
- „termenul de român e cel mai mare, le acoperă pe toate, toți suntem români” (student, Studii economice, Galați);
- „a fi basarabean înseamnă a fi român din stânga Prutului; nu poți să spui despre ardelean că nu-i român, nu poți să spui nici despre basarabean că nu-i român” (student, Științe economice, Iași)
- „sunt unii care nu-s nici cu rușii, nici cu românii; sunt moldoveni, se consideră o comuniune de sânge” (student, Litere, Cluj-Napoca).
- „când cineva îmi spune mie că sunt basarabean, eu mă gândesc că ăla e un om care știe istorie” (licean, București);
- „totuși, până la urmă, în acte suntem moldoveni” (student, Inginerie, Ploiești);
- „noi suntem popor român, unde s-a mai pomenit popor moldovean?” (student, Științe economice, Cluj Napoca);
- „sunt unii care nu se consideră români, care nu știu ce e cu ei” (student, Relații internaționale, Cluj Napoca).

Care este diferența dintre moldovenii de aici și moldovenii din Republica Moldova? Unul dintre cele mai sintetice răspunsuri l-am aflat la Iași – „diferența e hotarul” (student, Arte plastice, Iași), sau „diferența sunt locurile la cămin” (student, Științe economice, Suceava). Avem, iată, două fațete ale identității colective în funcție de prezentul istoric (hotarul), respectiv integrarea în imperativul acut al cotidianului (tratamentul la cazare). În general, **fundamentul autoidentificării este o orientare coerentă în spațiul istoric**: „toți suntem români pentru că avem același trecut” (student, Economie, Iași).

Din punct de vedere social, tinerii se percep și, ceea ce este mai important, sunt percepuți, fiind mai motivați: „majoritatea moldovenilor sunt foarte buni și nu sunt apreciați pe măsură”, „sigur se află basarabeni printre cei mai buni studenți, ei sunt mai motivați, mai muncitori, cunosc istoria românilor chiar mai bine decât unii români, sunt mai serioși, mai dedicați” (student, Administrație publică, Cluj Napoca); „ori venim aici și rupem tot, ori plecăm cu coada între picioare” (student, Educație fizică, Cluj-Napoca).

Sentimentul refugiatului. Raportarea la R. Moldova

Per ansamblu, s-a putut constata că **sentimentul de noi este încă fragil și se află în reconstrucție** în cazul tinerilor intervievați. Sentimentul nostratic este afectat nu numai de dinamica psihologiei colective, dar și de contextul material din R. Moldova și din România. Astfel, în raport cu ambele repere enunțate, mentalitatea unei bune părți dintre cei intervievați este aceea de *refugiat*: „Refugiindu-te, încerci să fugi din calea neajunsurilor către ceva mai bun”. **Sentimentul de refugiat, însă, are asociate angoase puternice privind cvasitotalitatea mecanismului social**, pe care le vom ilustra în cele urmează.

Sentimentul de noi și situația din R. Moldova. Studenții își iubesc locurile natale, dar separă *locul de situația prezentă*. Acesta este un prim indicator al unei personalități colective agresate. Depărtarea de locul natal pare mai degrabă un gest obligatoriu. Pe de altă parte, **cei care pleacă din pricina înstrăinării resimțite acasă intră într-un nou ciclu al înstrăinării**: „Chișinăul, așa sărac cum e, e al nostru. Majoritatea pleacă din Chișinău din egoism, nu fac nimic, vin aici (în România) pentru că sunt mai aproape de Europa” (elev, liceu, București). „Dacă faci ceva trebuie să primești bani. Există ideologia asta la noi. Mulțumesc nu încap în buzunar” (student, Studii Politice, Timișoara).

Principala problemă a R. Moldova este **corupția generalizată**: „E prea mare corupție [în RM – n.n.] ... sistemul de învățământ [tot corupt – n.n.]...”. „La noi, diplomele se cumpără” (student, Educație fizică, Timișoara).

R. Moldova, ca parte a sentimentului identitar, este marcată de slăbiciuni cronicizate. Perspectiva asupra locurilor natale este: „sapă-n spate și la deal” (student, Administrație publică, Suceava).

„Moldova” este parte a unui semnificativ complex de inferioritate. Spațiul R. Moldova nu pare a fi viabil în concepția tinerilor aflați la studii în România. Statul moldovean este prins între trei provocări majore: incapacitatea de a fi o economie viabilă, mentalitățile și dependența energetică de spațiul rusesc. „La noi PIB-ul e 70% făcut de cei ce lucrează afară și suntem dependenți energetic” (student, Istorie, București), „aici ideologia prezentă e că dacă faci ceva, trebuie să iei bani [corupția generalizată]” (student, Informatică, București). Din acest punct de vedere, România apare ca un moment de cotitură în destinul personal, un mare pas înainte, „un refugiu”. Rezultatul, „Moldova”, este un construct mental de care tinerii vor să fugă, unii dintre ei pentru totdeauna sau, dimpotrivă, vor să revină pentru a îndrepta situația: „În București avem și Viena, și Paris și Berlin... venim aici să adunăm amalgamul ăsta de idei și cunoștințe și să le aplicăm în Moldova” (student, Științe economice, București); „nu am de gând să mă întorc pentru că nu suport ca în țara mea să nu pot vorbi limba mea (...), și nici nu sunt dispusă să mă sacrific eu pentru ca limba să fie dusă mai departe” (studentă, Relații internaționale, Sibiu). Complexul de inferioritate își asociază un altul, de superioritate, față de cei rămași în locul de origine, care „sunt încuiați la minte și necivilizați” (student, Inginerie, Timișoara).

Recuperarea locului prin sacrificiul de sine

Sacrificiul de sine este partea nevăzută, în general a sentimentului de *noi*, în toate comunitățile. După cum se observă, nu toți tinerii sunt dispuși să își ofere singurul lucru care le-a mai rămas, viitorul prin muncă, locului de origine. **Cei care nu vor să se întoarcă, își accentuează sentimentul de respingere prin dezvoltarea unui complex de superioritate față de cei care rămân:** „eu nu vreau să mă întorc, oamenii sunt mai mediocri” (student, Relații internaționale, Iași). Pe de altă parte, **cei care reușesc să își depășească frustrarea devin mult mai motivați:** „Să mergem înapoi pentru a da țara înainte!”, „[Mă voi întoarce] să fac dreptate acasă” (elev, liceu, București).

„Europa” și sineitatea nostalgică

Sentimentul de noi-ul și oportunitatea bursei sunt asociate imperativului acțiunii sociale, pe fondul unei nostalgii acute privind locul de origine. Sentimentul nostratic, în oricare din formele sale, mai puternice sau mai slăbite, însoțește bursa. Ambele au trimiteri către spațiul românesc, fie cel de proveniență (*locul-acasă*), fie cel de adopție (Universitatea) prin raportare la „Europa”. Una dintre stările psihologice cele mai palpabile care au putut fi identificate în acest context este *nostalgia*, dublată de frustrarea faptului că trebuie să plece.

Nostalgia are rolul de a reechilibra conștiință neîmpăcată cu faptul că au trebuit să plece. „Cei care doar pleacă, cred că mulți dintre tineri nu fac nimic, doar merg în Europa”, recunoscând implicit caracterul *utilitarist* al bursei din România, trambulină spre un loc de muncă în UE, în absența sentimentului moral mai sus enunțat. În același timp, **a face ceva înseamnă a mișca lucrurile din Basarabia.** „Mulți pleacă din Chișinău din egoism, nu fac nimic, vin aici (în România) pentru că sunt mai aproape de Europa” (elev, liceu, București). Asocierea dintre „Europa” ca manifestare a unei identități restrânse, egoiste și (in)disponibilitatea pentru desfășurarea unor acțiuni în scopul „îndreptării lucrurilor” este destul de răspândită: „nu prea există dorința de îmbunătățire a locurilor natale; e acest egoism, lipsește dorința de schimbare, de a face ceva pentru țară, toți tind spre Europa” (student, Drept, București).

„Europa” ca aspirație

În același timp, **„Europa” este locul către care aspiră** o bună parte dintre tinerii cercetați. Poate fi destinație în sine, expresia succesului individual, după cum poate fi reper pentru o viață mai bună pentru toți prin revenirea în țară (R. Moldova) sau poate fi destinație temporară, loc de refugiu în fața tarelor presante și trenante, atât din R. Moldova cât și din România. „Europa” este un alt ecran pe care se proiectează starea reconstrucției identității colective a tinerilor basarabeni aflați la studii în România.

„Europa” este punct focal al intereselor, destinație finală, reper în raport cu prioritățile personale și ale „locului” de unde provin. Pentru o serie de intervievați, România se află pe drumul lor către „Europa”. Punctul de plecare este, din nou, sentimentul inferiorității locului de origine, așa cum vom arăta în cele ce urmează.

Fenomene identitare exterioare

Una dintre consecințele **presiunilor asupra sentimentului de noi este apariția unui noi exterior, detașat, neimplicat, birocratizat**: „istoria nu ne permite să spunem că suntem moldoveni, ea ne obligă să spunem că suntem români, pentru că bunicii noștri au avut buletin românesc” (student, Marketing, Timișoara). Apar ierarhii și discriminări nefirești în lăuntrul ego-ului identitar. Așa, de pildă, pentru unii dintre respondenți, Moldova nu pare să fi fost mai cu seamă o formațiune politică istorică, alături de celelalte două state românești, ci o denominație etnică aparte. În acest caz, românescul urmează moldovenescului: „a fost România Mare, dar înainte de asta a fost Moldova” (student, Științe economice, Timișoara).

Mulți dintre respondenți sunt conștienți de acest lucru, pe care îl resimt mai mult decât un inconvenient de fundal, cât, mai degrabă, „o durere”. **Identitatea rămâne în continuare în construcție** în absența gestului recuperării ei. Procesul recuperator, **acolo unde nu are sprijinul școlii, al părinților și al mass-media**, se desfășoară prin tradiția orală. „Războiul din Transnistria pentru mine e o durere profundă deși știu doar din auzite” (elev, liceu, București).

Noi-ul exterior are asociat un discurs de fațadă, însă, pe fond, este controlat de sentimentul că bursa creează „obligația” să spui că ești altceva decât ceea ce crezi că ești. Astfel, pentru unii dintre cei intervievați, a te declara român în fața echipei de cercetare era legitimația unui discurs pe care ei îl credeau dezirabil sau așteptat. „Se corectează de 2-3 ori la mijlocul cuvântului «moldovean» și îl înlocuiește cu «basarabean». Spune că nu a auzit niciodată de termenul «basarabean» până să vină în România, că ei își zic moldoveni” (raport interviu Cluj-Napoca). Pentru unii dintre aceștia, limba română le apare chiar ca limbă care trebuie învățată ca „atunci când mergi în străinătate” (Iași). Confuzia identitară atinge praguri hilare atunci când unii studenți consideră „moldoveneasca dialect al limbii române” (București).

Gândirea schematică

Parte a sineității exterioare, neasumate, gândirea schematică este reflexul integrării superficiale a insului în spațiul de adopție, pe care nu este dispus să îl înțeleagă. Insul cu gândire schematică nu se integrează în spațiul înconjurător decât în raport cu un singur interes: controlul mecanismelor aferente *carierii sale*. În acest caz și „Europa” poate fi un reflex cosmopolit, insuficient maturizat, al unui discurs schematizat, care evită asumarea locului de proveniență. Integrarea în oraș este de suprafață: „ne place la Timișoara: e singurul din Europa care are teatru în patru limbi”;

„ne place la Cluj, aici oamenii sunt mai buni decât la București”, etc. – nimic despre alte aspecte ale identității orașului în afara unor clișee, cel mai adesea întâlnită fiind **schema multiculturalistă**. Acțiunile unora dintre organizațiile studențești sunt gândite și se desfășoară tot în limbaj schematic: „noi facem proiecte prin care dezvoltăm spiritul de echipă, team building, organizare evenimente”. Sau, un alt lider organizație: „Nu, nu am fost în afara localității, nu am vizitat nicio comunitate de lângă oraș”.

Gândirea schematică și incapacitatea de exprimare culturală: „E foarte frumos aici”. [Ce e frumos în Timișoara?] „Arhitectura... multe stiluri, îmbinarea sau combinația... e așa, cu oameni mai calzi”. [Ce stil ți se pare predominant dintre toate astea?] „Gotic, cred...” (student Construcții, respectiv Științe politice, Timișoara). Reiese cu claritate că experiența universitară pentru unii tineri antrenează mai degrabă un proces de cosmopolitizare cu vector limba română decât realizarea unei veritabile experiențe de cunoaștere și de integrare. Spațiul național? Anexă a bursei.

Un alt efect al gândirii schematice este raportarea la România în termenul de „noi/voi”. Sunt situații în care România este privită din perspectiva unei alte identități. Fenomenul este încurajat și de ignoranța unor colegi și profesori din România, care pun problema în aceeași termeni, atunci când fac asemenea remarci: „ei ne întrebă: dar voi aveți net acolo, în Moldova?”, „voi aveți munți, mare?”; „noi cunoaștem România, am învățat istoria și geografia ei, voi nu cunoașteți despre Moldova lucruri elementare” (student, Științe politice, Iași).

România și sineitatea

România este poarta de intrare a tinerilor basarabeni în lumea civilizată, în Uniunea Europeană. Alternativa este Rusia: „care sunt opțiunile pentru viitor? – „în Occident sau în Rusia” (student, Administrația afacerilor, Suceava). Republica Moldova nu există ca opțiune viabilă deși, „foarte multe lucruri s-ar putea face [în Moldova] numai să avem susținere și să avem cap” (student, Relații internaționale, Galați).

Astfel, **în absența ancorării de România, Republica Moldova este pură virtualitate**. Pentru cei care cunosc istorie, spațiul Republicii Moldova este legat de „istoria tragică a Basarabiei”, dar și aceasta este tot componentă a românescului-României.

România este puntea către propriul viitor, prin bursa oferită. Aici se oferă calificarea cognitivă și se inițiază/deprinde meseria. Spre deosebire de învățământul din R. Moldova, față de care tinerii se raportează ambivalent, acesta fiind fie corupt, fie

mai bun decât cel din România, „universitățile din România oferă o diplomă valabilă”, „care oferă un rezultat” (focus grup, București). „Valabilitatea” la care se referă tinerii se referă la posibilitatea de a avea un loc de muncă în România, dar mai cu seamă în restul Uniunii Europene. Indiferent de maniera de raportare la România, din perspectiva idealului unionist sau a pragmatismului material (cariera individuală), România este factorul nodal al existenței tuturor acestor tineri și reper în discursul lor.

Curricula din România și mesajul identitar

Tocmai de aceea tinerii se simt nedreptățiți când, ajunși în România, descoperă că au colegi, chiar și profesori, care nu știu lucruri elementare despre Basarabia. „Școala, aici, nu ne învață nimic despre noi” (focus grup, Suceava). Întrebarea care rezultă de aici este cât se poate de firească: „De ce ne mai dă România burse?” (focus grup, București). **Lipsa mesajului național din curricula din România este perceput de tinerii basarabeni ca o slăbiciune a statului român.**

Depărtarea de casă

Cu cât orașul este mai departe de R. Moldova, cu atât fenomenul disonanței este mai accentuat: orașul devine o *alegere tocmai pentru a fi cât mai departe de casă*, asezonat cu diverse raționamente precum: „Bucureștiul e prea aglomerat, iar Iașiul e prea aproape, dar aici oamenii sunt superiori, aici suntem mai aproape de Europa” (student, Inginerie, Timișoara). Chiar dacă ambalată în complexul identității exterioare, raportarea superioară la locuri trădează însă un sentiment neașteptat al unității spațiului românesc: „La Iași m-am simțit ca acasă, și nu mi-a plăcut deloc, a trebuit să scap, să ies de acolo, că e aceeași limbă și spațiul e prea familiar” (student, Relații internaționale, Timișoara).

Pe de altă parte, cei care sunt la Iași, mărturisesc investigatorului că „asta e rețeta cea mai bună de integrare în spațiul României de azi” tocmai pentru că este foarte aproape de casă. Desigur, există persoane la Cluj Napoca sau Timișoara care declară că „vorbesc în fiecare zi pe Skype” cu părinții, bucurându-se astfel de infrastructura oferită de universități.

Celălalt

Celălalt nu este numai factor etnic, ci este, după cum vom vedea, și vector geopolitic, conduită media și, în general și în primul rând, tot ceea ce nu vorbește limba română. „Moldova nu datorează nimic Rusiei, poate mai degrabă invers, Rusia

ne datorează nouă, după cât rău ne-a făcut” (focus grup, București). Este limpede că termenii coabitării cu *celălalt* depășesc orizontul unei simple relaționări, ajungând până la percepții de substrat, însoțitoare permanente ale scalei distanței sociale.

Ecuția culturală. Atracții și presiuni

Orice structură identitară se construiește prin raportarea la un *celălalt*. La tinerii din Basarabia aflați la studii în România, este evident că factorul rusesc ocupă un loc central în structura *celuilalt*. Per ansamblu, factorul rusesc pare că se află într-o curioasă ecuație, alături de Uniunea Europeană și România. „Populația, pragmatică în sensul orientării spre întreținerea minimalistă de zi cu zi, nu poate refuza definitiv ideea apartenenței la un spațiu care contribuie aproape la fel de mult la veniturile generale ale populației ca spațiul european și românesc. ... **Este evident că tinerii basarabeni nu mai au sentimente de atracție față de spațiul cultural și lingvistic rusesc, iar faptul că Basarabia este încă un teritoriu aflat sub presiunea limbii ruse, pe care tinerii o asociază cu expansiunea de tip imperial, le creează mari dificultăți în ceea ce privește viitorul, de care aceștia sunt conștienți.**” (raport focus grup București). „[Noi vrem ca rusofonii] să nu se mai comporte ca niște colonialiști” (focus grup, Iași).

Astfel, pe de o parte, regimul actual de utilizare al limbii ruse în Republica Moldova „te [face să te] simți străin la tine acasă” (focus grup, București), dar pe de altă parte, „cât exportăm, exportăm în Rusia ... care ne acceptă vinurile așa cum sunt” (student, Arte plastice, Cluj-Napoca).

Obiectiv: identitatea

„Dumneavoastră ați rămas români, dar la noi din `40 până în `89 ne-a dispărut identitatea, ne-au luat limba, a fost mai greu” (student, Istorie, București).

Această propoziție exprimă atitudinea de fond a tinerilor intervievați: factorul rusesc este preponderent unul de putere, de presiune și este resimțit ca atare. Din punct de vedere etnic, el cuprinde acele populații care se manifestă prin limba rusă și care caută să-și impună prezența susținând interesele rusești: „În Transnistria, înainte, erau cazaci care împușcau pur și simplu oamenii pe stradă, furau, spărgeau casele” (elev liceu, București). **Trecutul este dureros, iar viitorul incert tocmai datorită preponderenței factorului rusesc.** „A fost această cotropire a rușilor”, a început discuția despre raportarea la Rusia/rus/rusesc un elev din Transnistria aflat la studii în București.

În general, tinerii intervievați au fost de acord cu faptul că **legătura dintre românesc și rusesc în R. Moldova nu este pur și simplu o chestiune de interculturalitate, ci factor de putere**. Moldovenii din Basarabia s-au aflat întotdeauna în pericol de a-și pierde identitatea și chiar de a dispărea fizic (prin deportări, războaie etc.). Din acest motiv, în chestiunea identității, factorul rusesc este asociat cu angoasa. Sentimentul nu este deloc abstract și este văzut cât se poate de concret: „foarte mulți pleacă de la noi din Moldova, rămân numai cei în etate, iar rușii rămân ca la ei acasă” (student, Litere, București). Angoasa, după cum știm foarte bine, generează comportamente reactive, de restabilire a identității, de încercuire a factorului agresor (ignorare, înstrăinare) sau de abandon și prăbușire interioară. Toate acestea le-am structurat mai sus, la discuția despre „Noi, sentimentul de noi”.

Coordonatele percepției factorului rusesc

„... păi noi ce o să facem cu piața de desfacere care 90% e în Rusia dacă rupem legăturile cu ei? Că mereu economicul în relația cu Rusia vine atașat cu condiții teritoriale și politice” (student, Relații internaționale, Timișoara).

Coordonatele percepției factorului rusesc sunt următoarele:

- mai întâi de toate, factor de presiune geopolitică;
- factor de dominație economică prin controlul asupra principalelor afaceri din R. Moldova și prin energie;
- rusofonii - comunitate etnică inadaptabilă și inflexibilă în ceea ce privește capacitatea de a învăța coabitarea cu vorbitorii de limbă română.

Pe de altă parte, așa cum deja am precizat, tinerii sunt conștienți că Rusia este încă un spațiu obligat de trecere pentru Republica Moldova: Rusia este principala piață de export a R. Moldova și este destinație importantă pentru forța de muncă. În același timp, în condițiile pătrunderii foarte limitate a cărții, teatrului, presei românești, mesajul cultural rusesc este perceput pozitiv: „limba rusă este frumoasă. Noi am crescut cu filme rusești, cu cărți și desene animate rusești ...” (focus grup, Cluj-Napoca)

Tinerii basarabeni aflați la studii în România sunt conștienți că migrația spre România și spre UE antrenează procese de întărire ale *celuilalt* etnico-politic: „toți tinerii pleacă din Republica Moldova să găsească un loc de muncă (în România sau în UE), rămânând doar rușii care se simt ca la ei acasă” (student, Litere, București).

Marea problemă a comunității rusofone este *inflexibilitatea etnică*. Datorită faptului că minoritatea rusofonă este inadaptabilă, „imună la limba română”, „regimul

limbii creează un conflict lingvistic și social surd, de durată, aparent imposibil de soluționat” (raport focus grup, București). În cadrul acestuia, **ceea ce crește tensiunea este percepția că românitatea este subordonată fenomenului rusesc**: „Rușii nu vor să se adapteze [la noi], noi ne adaptăm [lor]” (focus grup, Suceava).

Flexibilitate vs. inflexibilitate comunitară

În opoziție cu minoritatea rusofonă, percepută ca inflexibilă, dominantă politic, economic și în media, factorul românesc este marcat de o flexibilitate/disponibilitate etnică ridicată. „Dacă patru basarabeni vorbesc în română și vine un rus, încep cu toții să vorbească în rusă!” (student, Litere, Iași).

De altfel, o parte importantă a socializării în spațiul electronic, între tinerii aflați la studii în România, are loc în limba rusă pe site-ul *Odnoklassniki* (Colegii): „degeaba ai computer și internet dacă nu ai Odnoklassniki” (student, Management, București).

Flexibilitatea etnică în utilizarea limbii celuilalt merge, în unele cazuri, până la suspendarea gândirii analitice în identitatea de bază, fenomen asociat cu „noi-ul exterior” sau „sineitatea exterioară” (vezi la „Sentimentul de noi”): „noi am crescut cu filme rusești, cu cărți și desene animate rusești, și ne e firesc de multe ori să gândim direct în rusă” (student, Științe economice, Suceava).

Interesant este că aceleași persoane pentru care „este firesc să gândească în limba rusă” nu au nicio problemă să se mărite cu ruși. Realitatea, însă, obligă aceleași persoane să adopte o abordare „pragmatică” față de bursă și spațiul românesc. La întrebarea „De ce studiați în România?”, acestea au răspuns „Deoarece aici sunt mai mult șanse” (student, Științe economice, Cluj-Napoca).

De altfel, pentru cei detașați de particularitățile istorice ale R. Moldova și, implicit, pentru cei care nu percep importanța identitară a limbii, nu este nicio diferență între regimul limbii engleze din România și cel al limbii ruse din R. Moldova: „în România cu atâtea englezisme nu se face atâta caz”(focus grup, Iași).

Raportul cu *celălalt* rusofon este echilibrat din punct de vedere psihologic, dar puternic dezechilibrat în ceea ce privește sentimentul de dreptate la scară istorică. Astfel, gradul de acceptare și de apropiere socială, din punctul de vedere al tinerilor basarabeni, nu este afectat de apartenența etnică. Fenomenul de respingere apare în momentul în care s-ar pune problema căsătoriei mixte, deși nici atunci fenomenul nu este unul generalizat. **Tinerii basarabeni sunt pragmatici prin încercuirea istoriei, nu**

prin abandonarea ei. Ei sunt îngăduitori cu factorul rusofon, cei mai mulți însă până la punctul care privește viitorul lor. „Niciunul dintre participanți nu s-a arătat împotriva prietenilor, vecinilor sau colegilor de altă naționalitate; reacțiile au apărut în momentul în care a venit vorba despre căsătoriile mixte, majoritatea fiind sceptică, considerând că acest lucru «ar genera certuri», în condițiile în care «pentru a constitui o familie trebuie înțelegere»” (raport, focus grup, Iași).

Echilibrul

Tinerii basarabeni aflați la studii în România înțeleg că problema limbii este crucială pentru definirea teritoriului și a identității: „nu ar fi o problemă cu ei în R. Moldova dacă nu ne-ar impune normele, cultura și limba lor” (focus grup, București). Ei nu doresc eliminarea rusofonilor din Basarabia, ci stabilirea unui echilibru întemeiat pe respect, mai exact pe respectarea limbii de stat: „Nu, nu vrem să părăsească R. Moldova. Nici chiar așa. [Vrem] să fie respect reciproc. Dacă eu te respect pe tine, atunci și tu să mă respecti pe mine și limba mea” (student, Administrația afacerilor, Iași).

Unirea

Unirea este o atitudine. Dar este și o problemă de favorabilitate, mai exact una de context. Dacă ar fi să sistematizăm problema, din analiza discuțiilor cu tinerii basarabeni aflați la studii în România a reieșit limpede că **unirea ca atitudine există, însă nu și contextul instituțional favorabil valorificării acesteia.** Mai exact atitudine față de istorie, spațiu, cultură, etnicitate, societate, stat. Aceasta s-a dezvoltat în cursul interviurilor și discuțiilor de grup pe mai multe direcții, pe care le înfățișăm în cele ce urmează.

În general, chestiunea Unirii stă sub semnul unui plan secund, nu pentru că nu ar fi importantă pentru tineri, ci pentru că **mediul instituțional și mass-media din România nu încurajează dezbaterile problemei revizuirii granițelor.** Mass media, administrația, universitatea, politicienii sunt percepuți în cea mai mare parte ca nefavorabili în această chestiune. Acțiunile publice care pot servi drept model pentru promovarea identității naționale sunt mai degrabă excepții, tinerii basarabeni neavând reperul unei abordări coerente în această privință. Neavând modelul, tinerii plasează în plan secund problema. De aceea, discursul despre Unire la nivelul tinerilor basarabeni aflați la studii în România este mai degrabă unul amânat, chiar dacă pentru mulți dintre ei chestiunea este de primă importanță.

La contextul instituțional nefavorabil, se adaugă experiența discursului din R. Moldova. Tinerii vin deja cu experiența spațiului public dominat de limba rusă, a unei masive campanii mediatice prin care reunificarea fie este subiect tabu, fie este situată în bucla „integrării europene a Moldovei”, plasată într-o amânare sine die: „ar trebui schimbată televiziunea și advertising-ul de stradă, pentru că una e să vezi frizerie scris în română și alta e să vezi scris în rusă” (student, Arhitectură, București); „noi totul privim în rusă [la televizor]” (student, Relații internaționale, Iași).

Implicit, prin act administrativ

Una dintre cele mai răspândite atitudini vis-à-vis de Unire este că „oricum e făcută, că atâția oameni au pașapoarte [românești]” (student, Științe economice, Timișoara). Aceasta este perspectiva care, de regulă, nu suscită implicare personală. Este un sistem care s-a pus în mișcare și, printr-o succesiune de fapte impersonale, va realiza reunificarea. Paradoxul este că Unirea este un fenomen foarte personal, de personalizare colectivă a unui deziderat. Pe de altă parte, este limpede că, în timp, lucrurile încep să se schimbe și să apară efecte: „în Chișinău simți această schimbare, că încearcă să se vorbească în română, română frumos, curată” (focus grup, Suceava).

Plasarea reunificării în UE

Așa cum tânărul are ca țintă România și UE ca locuri ale refugiului față de *un acasă* fără oportunități, idealul unirii este și el plasat în cadrul UE: „în privința reunificării Basarabiei cu România cu toții au spus că sunt de acord, dar acest fapt este văzut ca fiind posibil doar în cadrul Uniunii Europene”, prin dobândirea unui loc de muncă onorabil și/sau prin intrarea R. Moldova în UE (raport focus grup, Iași).

Aspirația tinerilor la modernizare trece, iată, prin unificarea pieței forței de muncă. Este ceea ce am identificat drept *idealism pragmatic*: susținerea unui ideal prin mijloace cât se poate de concrete. Probabil că acest tip de comportament este asociat „unirii implicite, prin administrație”, numai că de data aceasta cele două maluri ale Prutului se vor unifica în cadrul unei piețe comune a forței de muncă și a circulației capitalurilor. Condiția este ca România să elaboreze respectivele politici de integrare, în condițiile în care nici astăzi Uniunea Europeană nu are o piață unică a circulației forței de muncă și a capitalurilor, o serie de state având restricții, în special față de est-europeni.

O altă perspectivă reieșită în urma discuțiilor de grup este că **teza reunificării R. Moldova cu România prin intrarea R. Moldovei în UE este parte a tezei moldoveniste:**

basarabenii nu ar fi români, ci moldoveni, iar România ocupă o parte din Moldova. „Că unirea ar fi mai ușoară dacă Moldova ar intra în UE este o teorie pe care o susține Chișinăul”. (focus grup, București). De altfel, între tinerii aflați la bursă în România sunt voci care susțin această teză. Pentru aceștia „unirea înseamnă anexare, a fi dependenți de România” (focus grup, București).

Pe de altă parte, **un alt curent în rândul tinerilor este că integrarea în UE este singura cale de a ieși din sfera de influență rusească și, în acest fel, singura speranță de reunificare cu România:** „ne rămâne doar calea UE – eu sunt pro UE dar e o mare prostie” (student, Administrație publică, Sulina). Este interesant că Uniunea Europeană nu este văzută de toți ca un panaceu universal, ci, ca rău necesar, cel puțin din punctul de vedere al reunificării.

Deficitul aparatului critic

Unirea este consecința rațională a filtrării unei stări colective de spirit. Din acest punct de vedere, programul de burse este fundamental, pentru că țintește capacitatea de a accesa prin cunoaștere propria identitate, precum și înțelegerea fenomenului istoric. Provocarea curriculei este de a menține un echilibru între cunoașterea practică și cunoașterea marilor sensuri și semnificații. Orice discuție în termenii cost-beneficiu care nu ia în calcul problema înstrăinează și masifică, după cum orice discuție care nu adaugă conținuturi concrete la problematica identității riscă să rămână suspendată față de prioritățile realului. Astfel, unii dintre cei intervievați, denaturează idealul unirii considerându-l *anexare*, întocmai ca în programul Kominternului din anii 1920: „România e independentă dar noi, odată anexați, am fi dependenți de România” (focus grup, București).

Timpul lung, puterea Rusiei și slăbiciunea României

„Unirea cu România nu o să aibă loc până ce Moldova nu-și va rezolva problemele interne” (focus grup, București) – este o altă abordare a chestiunii reunificării, parte a atitudinii temporizatoare, a amânării. Cea mai gravă problemă identificată a Basarabiei este *corupția*: **„unirea nu o să aibă loc până când Republica Moldova nu își rezolvă problemele interne: corupția”** (focus grup, Galați), dar există și voci care spun că ... „pentru a se uni cu România, Republica Moldova trebuie să devină mai europeană” (focus grup, București). Desigur, identitățile confuze sau cele cu „noi-ul exterior” sau complexat nu pot furniza energiile unui astfel de demers.

Pe de altă parte, într-o abordare raționalizată a problemei, tinerii sunt preocupați de **factorii constrângători ai reunificării**. Dintre motivele invocate pentru întârzierea Unirii, enumerăm:

- 1) „puterea de la Chișinău și de la București e așa cum poate, să adune voturi, nu după cultura, datoria față de noi sau dreptatea istorică”;
- 2) „Transnistria atârnă ca o piatră de gâtul nostru și Rusia ne ține blocați”;
- 3) „independența Republicii Moldova îndelungată [față de România]”;
- 4) „rusificarea”;
- 5) „dependența energetică și economică, în general, de Rusia”;
- 6) „prezența armatei 14 [ruse] pe teritoriul nostru, care aduce în mod constant armament în zonă” (focus grup, Sulina).

Interesant este că un al șaptelea element de amânare a reunificării este tocmai plecarea tinerilor din Basarabia: „migrația puternică a tinerilor în afară.” Dintre toți factorii care presează cel mai mult asupra reunificării, factorul rusesc este cel mai coerent și, adeseori, plasat la baza celorlalte elemente ale înapoierii. Văzută în acest fel, **Unirea amânată nu poate fi decât rezultatul integrării în UE, structură de putere aptă să contrabalanseze geopolitica agresivă a Rusiei în regiune.**

În plus, România este văzută ca un stat slab: „momentan, România nu are prea multe de spus în UE” (focus grup, București). **Unirea, din acest punct de vedere, este semnul vitalității României:** „unirea României cu Republica Moldova ar demonstra lumii, Europei și marilor puteri că România poate mai mult, ar fi ca o palmă dată Rusiei” (elev liceu, București).

Administrația

Tinerii din Basarabia care studiază în România sunt o provocare pentru universitățile din România, atât **din punct de vedere logistic** – numărul lor s-a dublat în ultimul an, dar capacitățile de cazare și de studiu nu, cât mai ales **din punct de vedere cultural**. În același timp, o altă provocare este decalajul de stadiu de evoluție dintre R. Moldova și România care este destul de accentuat, reflexele sociale, pattern-urile de gândire trebuind armonizate. **Majoritatea universităților au rezolvat cu succes problema cazării, însă programele de integrare și de tutoriat pentru tinerii basarabeni sunt încă insuficiente.**

Cine sunt studenții?

Administrația facultăților este aproape în întregime de acord că „70-80% dintre basarabeni sunt în primii 20 la noi în facultate”. Există și o explicație: „pentru că nu își permit să piardă timpul” (rectorat, Iași). Aceștia au probleme legate în special de cazare, problemă care, în linii mari, fie este rezolvată printr-un sistem deja pus la punct, fie necesită eforturi în fiecare an. „Învață bine și au nevoie de cazare” (rectorat, Cluj Napoca) pare a fi premisa în abordarea chestiunii tinerilor basarabeni, de la care unele administrații pornesc pentru a construi și alte demersuri. După cum există și responsabili care cred că, dacă și-ar extinde perspectiva, i-ar priva pe tineri de libera inițiativă, prin supra-reglementare. O abordare conexasă este inițierea unor proiecte comune cu universități din R. Moldova, în special de mobilități.

Refacerea identității

Responsabilii universităților cu care am avut întâlniri sunt în cea mai mare parte conștienți că problematica tinerilor basarabeni este una aparte. Și cea mai mare provocare este asistarea lor în refacerea identității, alături de integrarea lor în societatea românească. Aceasta pentru că R. Moldova este încă locul unor experimente identitare la scară geopolitică, prin care încearcă să se producă identități sintetice și sineități exterioare: „Sunt etnicii români care nu vin în România și care nu sunt atașați cultural sau identitar ... dar care au o argumentație contra [românității] destul de fină, spunând că deși e aceeași limbă, avem naționalități și țări diferite” (rectorat, Cluj Napoca).

Identitatea implicată

Nu de puține ori am constat că autoritățile române, fie administrative sau de stat, pleacă de la teoria că „este îndeajuns ca România să devină un spațiu al bunăstării pentru ca Unirea să se producă de la sine”. Complexitatea problemelor este, însă, o mare provocare pentru această teorie a non-combat-ului, într-un spațiu geopolitic în care lupta pentru supraviețuire *etnică* este cotidiană. În aceeași categorie intră și filosofia pe care preopinienții o numesc „liberală”, de neîndrumare individuală, atât în timpul studiilor cât și după, în raport cu piața forței de muncă: „România este o economie de piață, unde efortul individual contează”.

În acest fel se trece peste premisa fundamentală a programului de burse: calitatea de român a beneficiarilor, caracteristică *colectivă*. Aceasta depășește chestiunea interesului individual și reclamă politici punctuale de sprijin specifice pentru o comunitate etnică. Totodată, în orice economie de piață există un *princip*e care

veghează asupra respectării „contractului” dintre suveran (stat) și interesul individual, în cazul de față asupra bunei desfășurări a programului *din bani publici*. Autoritățile, ca garant al utilizării resursei publice, au a veghea cel puțin din acest punct de vedere.

Sineitate exterioară

Au fost situații în care oficialități ale statului român au tratat problema tinerilor din R. Moldova din perspectiva creșterii „vizibilității internaționale” a sistemului românesc de învățământ. Cu alte cuvinte, basarabeni sunt străini, iar replica nu a întârziat să apară: „este aberant să vorbești despre internaționalizarea universităților din România prin venirea noastră, că noi suntem veniți aici acasă, nu în altă parte” (student, Administrație publică, București).

SECȚIUNEA A IV-A. ANALIZA HĂRȚILOR MENTALE

Hărțile regionale.

Harta este reprezentarea grafică a relațiilor dintre diferite structuri în teren. Funcția ei este de orientare în spațiu a privitorului. Ea poate fi exterioară insului, pe suport de hârtie, electronic etc., după cum poate fi interiorizată, parte a mecanismului de orientare în spațiul social. În cele ce urmează vom prezenta problematica acestor hărți interioare, la nivelul populației investigate.

Harta desenată de către participanți reprezintă relația dintre locul de proveniență (Basarabia) și locul de reședință (dreapta Prutului – România). În acest sens, harta pe care participanții au desenat-o este în bună măsură o **hartă regională**. Particularitatea acestei hărți o constituie *frontiera* dintre două spații identitare comune, inițial identice, supuse însă unei presiuni simbolice de *diferențiere* aproape seculare. Totodată, modalitatea în care participanții desenează harta este, de fapt, modalitatea acestora de raportare la acest spațiu, în spatele desenului aflându-se proiecția mentală care trasează axe, vectori sau arii de interes ori, dimpotrivă, fragmentările din interiorul hărții. Acestea sunt sensurile pe care ne propunem să le ilustrăm prin analiza hărților regionale.

Hărțile mentale sunt instrumente cu ajutorul cărora cercetătorul are acces la *personalizarea grafică a spațiului social* de către subiect. Fiind desenată chiar de către acesta, harta mentală este o formă de dicteu și, în consecință, un instrument puternic de dezvoltare a subiectivității și a resorturilor subtile ale ordinii. Discuția pe care intervievatorul o poartă cu subiectul are doar rolul de a canaliza efortul de autoreprezentare și de a asigura gradul de confort.

Hărțile mentale sunt construcții subiective individuale și rezultatul interacțiunii în cadrul unui grup. Proiecțiile asupra spațiului reprezintă, deci, expresii ale comunității de opinie din care persoana intervievată face parte. Dar hărțile mentale nu sunt relevante doar pentru a discerne între opiniile dominante, ci și pentru a stabili componentele ordinii sociale. În cazul de față, hărțile mentale desemnează amploarea și integritatea sentimentului identității colective, precum și natura aspirațiilor. Opinia în cadrul grupului și ordinea socială sunt părți ale aceluiași proces, numit *efectul*

normei sociale. Fiind expresia individuală a unei norme de grup, hărțile mentale sunt și rezultatul echilibrului puterii *dintre grupuri* în cadrul comunității. În cazul de față, harta mentală este și rezultatul asimilării mesajului identitar și a calității acestuia, de acasă și de la locul de studii. De asemenea, hărțile din cazul de față sunt și proiecția contactului, relației dintre locul de proveniență și locul de adopție – de desfășurare a studiilor. Desenul rezultat este o *hartă regională* a percepției contactului dintre aceste două componente de geocultură.

Hărțile mentale culese pot fi categorisite pe următoarele dimensiuni:

Primul tip de categorie: cu sau fără spațiul geografic. În funcție de prezența, fie și aproximată, a distanțelor geografice dintre localități, râuri, munți, etc., distingem hărți mentale în care terenul reprezentat este de tip: *împrăștiat*, *restrâns*, *adunat*, *minimalist*. Lipsa reperelor geografice cu valoare de simbol poate arăta o mai slabă ancorare a tinerilor în spațiul identitar. Astfel, fără repere, este mult mai ușor să „treci peste” România pentru că „nimic nu te mai ține”.

După dimensiune, hărțile cu sau fără spațiul geografic prezent pot fi împărțite în două tipuri: *împrăștiată* și *restrânsă*, în funcție de mărimea desenului și capacitatea de a insera detalii semnificative în pagina hărții. Cât spațiu ocupă harta în pagină? Este înghesuită? Au spațiu de manifestare elementele componente?

Mai departe, celelalte două tipuri reprezintă împărțirea hărților cu sau fără spațiul geografic în funcție de *densitatea elementelor componente*. Cât de multe repere există în hartă? Cum sunt ele reprezentate pe foaie? **Adunată** și **minimalistă**, în funcție de prezența elementelor definitorii pentru spațiul geografic. Un desen exclusiv simbolic, care nu are elemente de spațialitate geografică, îl numim minimalist. O hartă *adunată* conține suficiente elemente de identificare cartografică pentru a fi recunoscute de către privitor.

Al doilea tip de categorie: în funcție de sensurile vehiculate. La acest nivel al analizei, hărțile dezvăluie semnificația pe care autorii lor le-o conferă. Coordonatele acestei dimensiuni sunt următoarele: *natura mesajului*, *transparența* lui și *fluiditatea* desenului.

După *natura mesajului*, spațiul poate fi polarizat **europenist**, **moldovenist**, **unionist**. Așa de pildă, o hartă centrată spre „Europa” nu va conține frontierele României, după cum una „moldovenistă” supraprezintă R. Moldova. Totodată, aceste polarizări se regăsesc în desen sub forma *centrului* în jurul căruia este construită

harta. Există cazuri de înregistrare a unor centre ce ies în evidență grafic, dar o absență a traseelor care să lege respectivele centre – fapt ce poate indica fragmentarea politică, economică și chiar culturală.

După *transparența mesajului*, desenul își transmite **explicit** sau **implicit** sensurile. Astfel, există hărți care transmit ideea de integrare europeană, sau de distanță/apropiere dintre România și R. Moldova fără a fi desenate ca atare distanțele, ci prin reprezentarea simbolurilor atașate fiecărui spațiu sau tipul de frontieră utilizată.

În funcție de *fluiditatea desenului*, mesajul grafic poate exprima **fragmentarea** spațiului desenat sau integrarea lui într-un câmp **funcțional**, printr-o serie de fluxuri identificate. Astfel, în cazul în care există legături funcționale între cele două maluri ale Prutului sau între R. Moldova și Europa, harta va fi integrată. Invers, spunem că este *fragmentară*. O hartă integrată transmite noțiunea spațiului identitar comun. Tot aici se pot observa și dispunerea în spațiu a *fluxurilor și direcțiilor* de relaționare dintre cele două spații. O vascularizare puternică semnifică, din nou, coerența și/sau utilitatea legăturii între spații. O vascularizare slabă sau chiar inexistența intensităților spațiale poate arăta fragmentarea tinerilor basarabeni, ce *nu posedă viziunea întregului și/sau nu o valorizează*.

Spațialitatea subiectivă astfel operaționalizată se corelează cu datele obținute din analiza cantitativă și cercetarea calitativă, rezultând astfel un profil sociologic.

Date generale

Analiza s-a realizat pe seama hărților cartografiate de către participanții la cercetare. Aceștia au fost rugați să deseneze pe o coală A4, la finalul chestionarului, distanțele dintre Chișinău și București, dintre localitatea de reședință și principalele orașe de interes pentru tineri din România și R. Moldova. Desenul a fost realizat *fără intervenția cercetătorului* tocmai pentru ca forma finală să reprezinte întocmai harta mentală a tânărului respondent. Alegerea distanțelor, a localităților, a formelor și dimensiunilor a depins întru totul de respondenți.

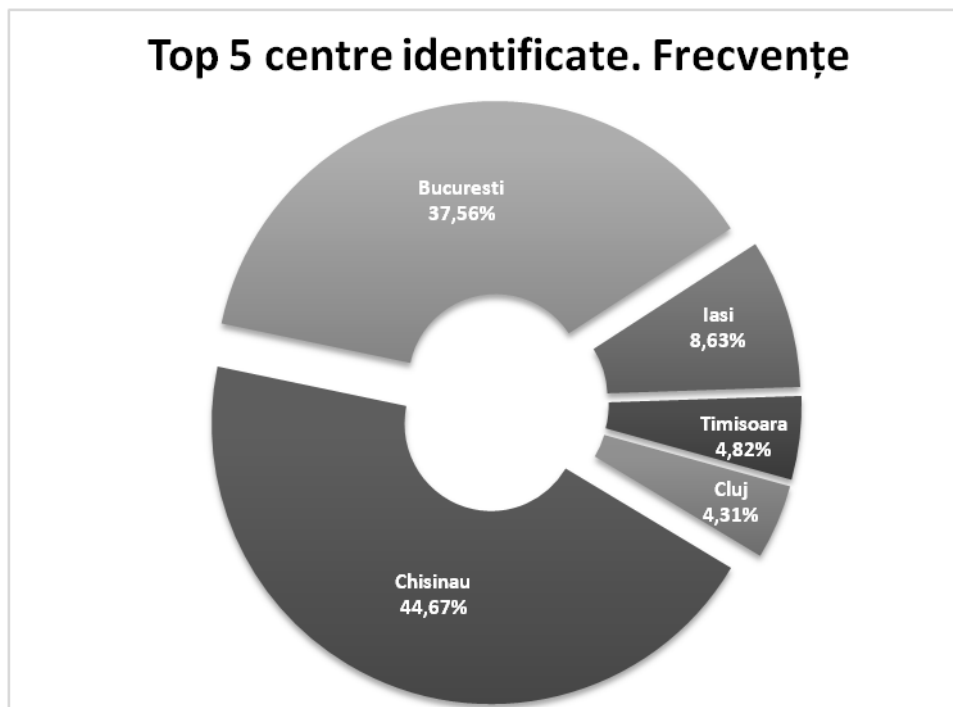
În acest fel, s-au strâns un număr de 449 de chestionare, unii dintre participanți lăsând nerezolvată cerința desenării hărții. Pentru realizarea unei analize în profunzime, din cele 400 de hărți existente, a fost selectat aleatoriu un eșantion ce cuprinde 196 de reprezentări cartografice (49% din totalul de hărți), reprezentativ la

nivelul populației cercetate de hărți, având un nivel de încredere de 95% și o marjă de eroare de +/-5%.

Localități și centre identificate în hărțile mentale. Totaluri

Chișinău	București	Iași	Timișoara	Cluj	Bălți	Galați	Ungheni	Cahul	Brașov	Total
176	148	34	19	17	13	13	7	7	6	508
34,65%	29,13%	6,69%	3,74%	3,35%	2,56%	2,56%	1,38%	1,38%	1,18%	100,00%

Tabel 7. Primele 10 frecvențe: localități din România și R. Moldova

Grafic 16. Top 5 centre identificate în hărțile mentale. Frecvențe totale.

Localitățile reprezintă suma de puncte înscrise pe hartă și etichetate de către respondenți prin denumirile lor. **Centrele** sunt acele localități cu cel mai înalt grad de însemnătate pentru subiect, reprezentate ca atare (prin îngroșare, convergență de linii etc.) în cadrul schemei grafice. Ambele categorii au fost înregistrate nominal și cantificate în baza de date.

În analiza de față, zece cele mai des punctate localități pe hărțile mentale sunt, în ordinea frecvențelor, Chișinău, București, Iași, Timișoara, Cluj, Bălți, Galați, Ungheni, Cahul și Brașov (vezi Tabel 7). Interesant este că primele 5 poziții sunt, în același timp și

în aceeași formație, nu doar localități, ci și centre (vezi Grafic 16), identificate prin modalitatea de reprezentare grafică diferită (evidențiate comparativ, prin îngroșare, mărime net superioară, nume scris cu litere mari etc.). În medie, o persoană a identificat 5,8 localități pe hartă și 1,25 centre.

Din același Grafic 16 putem observa faptul că centrul de greutate al tinerilor se află în *primul rând* în Chișinău (44,67%), oraș de care aceștia, chiar și după părăsirea R. Moldova, rămân atașați mental și identitar, și mai apoi în București (37,56%), capitale aflate la distanță semnificativă de următoarele poziții (Iași – 8,63%, Timișoara – 4,82%, Cluj – 4,31%). Mai mult, faptul că restul orașelor desenate de tinerii din R. Moldova și cuantificate în baza de date au fost atât de fragmentate și de diverse încât nu s-au putut creiona ponderi semnificative (în raport cu primele 2 poziții) arată două lucruri: 1) orașele de provincie (atât din R. Moldova cât și din România) nu sunt considerate în mod unanim centre importante pentru tinerii basarabeni, excepție făcând *orașul de adopție* (procentele, de fapt, sunt construite de studenți prin semnalarea propriei destinații universitare ca centru cu relevanță regională). Cu toate acestea, în formația următoarelor trei poziții apar tot atâtea centre universitare *din România* și niciunul din R. Moldova, fapt ce demonstrează aplecarea tinerilor către spațiul românesc din dreapta Prutului.

De asemenea, ținând seama că ponderea în eșantion a celor ce se află la studii în București este de 16,3%, faptul că 37,56% dintre tineri semnaleză capitala României drept centru subliniază atât rolul administrativ al Capitalei (în vederea obținerii actelor, cetățeniei, dialogului cu autoritățile etc.), cât și cel identitar, concluzie susținută și de analiza datelor calitative – „locul speranțelor noastre” (student, Istorie, Iași).

Distanțe percepute. Axe de forță și intensități spațiale.

În reprezentarea mentală a tinerilor, spațiul este imaginat *prin distanțe*, numite de noi **axe de forță**. Acestea apar în cazul în care în desen pot fi identificate coordonate axiale sau, dimpotrivă, pot lipsi atunci când spațiul apare ca insuficient maturizat/indiferent/timorat. Axele de forță au fost consemnate nominal în baza de date și au fost cuantificate. Cu cât numărul axelor ce leagă orașe din R. Moldova și România este mai mare, cu atât harta mentală arată **conștientizarea legăturilor existente** între cele două spații românești. În cazul nostru, în medie, o persoană din 2,55 a identificat și reprezentat cel puțin o axă de forță între oricare două orașe din R. Moldova și România.

În funcție de tușele grafice, o parte din axele de forță pot fi considerate o categorie aparte: **intensități spațiale**. Acestea denotă zonele de interes crescut, acele fluxuri valorizate de către tânărul basarabean care, în timp, s-au structurat și așezat în conștiința lui sub forma reprezentării spațiale. Intensitățile au fost interpretate în funcție de maniera de a le desena (ori prin poziția centrală, ori prin prezența lor grafică „întărită” în desen, ori prin săgeți sugestive ce arată comunicarea crescută între două localități etc.). O vascularizare puternică duce la identificarea unei coerențe și/sau a utilității legăturii între cele două maluri ale Prutului. O vascularizare mai puțin vizibilă sau chiar inexistentă a intensităților spațiale poate arăta slaba ancorare a tinerilor basarabeni în contextul mai larg, al spațiului societății românești. Corelația dintre localități/centre și axe de forță/intensități spațiale determină, de fapt, **gradul de comunicare perceput** dintre cele două spații, precum și *proiecția viitoare a acestora*.

Faptul că există mai puține intensități spațiale (126) decât frecvența totală a centrelor (502) și că raportul dintre acestea nu este 1:2 (o intensitate leagă două centre) ci 1:4 (o intensitate leagă 4 centre – imposibil, deci, prin trasarea unei singure linii) sugerează ideea fragmentării mentale a spațiului, din punct de vedere politic, cultural și economic. **Deși tânărul venit la studii percepe calitatea și/sau potențialul unor localități de a fi centru, acesta nu le poate recunoaște ca parte integrată într-un exercițiu constant de raportare la realitate.**

De asemenea, luând în considerare cifrele deja specificate mai sus și cele de la cap. *Localități și centre. Frecvențe*, se poate observa faptul că legătura (intensitate spațială) cu cea mai mare frecvență identificată este București-Chișinău. Marcarea ca intensitate a rutei București-Chișinău, corelată cu alți indicatori sintetici precum percepția viitorului colectiv și individual poate arăta atât **viziunea** unei relații politice între cele două state, cât și **speranța** unei comunicări cu conținut între cele două capitale.

Hărțile în funcție de natura spațiului geografic

Hărțile mentale în funcție de spațiul geografic sunt categoriile de schițe grafice care sunt mutual exclusive. Nu putem vorbi de o *hartă împrăștiată* care e totodată și *adunată*, de exemplu. Se va observa, însă, că fiecare din categoriile de mai jos vehiculează și un anumit sens, transmit un mesaj. Astfel, toate hărțile mentale în funcție de spațiul geografic au subordonate un tip de hartă mentală în funcție de sensurile vehiculate prezentate la punctul II. al analizei.

Harta împrăștiată

Ideal tipul acestei hărți surprinde cel mai adesea (1) coordonata unei întinderi spațiale extinse. Harta împrăștiată, deși este (2) adesea bogată în detalii, (3) nu prezintă relaționări clar trasate: nu există legături între spații, nu sunt identificate axe de forță între localități și nu cuprinde fluxuri de intensități între centrele identificate. O altă caracteristică a ideal tipului de hartă împrăștiată este că aceasta (4) cuprinde erori grafice de poziționare a localităților sau centrelor inserate de către subiecți.

Figura 1 este unul din exemplele care ilustrează aceste fapte. În acest caz, harta se întinde integral de la stânga la dreapta paginii, pe înălțime însă nefiind foarte extinsă. Aici se poate observa lipsa frontierelor de delimitare a spațiului reprezentat cartografic și, totodată, erori geografice, de poziționare a diverselor localități identificate. Iată, de pildă, axa (netrasată) Brașov-Sibiu este dispusă vertical în loc de orizontal, precum și Galațiul, acesta din urmă fiind plasat în sud-estul Bucureștiului.

Figura 1. Harta împrăștiată

Mai jos, în Figura 2, se află un alt exemplu de hartă împrăștiată care ilustrează strict încercarea de a trasa distanțele dintre localități. Astfel, în partea superioară s-a marcat grafic distanța București-Chișinău, fiind identificate și capetele acestei linii. În partea inferioară, însă, sunt marcate prin linii distanțele dintre localitatea de reședință și „toate orașele”. Cum observăm și mai sus, harta împrăștiată trimite foarte adesea la

incapacitatea de a exprima coerent spațiul, de a-l integra unitar, prin frontieră și de a specifica cu un oarecare grad de precizie reperele geografice.

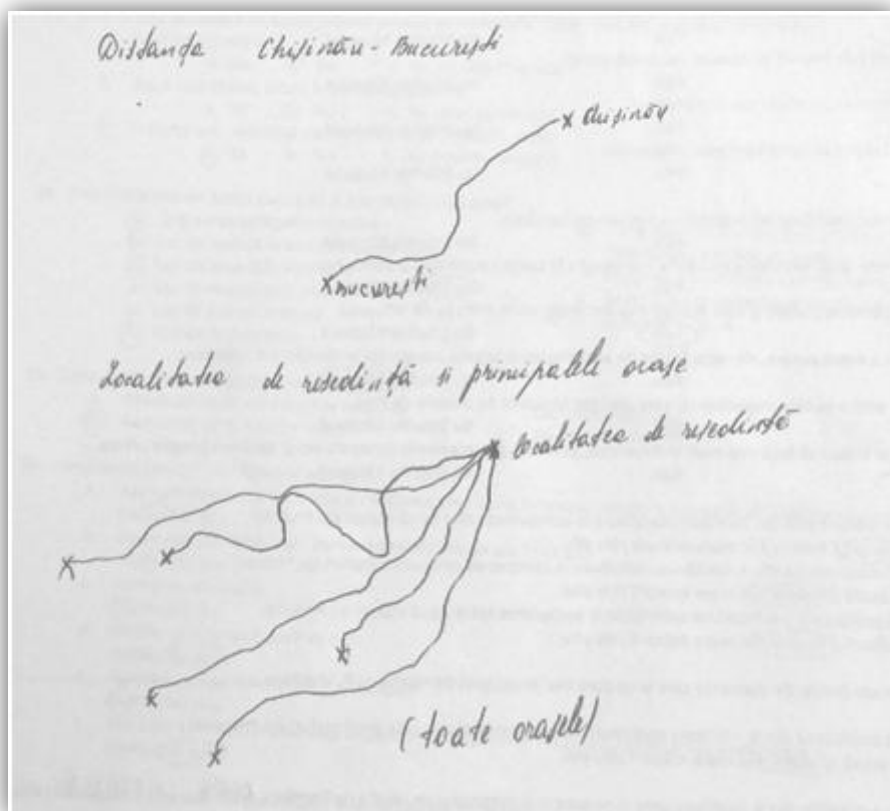

Figura 2. Harta împrăștiată

Un ultim exemplu amintit la acest tip de hartă este cazul de mai jos (Figura 3) care, din nou, ocupă de la stânga la dreapta spațiul de cartografiere (foaie A4). Reprezentarea grafică ilustrează distanțele Chișinău – Sibiu și Chișinău - Pogănești prin axe. Restul localităților sunt înșiruiți și, aproximativ, toate sunt, din punct de vedere geografic, reprezentate eronat: Cluj Napoca pe aceeași axă verticală cu Constanța, Brăila deasupra Galațiului, pe aceeași linie orizontală cu Iași etc. Totodată, se remarcă din nou lipsa granițelor care să încadreze desenele, precum și fracturarea spațială a localităților numite.

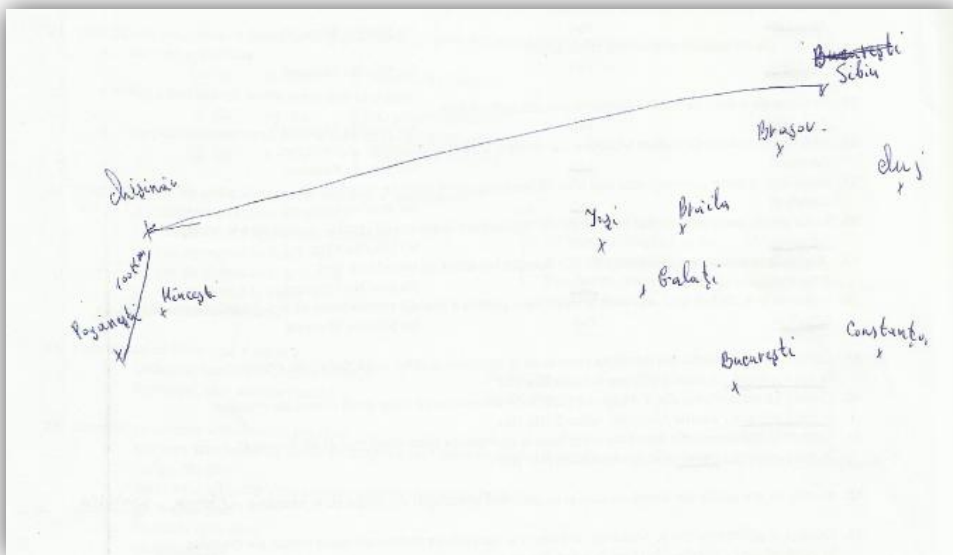

Figura 3. Harta împrăștiată

Harta restrânsă

Reprezentările mentale care s-au remarcat cel mai adesea în cadrul hărții restrânse au drept coordonată principală (1) dimensiunea mică sau foarte mică a schiței grafice. Totodată, rareori se întâmplă ca o astfel de schiță să cuprindă mai mult de (2) trei-patru repere grafice.

În Figura 4 de mai jos, cuvintele de tipar din partea superioară a hărții sunt lăstate intenționat pentru a se putea observa, prin comparație, mărimea în pagină a hărții. În plus, această hartă surprinde rutele de interes: Cluj–București–Chișinău.

Figura 4. Harta restrânsă

Un alt exemplu de hartă restrânsă este Figura 5 în care se poate observa, din nou, dimensiunea mică a hărții, deși aici sunt prezente mai multe repere grafice (în cazul de față localități) și axe între acestea. Apar central localitățile București și Chișinău, urmate de Iași, Bălți, Orhei și Rîbnița.

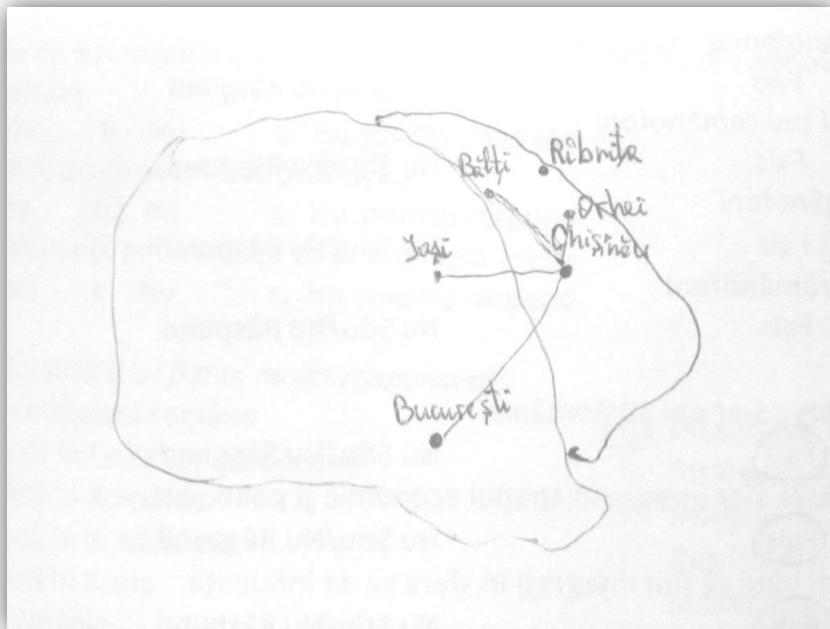

Figura 5. Harta restrânsă.

Harta adunată

Reprezentările mentale schițate aici sunt (1) cele mai complexe din punct de vedere al prezenței elementelor definitorii pentru spațiul geografic. Densitatea acestor elemente este suficientă pentru ca spațiul să poată fi înțeles de privitor, dar, totodată, am remarcat aici și (2) punctarea foarte apropiată de exactitatea geografică a reperelor (fie ele antropice – localități – sau repere naturale – munți, râuri etc.). În plus, ideal tipul de hartă adunată poate fi identificat prin existența *simultană* a două elemente: (3) perspectiva de ansamblu (identificarea contextului mai larg) și (4) capacitatea de redare a detaliului.

Ideal tipul acestei hărți este ilustrat în Figura 6 în care se remarcă precizia desenului, punctarea reperelor esențiale pentru spațiul schițat grafic (Carpații, Marea Neagră, Dunărea, Tisa etc.). De asemenea, spațiul este completat prin marcarea *marilor spații* înconjurătoare.

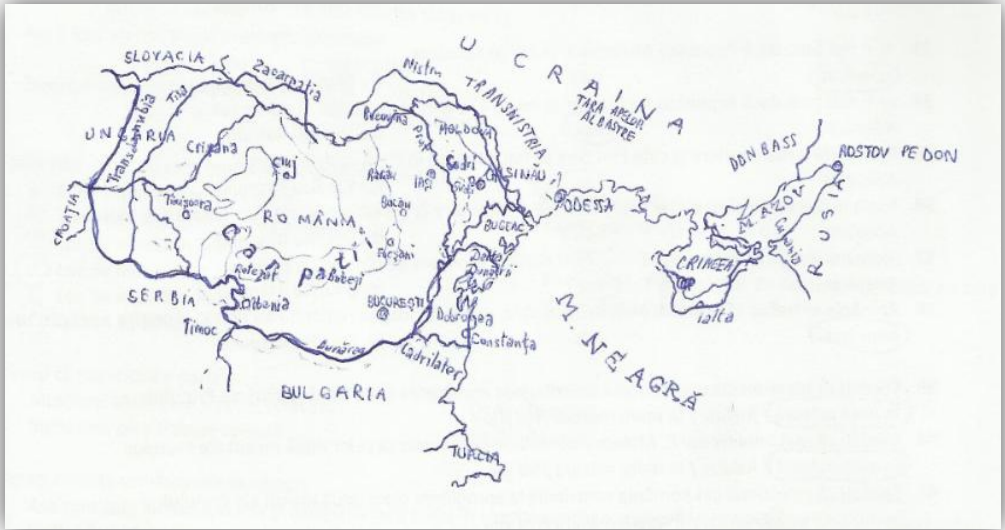

Figura 6. Harta adunată

Un alt exemplu de hartă adunată se poate observa în Figura 7. Aici, localizarea regională (prin prezența, de pildă, a Mării Negre sau a teritoriului transnistrean) este dublată de trasarea distanțelor între reperele percepute ca fiind cele mai importante prin axele Chișinău-București, Criuleni-Brașov, Criuleni-Suceava, Iași-Ungheni. Punctarea distanțelor trimite și la apropierea dintre cele două maluri ale Prutului. Se poate observa, de pildă, distanța relativ ne semnificativă (ca axă) între Iași și Ungheni.

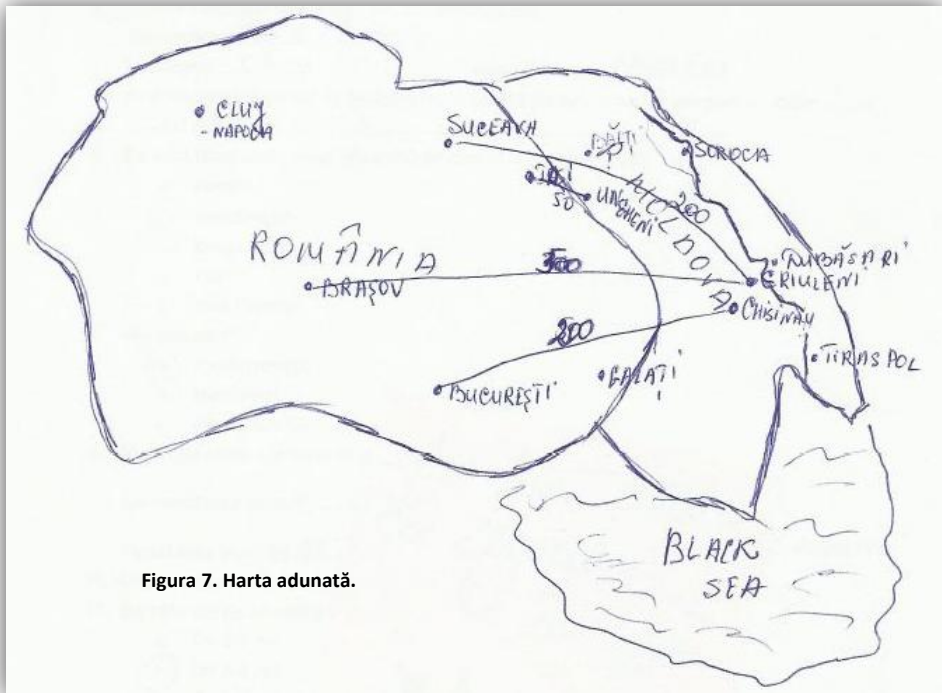

Figura 7. Harta adunată.

Harta minimalistă

Hărțile minimaliste, de obicei, se prezintă în două moduri: (1) fie cu spațiu încadrat de frontieră închisă, (2) fie prin frontieră netrasată. Ambele moduri au în comun (3) reprezentarea minimalistă a spațiului, (4) foarte schematică și (5) lipsită de repere geografice elementare. În plus, în harta minimalistă (6) geografia pare a fi redusă la experiența personală de călătorie a respondentului. (7) Spațiul ca experiență de cultură generală lipsește. Reprezentarea minimalistă (8) nu relaționează reperele, ci, atunci când există, sunt doar punctate.

În Figura 8, reperele identificate pentru a ilustra România și respectiv R. Moldova sunt foarte puține, România fiind identificată numai prin capitală, Bucureștiul, iar R. Moldova prin Chișinău și Bender. Se observă, de asemenea, constrângerea reprezentării prin frontieră închisă, de tip circular.

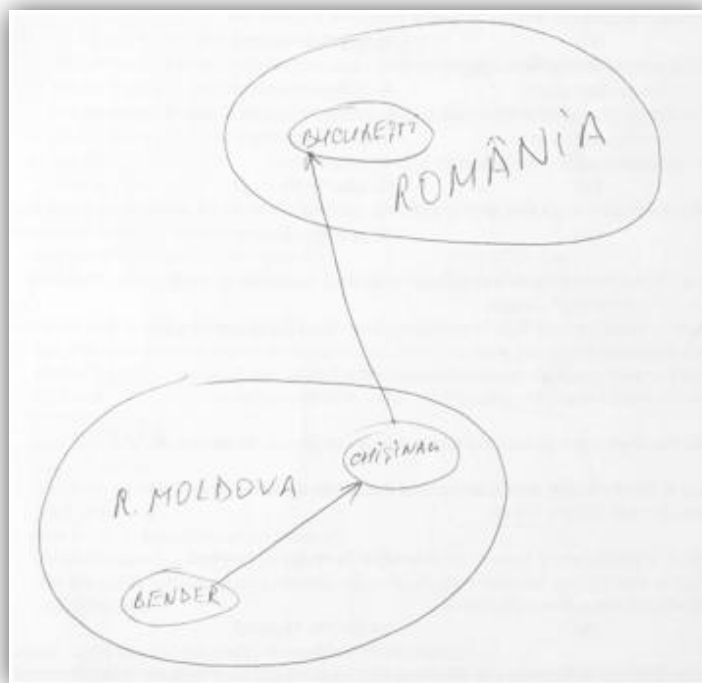

Figura 8. Harta minimalistă.

Un alt exemplu de hartă minimalistă este în Figura 9, unde se remarcă spațiul încadrat prin frontiera închisă, și prezența redusă a reperelor grafice, corespunzătoare geografiei cunoscute prin călătoriile personale.

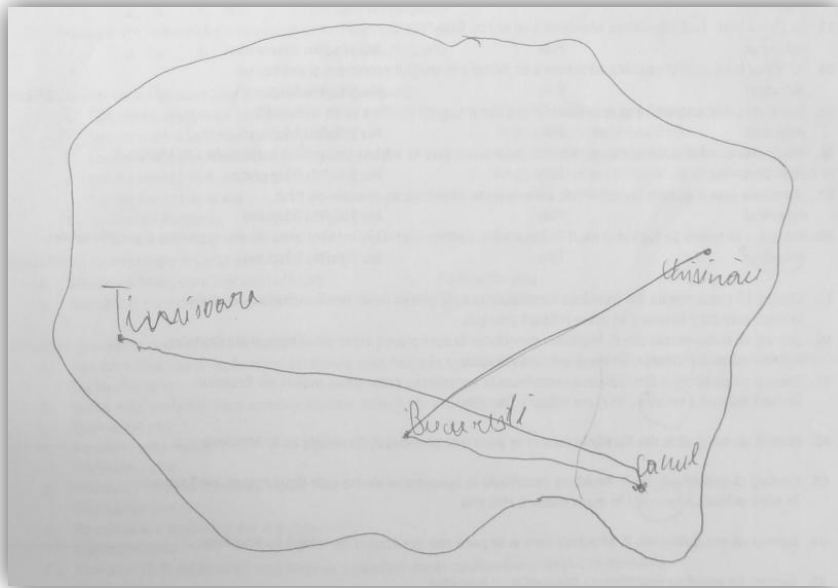

Figura 9. Harta minimalistă.

Un ultim exemplu de hartă minimalistă este Figura 10 care se diferențiază de primele două prin faptul că spațiul nu este încadrat printr-o frontieră, granița fiind netrasată. Totodată, se remarcă puținele repere grafice – Edineț, Bălți, Chișinău, Galați – caracteristică principală a acestui tip de hartă.

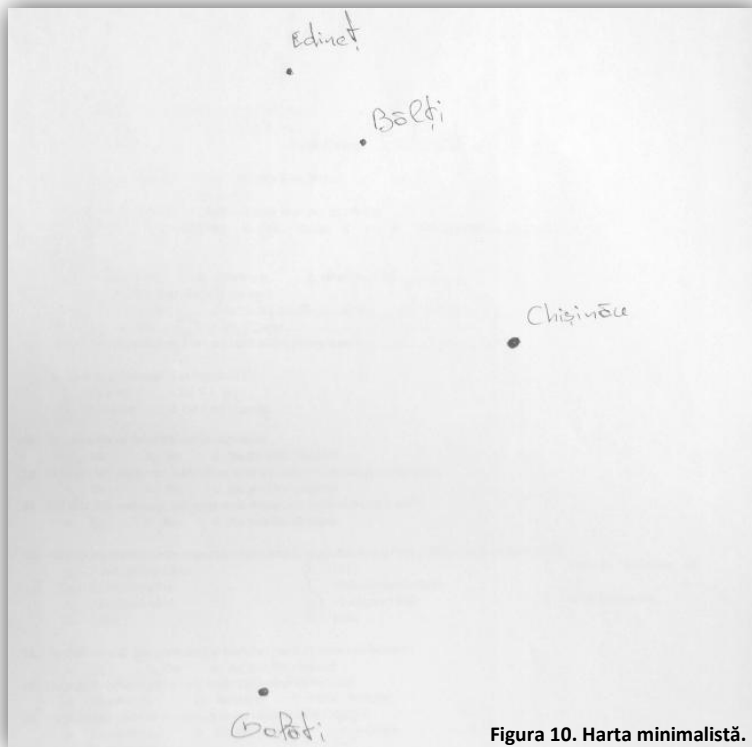
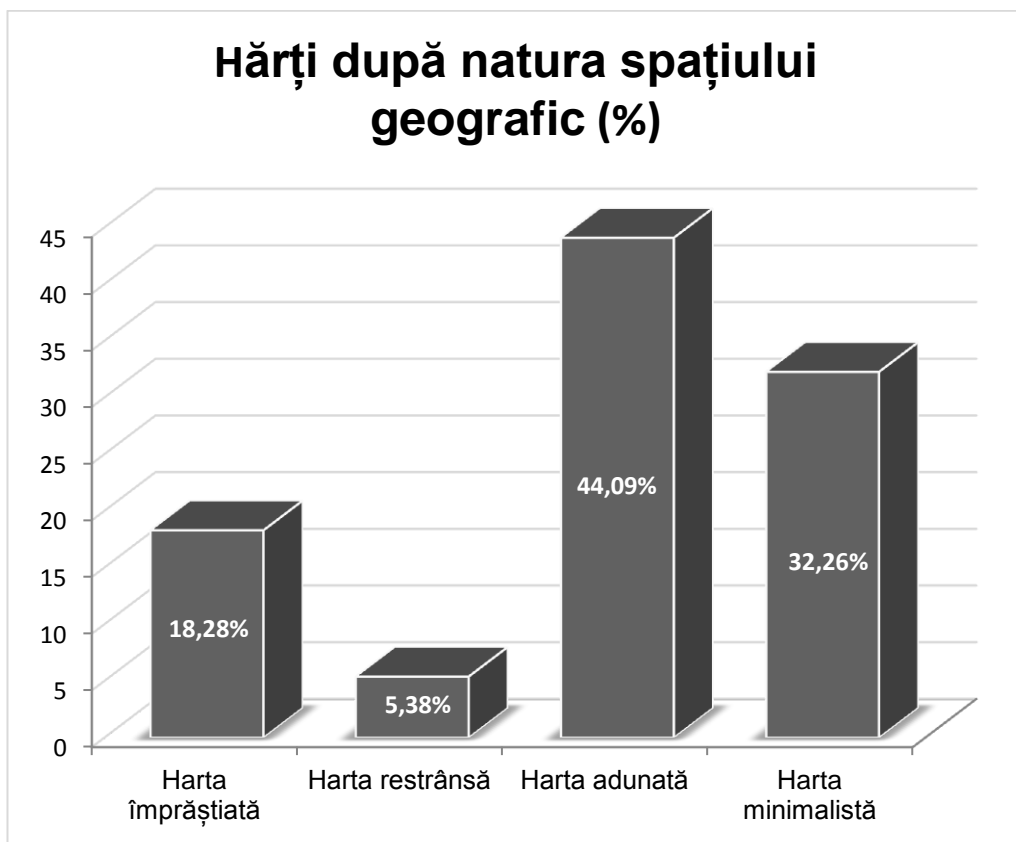

Figura 10. Harta minimalistă.

Frecvențe. Reprezentarea spațiului

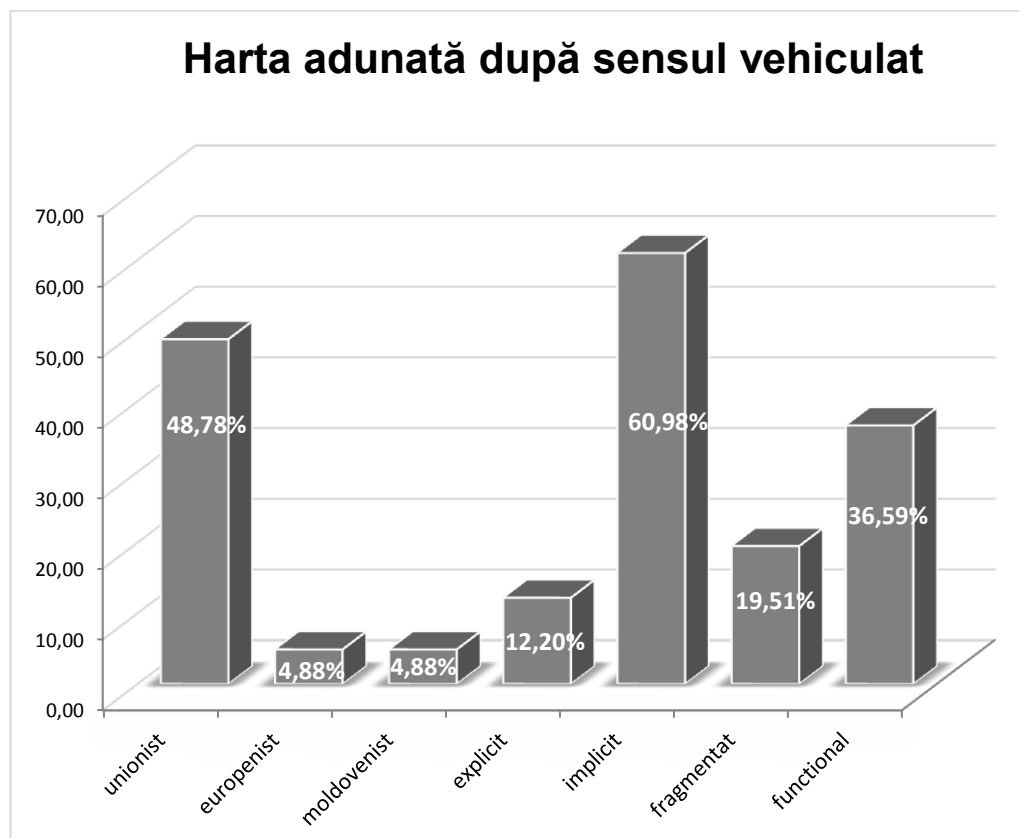
Din Graficul 17 se poate observa faptul că, mai întâi, *hărțile adunate* și apoi cele *minimaliste* sunt cele mai întâlnite. Mai exact, 44,1% dintre schițe aparțin categoriei hărții adunate, în timp ce cele minimaliste însumează 32,3% din total. Observăm că, în această distribuție, cea mai mică pondere o are harta de tip restrâns (5,4%), fiind urmată de harta împrăștiată (18,3%).

Grafic 17. Frecvențe tipuri de hărți după natura spațiului geografic.

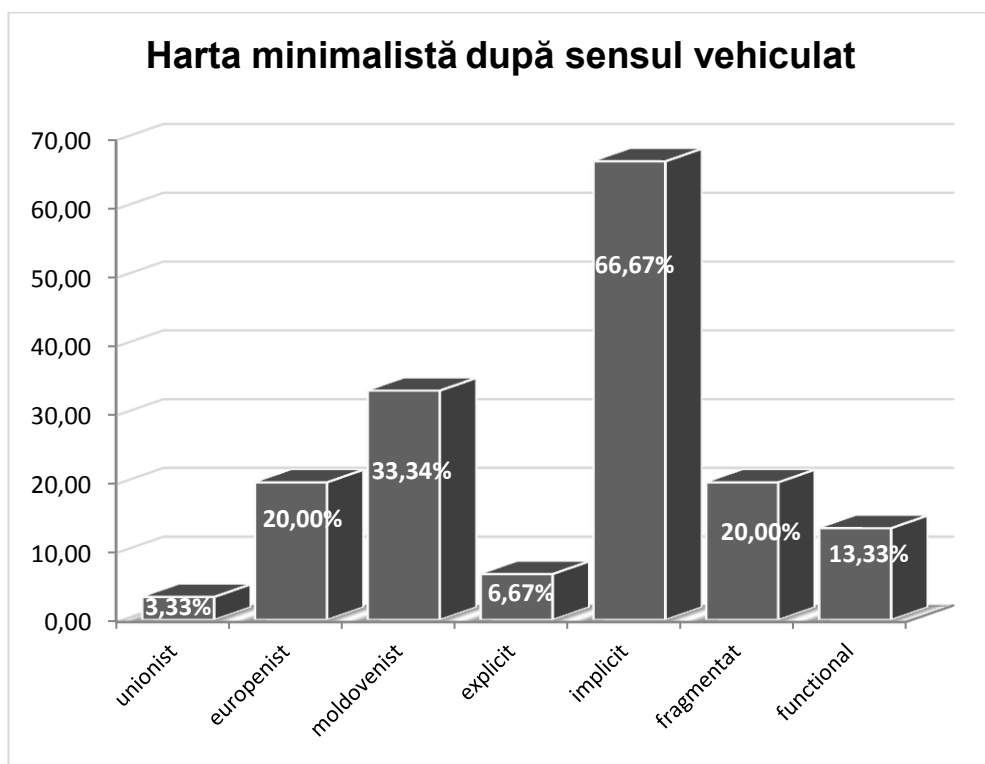
Date fiind proporțiile de mai sus, prezentăm acele hărți care ocupă primele două locuri din punct de vedere al frecvenței (harta adunată și harta minimalistă), ținând seama de această dată de *sensul mesajului identificat*. În afara celor patru tipuri de hărți (împrăștiată, restrânsă, adunată, minimalistă), restul categoriilor identificate *nu* sunt categorii mutual exclusive, ci complementare. Astfel, de pildă, o hartă cu mesaj implicit poate transmite atât un mesaj europeanist, cât și unul funcțional.

În Graficul 18 putem observa faptul că, în genere, există o corelație semnificativă între *hartă adunată* pe de o parte și, în ordine, *hartă cu mesaj implicit* (60,1%), *hartă cu mesaj unionist* (48,8%) și *hartă cu perspectivă funcțională* (36,6%).

Grafic 18. Harta adunată după sensul vehiculat (corelație).

Cel de-al doilea grafic construit prin raportare la sensul mesajului transmis face referire la reprezentarea minimalistă. Aici se poate observa o corelație semnificativă între *hartă minimalistă* și, în ordine, *hartă cu mesaj implicit* (66,67%), *hartă cu mesaj moldovenist* (33,34%) și, la egalitate, *hartă cu mesaj europenist* și *perspectiva funcțională* (20%). Cu alte cuvinte, cei ce au realizat o hartă încadrată în categoria minimalistă (un desen exclusiv simbolic care, de regulă, nu prezintă elemente de spațialitate geografică) au un mesaj de transmis în mod indirect, acesta având mai degrabă un caracter „moldovenist” (vezi Grafic 19).

Grafic 19. Harta minimalistă după sensul vehiculat (corelație).

Profiluri

Mai departe, schițăm un *profil* pentru fiecare tip de hartă în funcție de reprezentarea spațiului geografic (hărțile împrăștiată, restrânsă, adunată, minimalistă) prin raportarea la o serie de indicatori (vezi Grafic 20): (1) *consistența memoriei*, (2) *coerența memoriei*, (3) *polarizare după grupul de apartenență*, (4) *destin personal material UE*, (5) *destin personal simbolic România* și (6) *destinul colectiv*. Totodată, pe lângă acești indicatori, au mai fost extrași următorii: (7) *destin personal material Rusia* și (8) *destin personal simbolic Rusia* și (8) *destin personal simbolic UE*. Însă, ținând seama că respondenții au făcut parte dintr-un eșantion de disponibilitate, pentru hărțile în care au fost identificați acești ultimi doi indicatori nu au putut fi calculate ponderi, în consecință nu sunt prezenți în graficul de mai jos. Numărul minim de cazuri pentru a putea calcula ponderi pentru acest tip de variabilă (nominală) este de 30.

(1) Consistența memoriei se referă la raportarea insului la datele esențiale ale identității colective, măsura în care este familiarizat cu momentele cheie sau, dimpotrivă. Având la dispoziție o listă cu 10 evenimente istorice, respondenții au fost rugați să identifice, la alegere, cele mai importante 3 momente pentru istoria spațiului

dintre Prut și Nistru. Pentru construirea acestui indicator sintetic, au fost considerate definitorii: anexarea Basarabiei la Imperiul Țarist din 1812; momentul de la 27 martie 1918; Pactul Ribbentrop-Molotov din 1939.

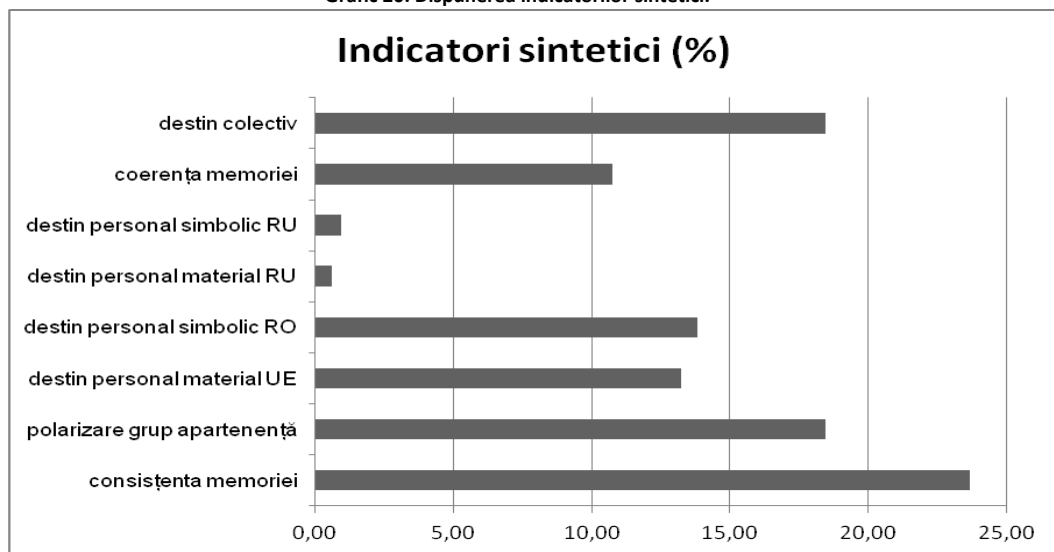
(2) Coerența memoriei face trimitere la evenimentele recente din 31 august 1990 (sărbătoarea limbii române), momentele din 1992 și cele din 2009, considerate ca fiind punctul t_0 al problemei identității contemporane din R. Moldova. S-au urmărit cunoștințele față de recunoașterea sărbătorii limbii române (1990), evenimentele care au determinat declanșarea războiului și consecințele ulterioare (1992), precum și natura evenimentelor înregistrate pe parcursul anului 2009 (revolte, criza politică).

(3) Polarizare după grupul de apartenență face referire la conduita de bază a respondentului în ceea ce privește limba vorbită în grupurile de apartenență (familie și prieteni). Pentru că limba vorbită este parte a identității de bază, s-a urmărit *constanța* în vorbirea aceleiași/acelorași limbi în aceste medii.

(4) Polarizarea destinului personal denotă orientarea interesului personal în raport cu spațiul. Spațiul predominant geografic este implicit factor polarizator al personalității. Se urmărește răspunsul față de spațiul geografic de interes (UE, România, Rusia) pe coordonata materială și simbolică.

(5) Destinul colectiv se referă la atitudinea respondentului față de componenta unitară a spațiului românesc.

Grafic 20. Disponerea indicatorilor sintetici.

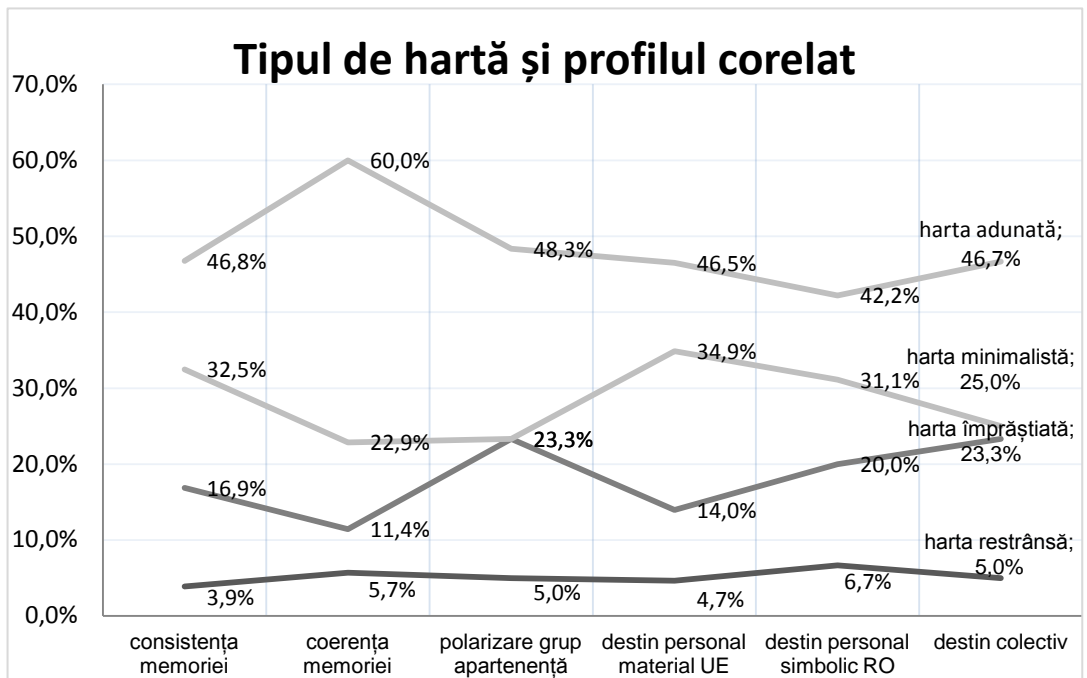

Profilul corelat al respondentului care schițează un **desen de tip împrăștiat** este reprezentat cel mai adesea de consistența în alegerea limbii/limbilor în mediile de apartenență, dar și de flexibilitatea acestuia de a utiliza mai multe limbi (23,3%). Mai departe, profilul arată că insul valorizează ideea de destin colectiv (23,3%), bazându-se mai degrabă pe o cunoaștere a evenimentelor deja istorice (16,9%) decât pe memoria evenimentelor recente (11,4%).

Profilul corelat în cazul hărții restrânse arată valori foarte scăzute în cazul tuturor indicatorilor sintetici, ceea ce denotă o atitudine detașată. Detașarea sau *dificultatea de „a-și găsi locul”* este atât în raport cu chestiunea identității (limbă, istorie, raportare la românită), cât și cu aspectele materiale ale vieții (au cei mai scăzuți indicatori de implicare – vezi Graficul 21).

Profilul corelat pentru harta adunată are cele mai ridicate valori în cazul tuturor indicatorilor sintetici. Este cel mai adesea caracterizat printr-o coerență ridicată a memoriei (60%). Este insul care *este la curent* cu ceea ce se întâmplă în R. Moldova și care are o solidă raportare la evenimentele istorice identitare (46,8%). Valorile apropiate dintre indicatorii destinul colectiv (46,7%) și destinul personal (îndreptat material către Uniunea Europeană – 46,5%, și simbolic către România – 42,2%) arată că tânărul basarabean are o idee foarte clară asupra modului în care viitorul său trebuie să decurgă. El își dorește ridicarea R. Moldova. Aceasta poate fi realizată prin aplecarea către ideea de unitate a spațiului românesc și asigurarea unui trai decent prin intermediul Uniunii Europene. De asemenea, polarizarea după grupul de apartenență indică o consistență a conduitei respondentului (48,3%) atât în familie, cât și în cercul său de prieteni.

Ultimul **profil corelat**, cel al respondentului care schițează **harta minimalistă**, arată înclinația sa față de Uniunea Europeană (34,9%) ca prioritate. Sensul personal pe care îl atribuie acestui spațiu este al dezvoltării profesionale ca *alegere*. Evenimentele din istoria recentă a R. Moldova nu capătă o prezență foarte clară în conștiința sa (22,9%) și nu pot constitui o continuare a istoriei ca atare (32,5%). În același timp, tânărul din profil își leagă destinul personal de „Europa”. Ipoteza este că orientarea prioritară către „Europa” se datorează greutăților conștientizate la nivelul mentalului colectiv (32,5%), pe care dorește să le depășească prin eforturi individuale (destinul colectiv fiind prezent cu 25%).

Grafic 21. Profiluri construite în funcție de tipul de hartă desenată și corelația cu indicatori sintetici: (1) consistența memoriei, (2) coerența memoriei, (3) polarizare după grupul de apartenență, (4) destin personal material UE, (5) destin personal simbolic România și (6) destinul colectiv.

Hărți în funcție de sensurile vehiculate

Reprezentările mentale în funcție de sensurile vehiculate nu sunt categorii mutual exclusive. Astfel, se pot întâlni cazuri în care mesajul vehiculat poate fi în funcție de mai multe coordonate. De exemplu, o reprezentare mentală cu mesaj unionist poate transmite totodată și un sens europenist sau și funcțional.

Harta cu mesaj unionist

Are ca (1) element central frontiera exterioară spațiului cartografiat, linia Prutului fiind absentă. Cele două maluri ale Prutului sunt *asimilate unul altuia*. Se remarcă totodată, în unele cazuri, și (2) prezența mesajului explicit care întărește grafica unionistă a hărții. Profilul corelat este apropiat tipologic cu acela al hărții adunate, la care se adaugă (3) inexistența grafică a frontierei, (4) mesaj implicit sau explicit. Iată mai jos câteva exemple: în Figura 11 spațiul cartografiat nu face diferența dintre cele două maluri ale Prutului. Nici linia Prutului nu este prezentă la acest tip de hartă, ilustrând integritatea teritoriului astfel reprezentat.

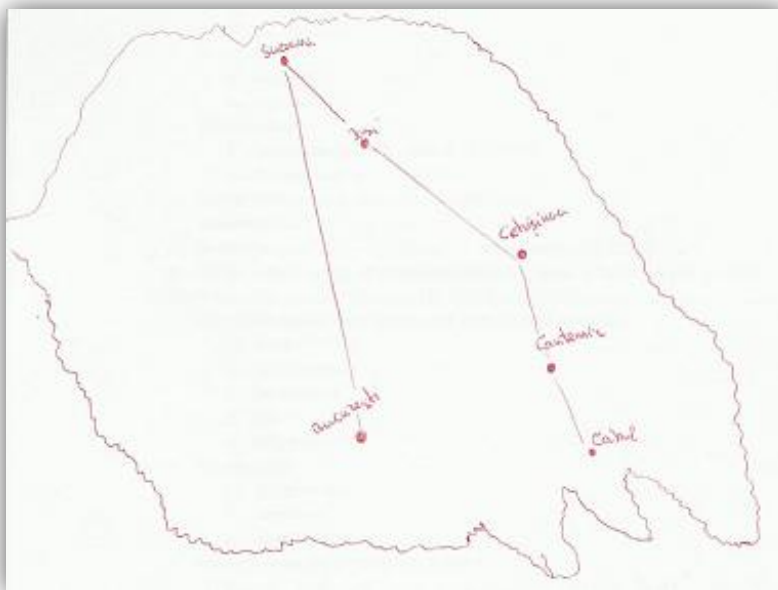
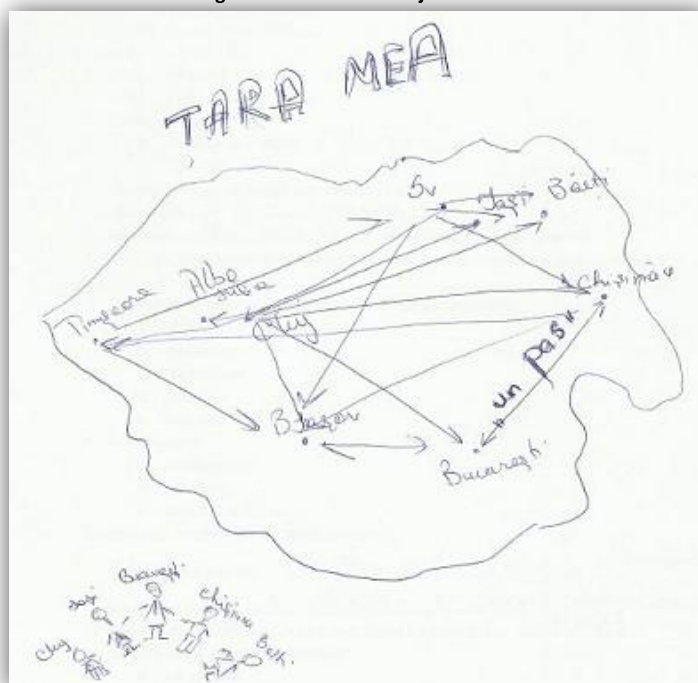

Figura 11. Harta cu mesaj unionist.

În următoarea exemplificare (Figura 12), se observă același tipar de hartă ca mai sus prin aceea că teritoriul nu este separat, ci dimpotrivă, reprezentat unitar. Mai mult, se remarcă intensitatea fluxurilor în interiorul granițelor, precum și mesajul „un pas” care trimite la apropierea Bucureștiului și Chișinăului. De asemenea, în partea inferioară, în stânga reprezentării mentale sunt schițate persoane din diferite localități ale teritoriului trasat, făcându-se referire la comunitatea identitară.

Figura 12. Harta cu mesaj unionist.

Harta cu mesaj european

Schița care se înscrie în acest tipar este (1) nefinalizată în partea de Vest a cartografiei, neavând trasată frontiera care să limiteze spațiul. De asemenea, la acest tipar se remarcă (2) punctarea amestecată a reprezentărilor antropice (localitățile). Totodată, aici (3) exactitatea geografică contează mai puțin, grafica subliniind deschiderea față de spațiul Uniunii Europene.

În figurile de mai jos sunt redată câteva asemenea cazuri. De pildă, Figura 13 ilustrează clar deschiderea față de Vestul Europei prin aceea că nu trasează frontiera în partea stângă. Se observă cu ușurință confuzia plasării unor localități (repere grafice). De exemplu, Bucureștiul este plasat mult înspre stânga, la fel și Constanța. Totodată, Galațiul este plasat în jos față de poziționarea în teren a acestuia.

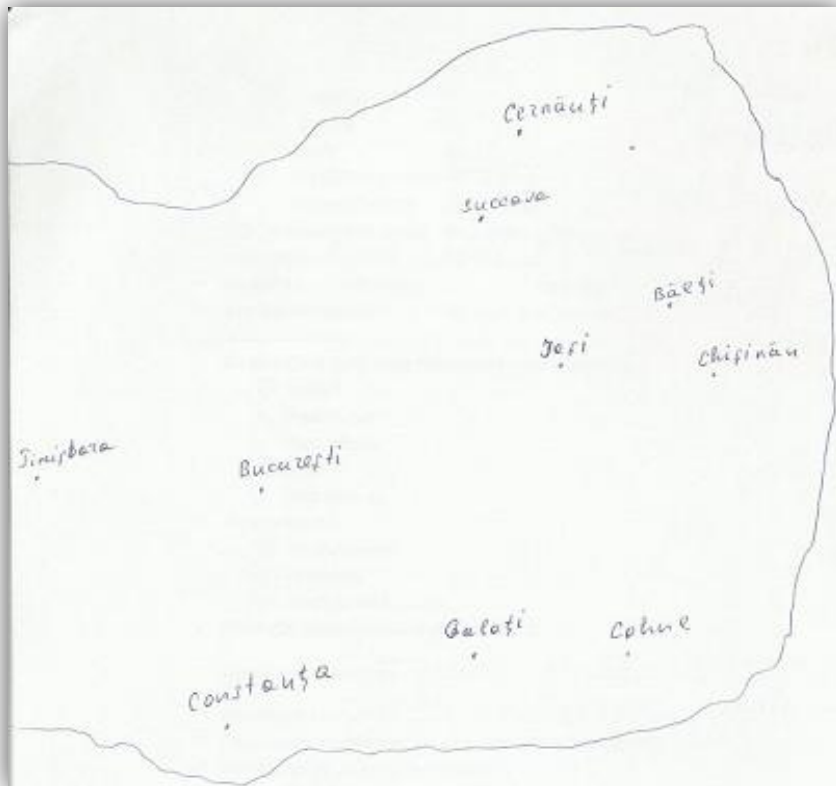

Figura 13. Harta cu mesaj european.

Aceeași situație ca mai sus întâlnim și în Figura 14. Se observă nefinalizarea laturii vestice a reprezentării care presupune deschiderea față de spațiul Europei Centrale și de Vest și amplasarea oarecum nefirească a Bucureștiului (Figura 15).

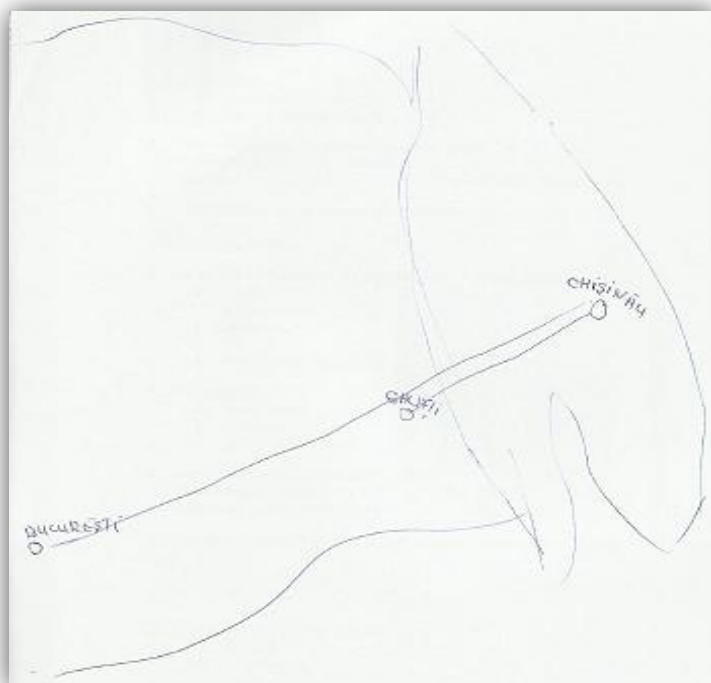
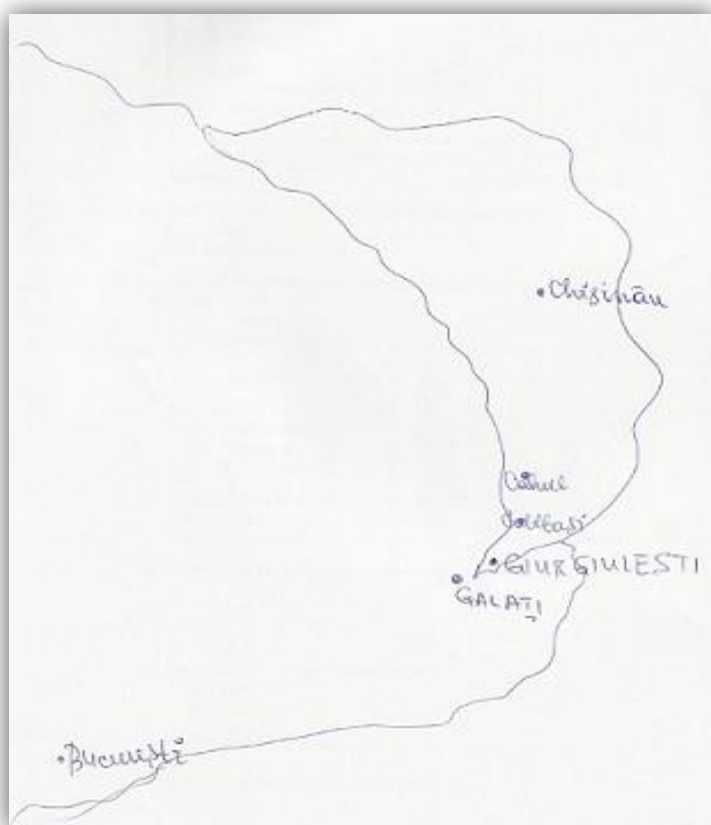

Figura 14. Harta cu mesaj european.

Figura 15. Harta cu mesaj european.

Harta cu mesaj moldovenist

Acest tipar de hartă mentală este ultimul în funcție de natura mesajului. Harta se remarcă cel mai clar prin (1) subreprezentarea spațiului din dreapta Prutului în raport cu spațiul R. Moldova. (2) Dreapta Prutului este reprezentată doar printr-una până la maxim trei localități, ca repere grafice. De asemenea, se remarcă în unele cazuri și (3) inversarea axelor N-S, E-V în raport cu realitatea.

Iată, două astfel de hărți mentale cu mesaj moldovenist: Figura 16 în care reperul central este Chișinăul, capitala R. Moldova. Aici, spațiul îngrădit prin frontieră este numai cel al R. Moldova, România fiind reprezentată prin trei localități plasate în afara spațiului delimitat de graniță, și anume: București, Iași, Suceava. Se remarcă inversarea axelor din dreapta Prutului: Bucureștiul este reprezentat în Nordul și nu în Sudul Chișinăului (poziționarea reală), Iașiul și Suceava se află în Estul și nu în Vestul Chișinăului (poziționare reală). Similare este reprezentarea din Figura 17 unde Chișinăul apare din nou central în raport cu spațiul cartografiat, iar frontiera este închisă și delimitează spațiul R. Moldova. Aici, România este subreprezentată, făcându-se referire numai la localitatea Galați.

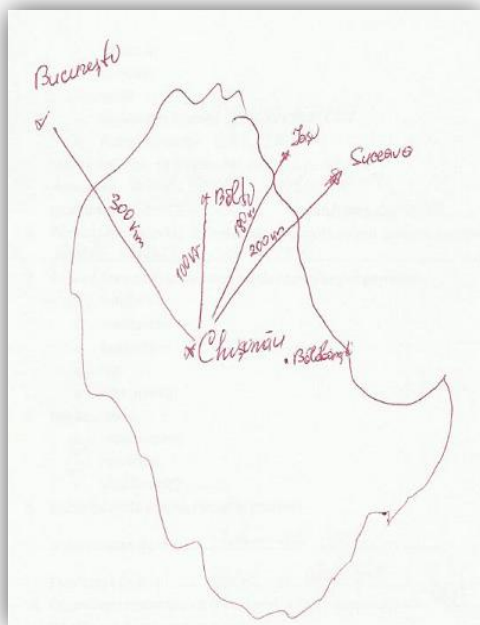

Figura 16. Harta cu mesaj moldovenist.

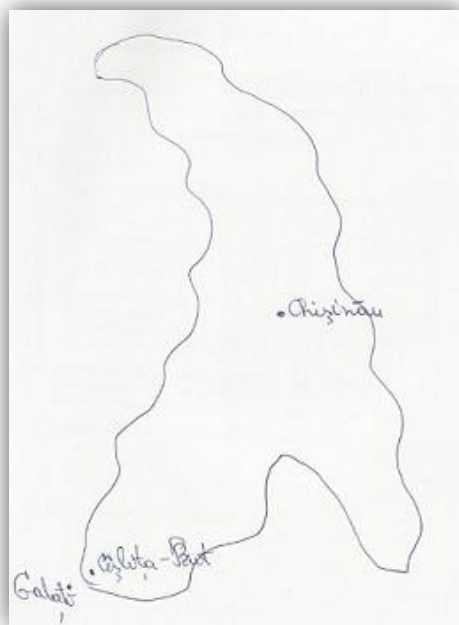

Figura 17. Harta cu mesaj moldovenist.

Harta cu mesaj explicit

Harta mentală cu mesaj explicit este aceea în care schița grafică este (1) acompaniată de un mesaj scris, (2) text care întărește reprezentarea grafică. Cel mai întâlnit mesaj este, cu o singură excepție, cu tendință unionistă.

Din Figura 18 se poate observa dimensiunea redusă a reprezentării în raport cu mesajul scris care acompaniază schița. Mesajul central este acela al îngemănării spațiilor separate de linia Prutului. Acesta din urmă este numit „un râu blestemat” din pricina faptului că „desparte frați, părinți, un neam”.

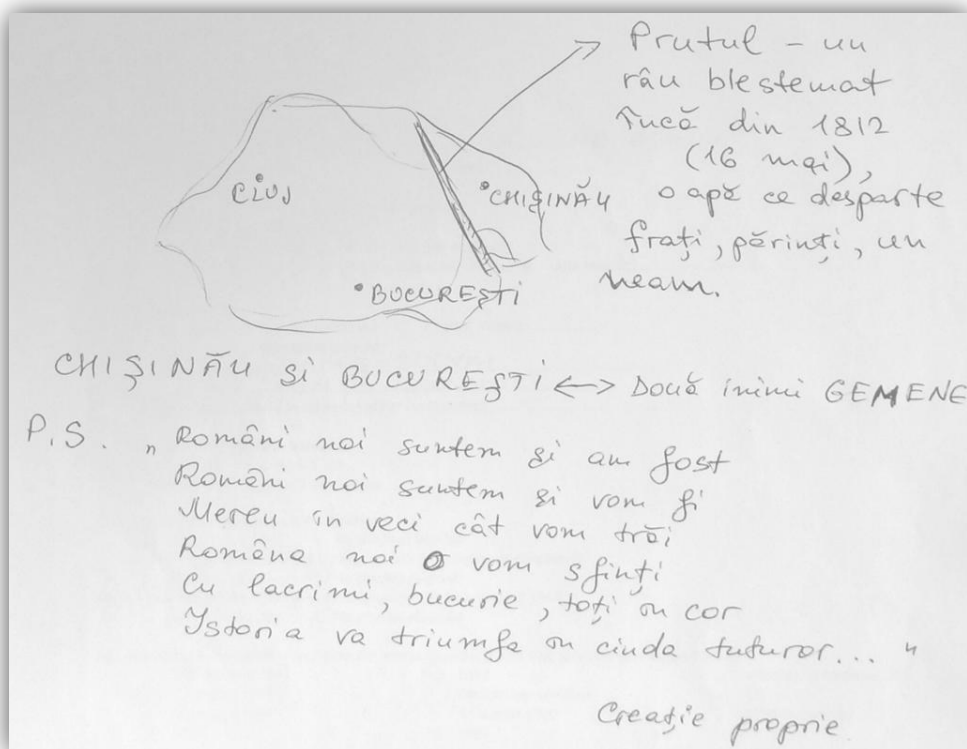

Figura 18. Harta cu mesaj explicit.

Următoarea schiță grafică (Figura 19) ilustrează percepția față de modul de apropiere dintre cele două maluri ale Prutului. Reperele grafice relaționate sunt: central - Chișinăul, în relație cu Iași, București, Cluj. Acestea din urmă sunt relaționate

prin programele de studii, lașul conținând totodată o apropiere economică, în timp ce Bucureștii ține și de „apropierea diplomatică” cu Chișinăul.

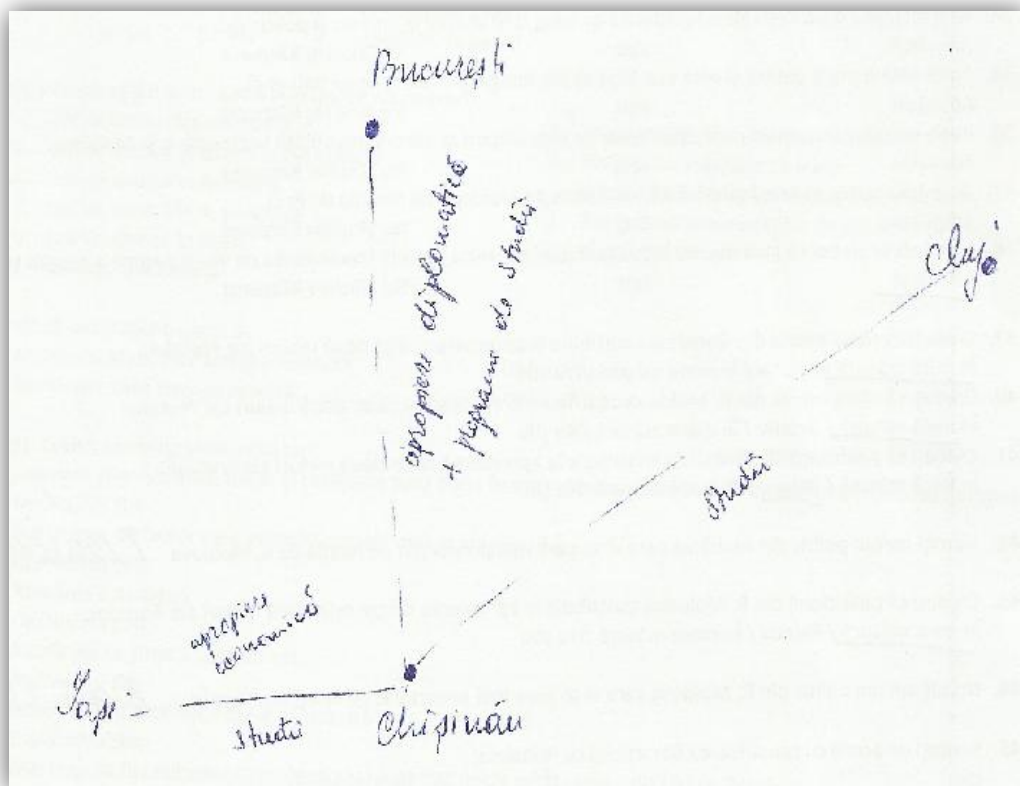

Figura 19. Harta cu mesaj explicit.

Harta cu mesaj implicit

Schițele grafice care se remarcă aici sunt acelea în care (1) reprezentarea mentală nu expune un mesaj explicit, dar lasă să se înțeleagă unul. Astfel, schița, deși nu este însoțită de cuvinte lămuritoare, (2) permite observarea cu destulă ușurință a mesajului. În cele mai multe asemenea hărți (3) predomină mesajul european și (4) cel al distanței între cele două maluri ale Prutului. Ilustrăm acestea prin figurile de mai jos. Astfel, în Figura 20 (vezi mai jos), mesajul transmis este că România joacă rolul de intermediar în procesul de integrare personală sau colectivă în structurile Uniunii Europene.

Figura 20. Harta cu mesaj implicit.

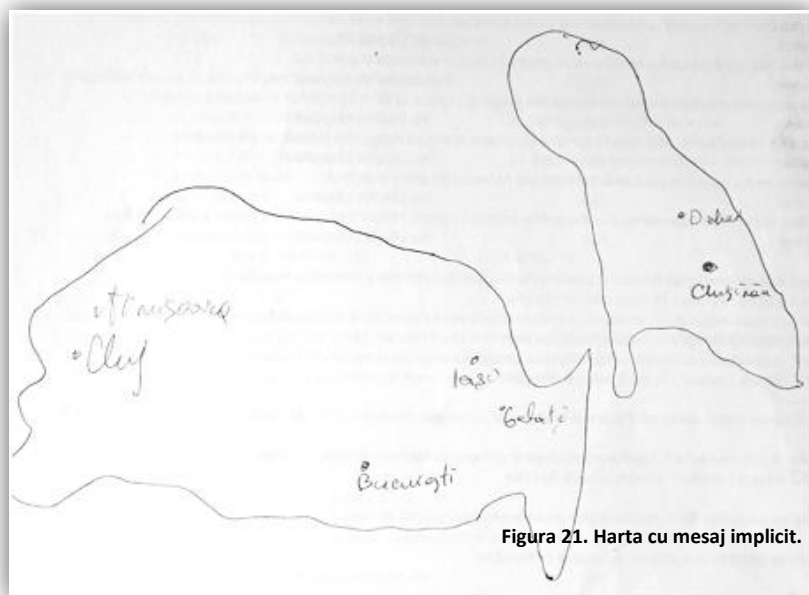

Figura 21. Harta cu mesaj implicit.

Figura 22. Harta mentală cu mesaj implicit.

Pe de o parte, în Figura 21, distanța fizică dintre cele două teritorii reprezintă, de fapt, în plan simbolic, greutatea frontierei dintre cele două spații mijlocite de Prut. Pe de altă parte, în Figura 22, legătura directă dintre *acasă*, *București* și *Chișinău* este exprimată la nivel simbolic prin conexiunea neîntreruptă, a drumului.

Harta cu mesajul realului fragmentat

(1) Întreruperea, (2) comunicarea sincopată, (3) impedimentul, sunt elementele cheie transmise de harta cu mesajul realului fragmentar. Pe Prut se interpune (4) instituția vămii care este percepută fie negativ, fie ca instituție activă, mesajul aici având un caracter unionist sau utilitarist. Iată, exemplele care ilustrează această tipologie: în Figura 23 (vezi mai jos), fluxurile sunt întrerupte prin punctul central numit „vamă”. Instituția vămii se interpune între culorile aceluiași steag, asemenea Figurii 24 în care traseul continuu reprezintă unitatea spațiului dintre Chișinău și Suceava, linie întreruptă de vamă, o prezență semnificativă în harta mentală (prin dimensiunile mai extinse în raport cu drumul dintre cele două spații).

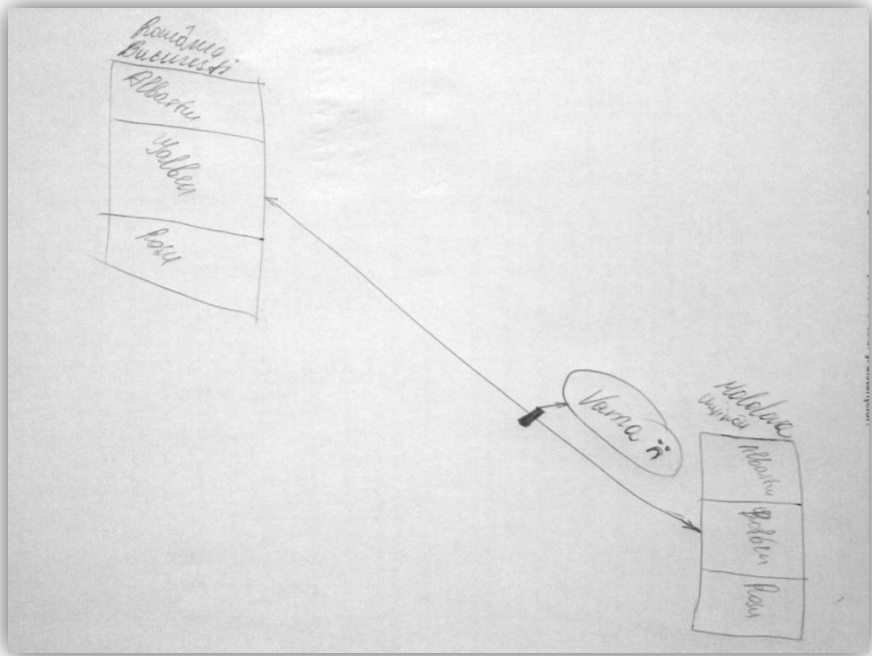

Figura 23. Harta realului fragmentat.

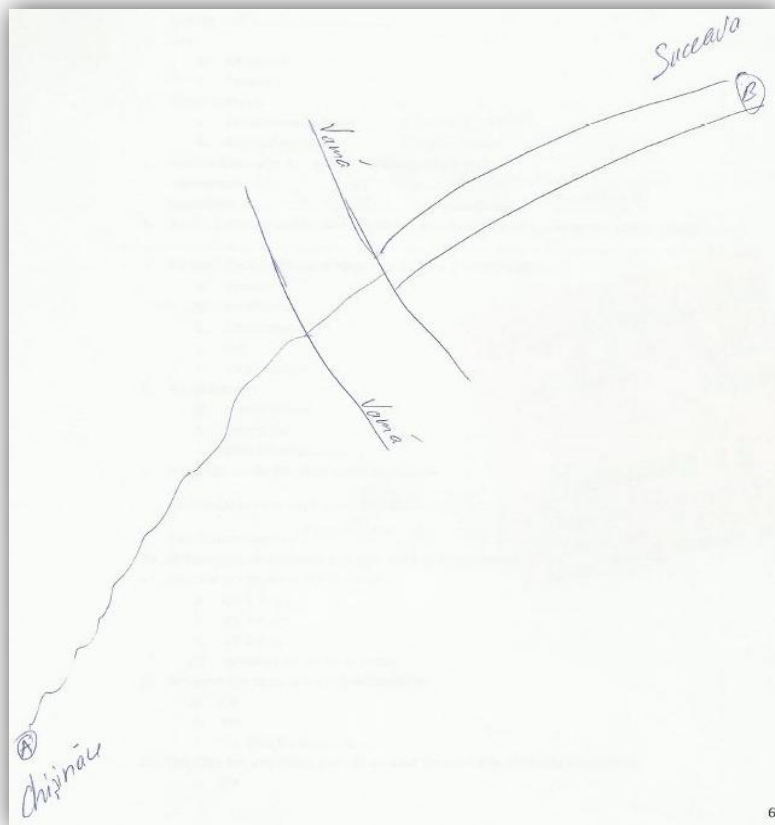

Figura 24. Harta realului fragmentat.

Un ultim exemplu, Figura 25, promovează mesajul ca întrebare: „de ce mai există aceste vize, pașapoarte, de ce mai există vamă, în definitiv?” Se remarcă multiplele semne ale întrebării care înconjoară atât reperul grafic al vămii (la mijlocul axei Galați-Soroca), precum și semnele de întrebare din jurul mesajului explicativ al reprezentării grafice „vamă”.

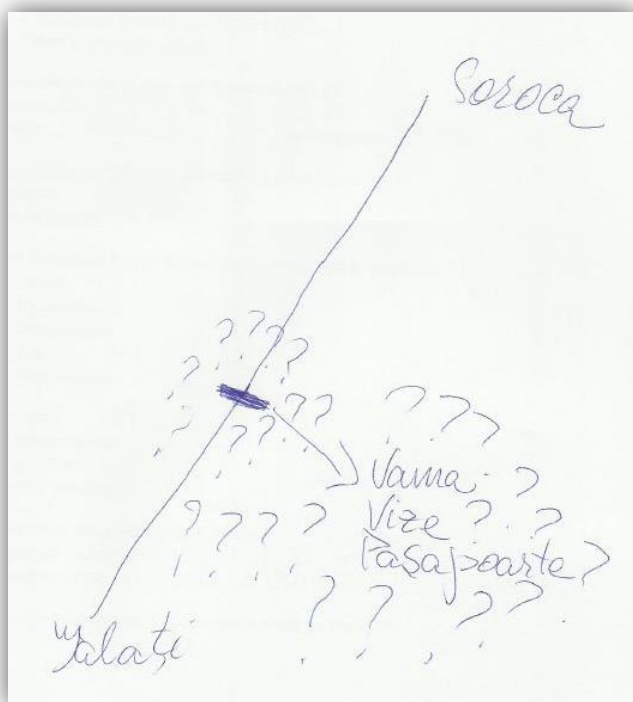

Figura 25. Raportarea instituțională la spațiu.

Harta cu mesaj funcțional

Ultimul tip de hartă mentală identificat este acela care ilustrează (1) legătura funcțională dintre cele două maluri ale Prutului. Se remarcă (2) vascularizarea puternică a spațiilor mijlocite de Prut. (3) Fluxurile care apar sunt puternice și numeroase, implicând inter-relaționarea semnificativă între reperele grafice. Privitorul remarcă cu ușurință relația funcțională. Iată câteva exemple: Figura 26 exprimă clar densitatea fluxurilor ce denotă comunicarea activă între capitala R. Moldova și restul teritoriului românesc. Remarcăm distanțele notate în kilometri ceea ce demonstrează,

pe de o parte, ancorarea în real a insului, dublată de interpretarea subiectivă a acestora prin modalitatea de trasare în dublu sens. Drumurile au centrul de greutate spre și dinspre Chișinău.

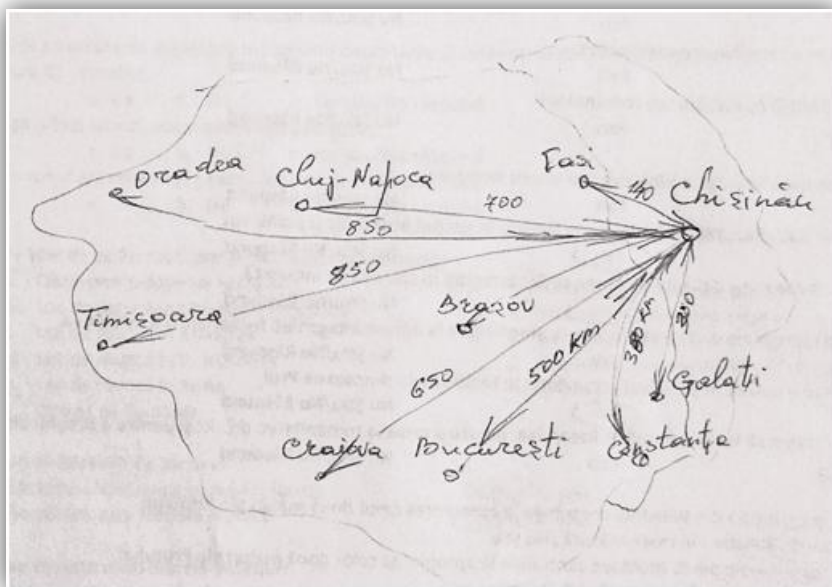

Figura 26. Harta cu mesajul funcțional.

Al doilea exemplu de hartă cu mesaj funcțional este cel din Figura 27, în care vama reprezintă acel punct în care se triază distanțele vectorizate înspre din România.

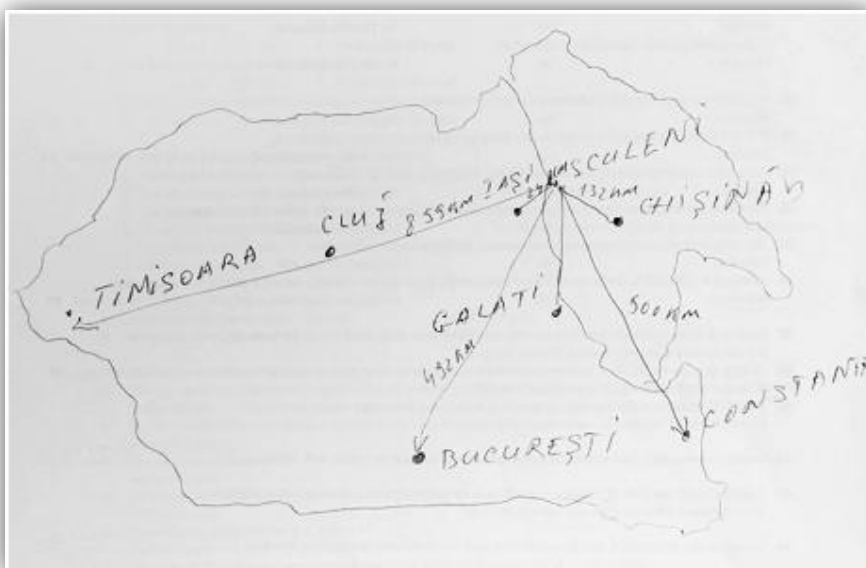
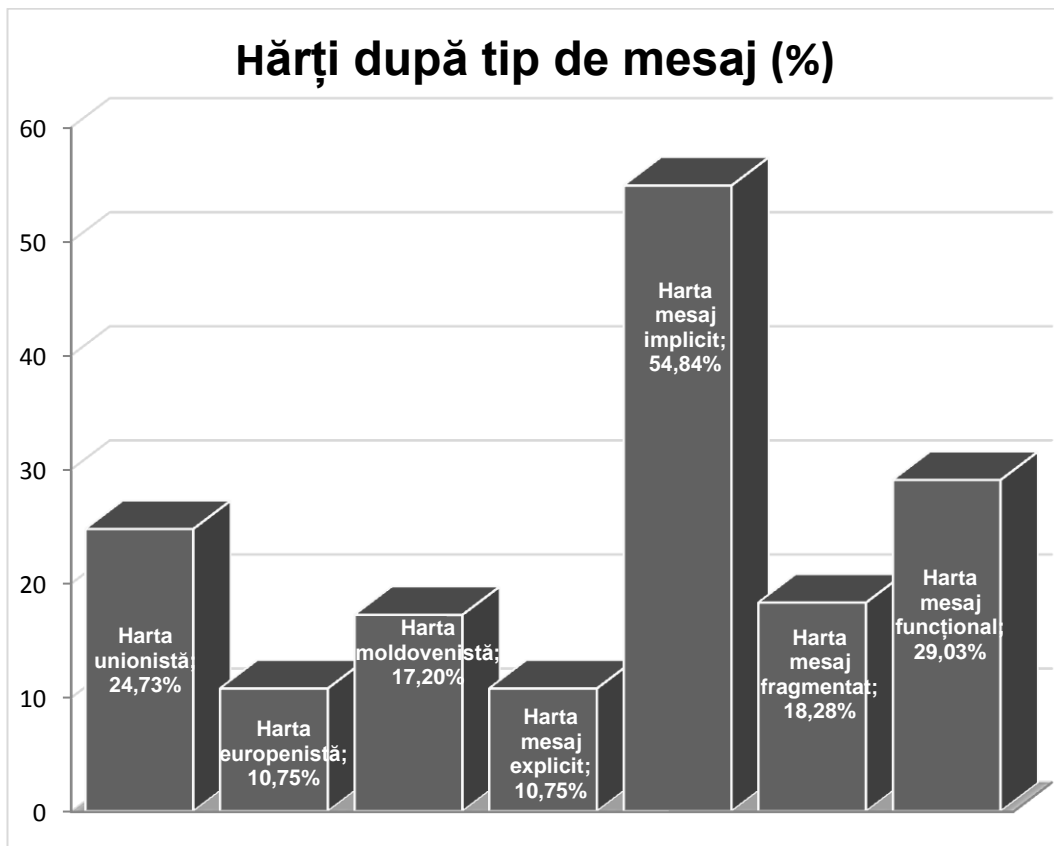

Figura 27. Harta cu mesaj funcțional.

Frecvențe. Sensul vehiculat

Mesajele transmise de reprezentările mentale, în funcție de sensul vehiculat, sunt cel mai adesea implicite, urmate de mesajul geografiei funcționale și de aspectul unionist al acestuia din urmă (vezi Graficul 22).

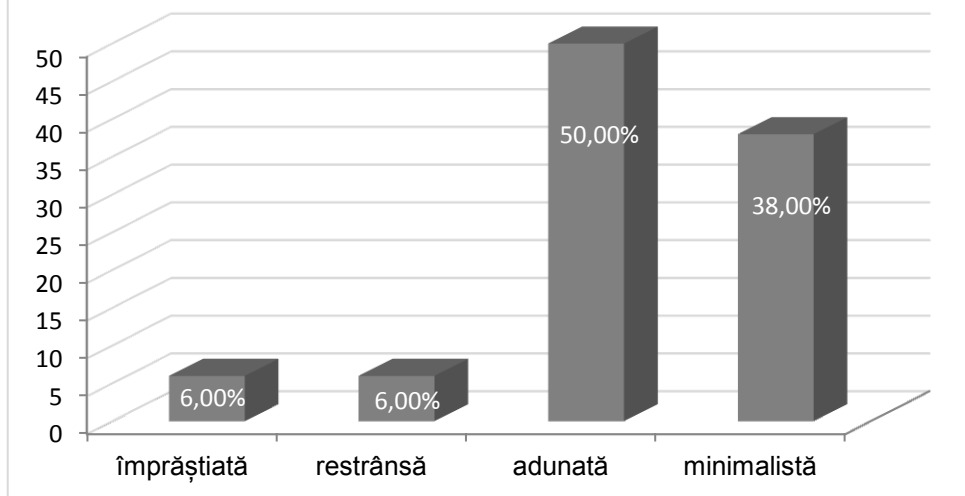

Grafic 22. Totaluri. Hărți după tipul mesajului vehiculat.

Harta cu mesaj implicit

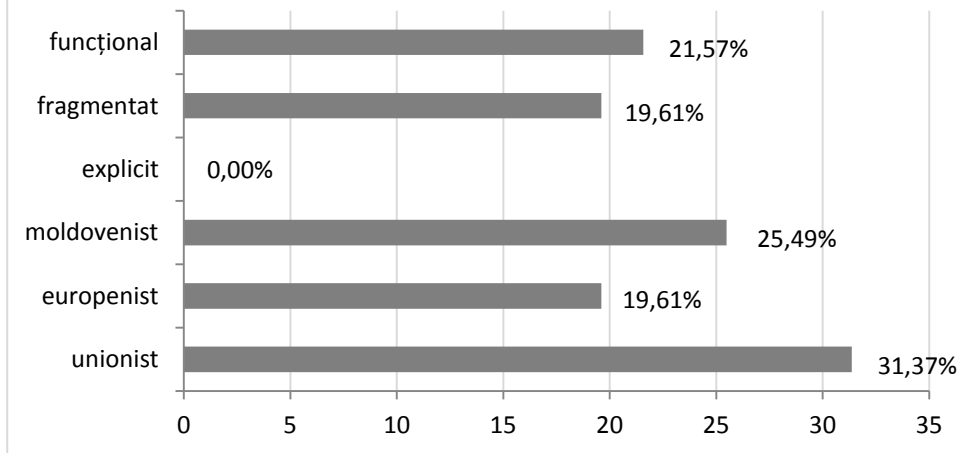
După tipul de reprezentare a spațiului geografic, harta cu mesaj implicit este cel mai adesea adunată, urmată de schițarea minimalistă. Harta cu mesaj implicit conține cel mai des un mesaj unionist, urmat de cel moldovenist și de mesajul fluidității spațiului (sensul funcțional).

Harta cu mesaj implicit după natura spațiului geografic (%)

Grafic 23. Harta cu mesaj implicit în funcție de natura geografică a desenului (corelație).

Harta cu mesaj implicit după sensul mesajului vehiculat (%)

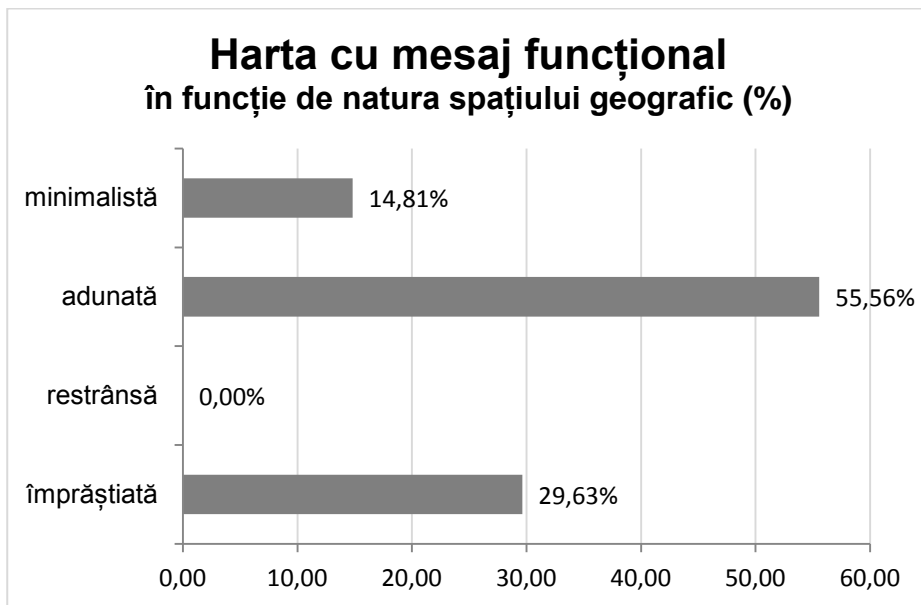

Grafic 24. Harta cu mesaj implicit în funcție de sensul mesajului vehiculat (corelație).

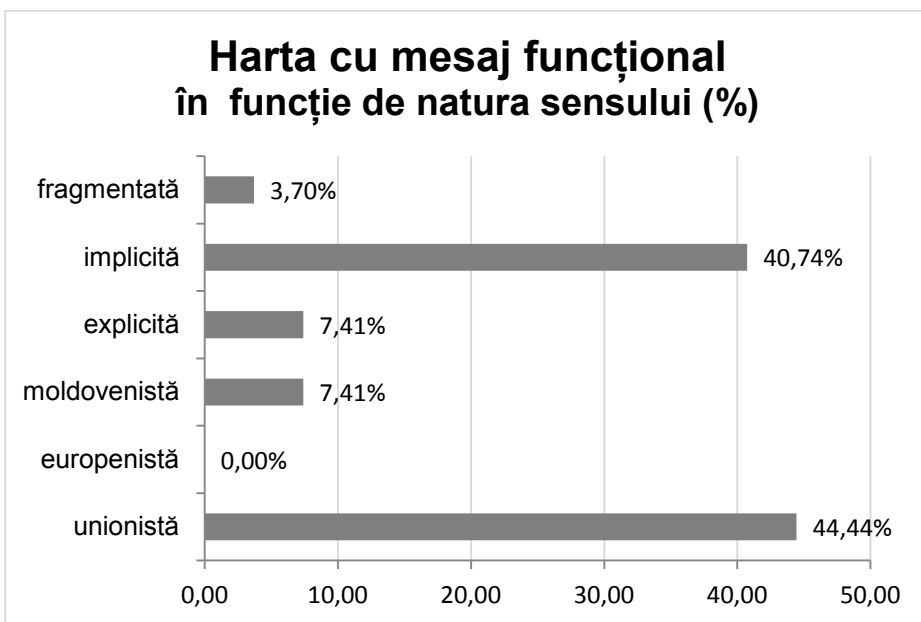
Harta cu mesaj funcțional

Schița cu mesaj funcțional (care trimite, de fapt, la fluiditatea spațiului desenat) este cel mai adesea adunată și mai apoi împrăștiată. Sensul vehiculat de această hartă

este nu numai despre rețeaua de fluxuri, dar și despre mesajul unionist privind reprezentarea mentală a spațiului.

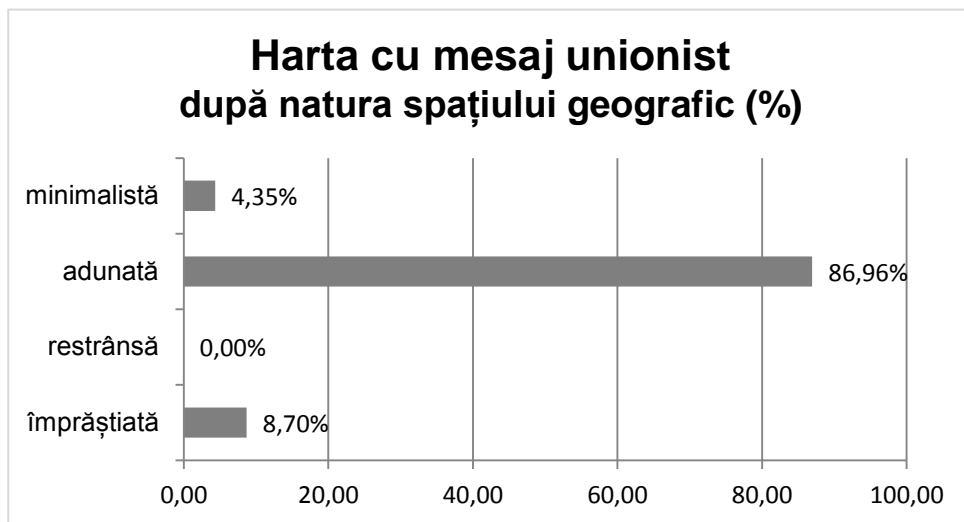
Grafic 25. Harta cu mesaj funcțional după natura spațiului reprezentat (corelație).

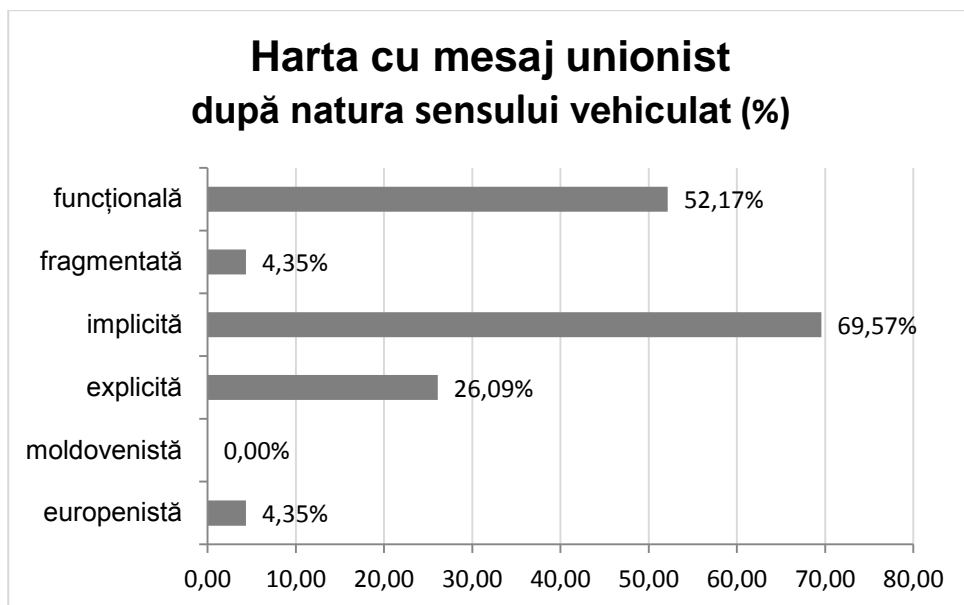
Grafic 26. Harta cu mesaj funcțional în funcție de tipul sensului vehiculat (corelație).

Harta cu mesaj unionist

Reprezentarea cu mesaj unionist este a treia cea mai frecventă în funcție de sensul vehiculat. Acestei hărți mentale îi corespunde harta adunată (în funcție de spațiul geografic). Harta cu mesaj unionist transmite cel mai adesea și un mesaj implicit, urmat de percepția fluidității spațiului reprezentat mental (această corelație se poate observa și la profilul hărții cu mesaj implicit).

Grafic 27. Harta cu mesaj unionist după natura geografică a spațiului (corelație).

Grafic 28. Harta cu mesaj unionist în funcție de natura sensului vehiculat.

Probleme

Tânărul care vine la studii în România este rapid cuprins de gândirea schematică, de tip clișeu, axat în jurul „multiculturalismului” și al „integrării europene”. Ajungând într-un spațiu nou, discursul-clîșeu accentuează starea de disconfort identitar. De altfel, el observă că este tratat ca străin chiar la niveluri dintre cele mai înalte ale administrației românești: „cum să vorbești că noi contribuim la internaționalizarea universităților românești când aici e România?” – au reacționat cu indignare unii dintre studenții prezenți la întâlnirea cu oficialități într-un centru de pregătire, vara 2012. Avem, iată, paradoxul sub care stau bursele oferite de statul român: bursele sunt acordate după *calitatea de a fi român* și presupun, implicit, întărirea identității românești pentru tinerii din R. Moldova.

Dincolo de această presupuziție, statul român îi tratează ca pe *străini*, pe diferite niveluri „de înțelegere” ale administrației, începând cu regimul vizelor și sfârșind cu acordarea locurilor în cămin pentru unele universități. Singurul moment în care tinerii basarabeni înțeleg că România nu îi tratează ca străini este acordarea cetățeniei – proces mult ușurat în ultimii ani, dar încă prea complicat birocratic și material pentru mulți dintre ei: „ca să ajungem să ne depunem actele pentru cetățenie plătim în R. Moldova cel puțin 170 de euro” (student, Relații internaționale, Galați), însă costurile, per ansamblu, sunt mult mai ridicate, în condițiile în care salariul mediu este mult mai mic decât cel din România. În acest fel, și bursa și cetățenia română capătă un accent material fără încadrare simbolică: „Ori stăm în Republica Moldova și dăm bani, ori mergem în România, tragem oleacă mai tare și primim bani” (student, Științe politice, Iași). „Vrem un loc de muncă stabil, de aia vrem integrare europeană [fie prin cetățenia română fie prin intrarea R. Moldova în UE]” (student, Informatică, București).

Distanța dintre rolul implicit al bursei și obținerea cetățeniei lasă un gol de natură materială, administrativă, educațională și, implicit, emoțională care sfârșește prin a îngreuna apropierea dintre tinerii veniți la studii și România. Bursa nu este încadrată într-un proiect mai amplu identitar, mizându-se totul pe rezultate implicite: „noi nu practicăm paternalismul aici”, ne mărturisea un înalt responsabil al unei universități importante, pentru a-și argumenta politica de *laissez faire* în ceea ce privește studenții basarabeni. Autoritățile române competente omit complet faptul că tinerii vin dintr-un spațiu aruncat mult în urmă de neajunsurile istoriei, cu posibilități materiale infinit mai mici, dar cu un orizont puternic marcat de propagandă antiromânească pe toate planurile existenței, care merge până la planul demografic al bunicilor: **Republica Moldova este un spațiu parțial mancurtizat**, iar „forțele pieței”,

„jocul intereselor individuale” nu sunt suficiente pentru a susține revenirea la *normalul* civilizației. Bursele și cetățenia sunt doi piloni importanți ai recuperării și reintegrării R. Moldova, însă distanța care trebuie acoperită prin activități în acest sens este destul de mare.

Pentru a putea fi eficiente în raport cu *conținuturile* cetățeniei, bursele trebuie acordate și pe alte criterii decât cel etnic: după *calitatea preocupării* față de cultură, știință și, nu în ultimul rând, față de propria identitate. Mediocritatea limitează perspectiva, rupe înțeleșurile și conexiunile dintre bursa primită, statutul de student și finalitatea studiilor în raport cu spațiul românesc și european.

Punctual, din discuțiile avute, au reieșit următoarele probleme:

- Sunt nefiresc de puține locuri în universități pentru basarabenii care termină liceul în România, în condițiile în care sunt foarte multe locuri oferite în preuniversitar.
- La liceu, dar și în cazul unor facultăți, apare condiționarea obținerii unui loc în cămin de achiziționarea mesei la cantină, fapt ce generează costuri suplimentare posibilităților oferite de bursă.
- Este necesară îmbunătățirea comunicării între Minister și Universități în problematica studenților din R. Moldova, astfel încât acestea să știe în timp real câte locuri au rezervate la nivel de universitate.
- Există prejudecăți ce pot fi ofensatoare la adresa tinerilor din R. Moldova care, în anumite cazuri, fie sunt considerați studenți străini, fie „ruși”. Apare, astfel, necesitatea înființării unor structuri care să dirijeze cunoașterea reciprocă, atât la nivelul studenților, cât și al administrației și corpului profesoral.
- Studenții au reclamat faptul că sunt considerați străini de către autoritățile din domeniul pieței forței de muncă, iar oportunitățile de angajare în România sunt destul de scăzute. Astfel, angajabilitatea lor este mult mai scăzută și salariul mai prost tocmai pentru că sunt considerați „străini”. Studenților le este greu să obțină un loc de muncă pentru că nu toți au buletin românesc; angajatorii „sunt din start descurajați” (student, Științe economice, Iași) de sistemul complicat de angajare a cetățenilor străini și, ca urmare, mulți dintre ei recunosc că sunt nevoiți să recurgă la munca la negru pentru a se putea întreține.

- Cu toate că pot fi identificați pași timizi în această direcție, este necesară revitalizarea instituțiilor care s-au ocupat până nu demult cu integrarea tinerilor în civilizația românească. Spre deosebire de experiențele trecute, în cadrul acestora este necesar să se încurajeze instituțional și prin finanțare tipuri de proiecte ce promovează o activitate de integrare și familiarizare a tinerilor cu societatea românească.

Concluzii și recomandări

Din cele arătate de tinerii intervievați rezultă că în absența ancorării de România, Republica Moldova este pură virtualitate și trecut mai mult sau mai puțin dureros (pentru cei care-l cunosc).

Un prim pas în întărirea relațiilor cu Republica Moldova ar putea fi perfecționarea sistemului de burse, prin introducerea unor criterii legate de performanța *culturală*, aderența față de filosofia în raport cu care aceste burse sunt acordate. În acest sens, universitățile ar putea participa într-un program național *permanent* de promovare a identității naționale prin cultură și știință, scop în care recomandăm înființarea unor departamente specializate. Tinerii din R. Moldova resimt lipsa unor *tutori-tutoriale* privind integrarea în spațiul de adopție, atât cel universitar cât și din perspectiva, mai generală, a administrației locale și a vieții urbane.

„Moldova” este parte a unui semnificativ complex de inferioritate. Acesta este unul dintre cei mai evidenți indicatori că R. Moldova nu este un produs social viabil. România este singura ancoră viabilă pentru un viitor durabil. Spațiul rusesc, chiar dacă oferă alternative prin locuri de muncă și energie, acestea sunt percepute ca forme ale imperialismului, având în vedere că vin pe fondul unei istorii în care factorul rusesc este resimțit ca nefavorabil dacă nu direct dușmănos Basarabiei.

Cunoașterea trebuie orientată astfel încât tinerii să aibă acces la recuperarea demnității propriului lor spațiu. Atât timp cât ei nu au acces la datele esențiale ale acestuia, dezvoltă un cult al complexului de inferioritate. Totodată, „Europa” este transformată într-un *deus ex machina*, care ar urma să rezolve problemele, inclusiv chestiunea unirii, voința și gândirea lor particulare în acest domeniu fiind suspendate. Transformarea „Europei” într-un obiect-de-cult este de natură să blocheze procese importante ale manifestării libertății personale, cel mai important fiind acela al asumării gravelor probleme locale, ale românescului, în general.

Una din cele mai mari probleme ale tinerilor veniți în România la studii nu o reprezintă loialitatea față simbolistica românească, ci lipsa unui cadru coerent de desfășurare a identității naționale. Aici administrația și curricula școlară/universitară și politicile aferente pieței forței de muncă au un rol major. Astfel, datorită inexistenței unor politici puternice de încurajare a identității naționale la nivel de stat, componenta acțională a tinerilor pe acest palier rămâne și ea nematurizată. O personalitate care nu și poate dezvolta identitatea de bază are un nivel scăzut al încrederii de sine și mai ales în comunitatea din care provine. Cercetarea a demonstrat încrederea relativ scăzută în posibilitățile României de a le proteja interesele prin dorința lor de a munci în străinătate. Din observațiile noastre directe, expresii directe precum „noi românii” este adeseori rostită cu timiditate sau trimite la realități din care rezultă că singura opțiune este părăsirea spațiului de apartenență.

Dincolo de idealul unirii, spațiul dintre Prut și Nistru este parte a unei proximități geopolitice obligatorii pentru România, Uniunea Europeană și NATO. România, în primul rând, trebuie să dezvolte și alte politici-punte către R. Moldova, așa încât proiectul burselor să fie încadrat într-o politică coerentă a **unificării pieței forței de muncă, comerțului și a circulației capitalurilor și, nu în ultimul rând, a simbolurilor culturale.** Politica României în Republica Moldova trebuie, iată, să urmărească un tablou geopolitic, geoeconomic și geocultural coerent. Nu în ultimul rând, gândirea schematică este etajul cognitiv care trebuie cât mai rapid gestionat printr-o politică de cunoaștere reciprocă și de asimilare a cunoștințelor elementare de istorie și geografie, inclusiv la nivelul sistemului educațional din România.

SECȚIUNEA A V-A. THE SYNTHESIS OF THE RESEARCH REPORT

The purpose of the research

The research is aimed to ascertain some identity traits of the young Bessarabians studying in Romania. The study was conducted by the European Centre for Ethnic Studies (Romanian Academy) in partnership with the Institute “Eudoxiu Hurmuzachi” for Romanians Abroad within the Ministry of Foreign Affairs.

The data was collected during the year 2012 (May-October) from the youngsters coming from the Republic of Moldavia to study in Romania, in particular college and high school students. The research encompassed approximately 450 auto-administered surveys and 35 focus groups conducted in different educational contexts, such as university centres and training camps.

The research was carried out in all the important University centres in Romania: Iași, Cluj-Napoca, Bucharest, Timișoara, Galați.

Methodology

The research consisted of three layers of analysis: (1) quantitative – opinion survey, self-administered questionnaires; (2) qualitative, focus groups and interviews and (3) cartographic analysis – the determination of the unfolding directions of the collective space illustrated by the personal mental mapping.

The universe of study. The sample

- According to official data, in 2011, 10.000 young people from the Republic of Moldova were studying in Romania, of whom approximately 7.000 were students²³.
- The sample included 449 Bessarabian students from most of the Romanian university centres, with an emphasis on those centres where their number is significant.
- Availability sample. “Snowball” sample.

---

²³ Department of Romanians Abroad, March 2012

The sample included most organizations representing the Bessarabian students in Romania, especially those affiliated to important university centres. The youngsters became part of the sample in relation to their own interest, the questionnaire being a self-administrated one.

The general profile of the youngster in this research

The axis of the behavioral coordinates is the common destiny of the Romanians and Europe.

1. The young Bessarabian studying in Romania chooses Romania and Europe: over 64% of those interviewed thought of Europe as an important concern for them now.
2. More than half of those interviewed know that there is a common destiny of all the Romanians, sustaining the Unification (65.7%)²⁴.

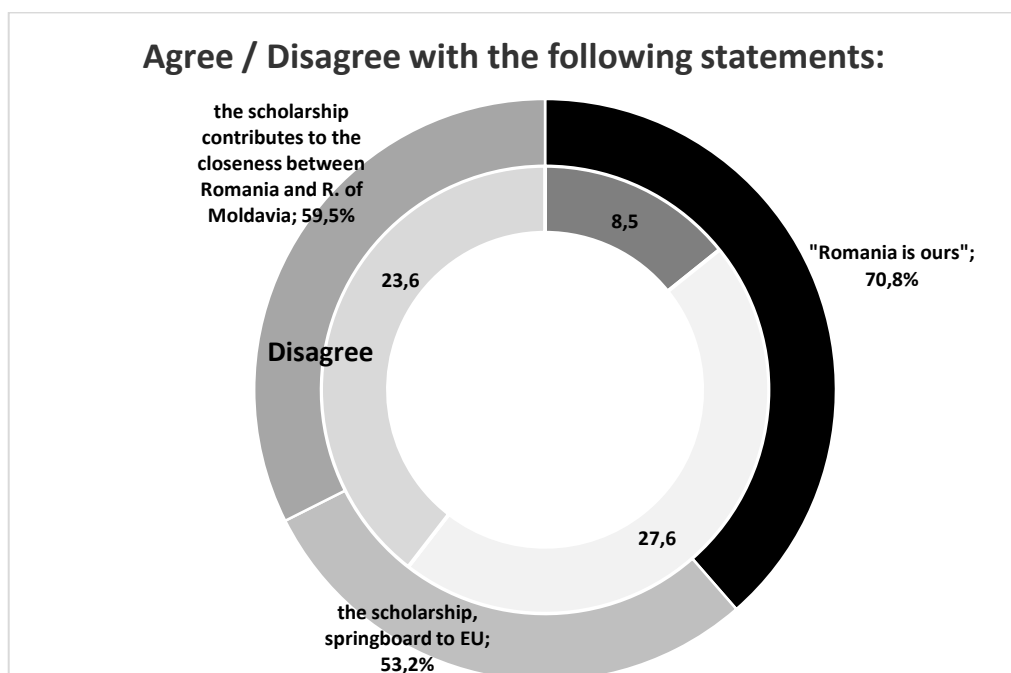
The utility of the scholarship

The scholarship—the bridge to the Romanian space, “the bond with Romania”

The scholarship signifies the re-bonding with Romania. Romania is the place that can offer a better-life chance through higher education and a plus of coherence: “I came here in order to have access to a less corrupted system and to a better quality of education in comparison with the ones in Moldova”; “because here there are a lot more chances” (Medicine student, Bucharest). At the same time, the scholarship represents a chance towards Europe and a bridge to Romania.

---

²⁴ 65.7% answered „Yes” at the question „Do you agree with the reunification of Bessarabia with Romania?”

A better future through the integration in the European circulation of values

The European integration does not only mean going to work in the EU, but bringing a better future to Moldova as well. "The scholarship offers more opportunities; therefore, we study for a better future" (student, Political Studies, Iași).

A chance for the integration into the European workforce

Generally speaking, the quality of the scholarship can foster the chances to find a workplace either in Romania or in the European Union. "The scholarship also implies opportunities to work in the European Union, thus we hope to live better" (student, Economic Studies, Iași).

The creation of elites

"The scholarships indicate that Romania cares about us, but I would state a condition – whoever receives this scholarship either stays in Romania or returns to the Republic of Moldova because its aim is to create elites, and if in this case there won't be too many applicants for the scholarship, there is no problem, better fewer but good ones, than more but weak" (student, Political Sciences, Timișoara).

The above excerpt represents the preoccupation of some of the students discovered throughout the research period. The function of creating elites by benefiting from the scholarship denotes that the youngsters from the Republic of Moldova have understood that, on the long term, the crucial problem of the development is more than that of a personal career.

The social action imperative

A considerable number of students stated during the discussions in Iași, as well as in other university centres, that they would go back to the Republic of Moldova “to change something”; “go back home to move the country ahead!”; “to make justice at home”.

Factor of enhancing the social cohesion

The scholarship is a factor of strengthening the cohesion among the youngsters oriented towards social action. The scholarships represent an important element for the Unification; the youngsters can create a bridge between Romania and the Republic of Moldova – they can change something at home, through the knowledge acquired in a quality academic environment: “I think of myself as very lucky; all my friends are here, I’ve had the chance to study here and I want to reward Great Romania” (student, Economic Relations, Iași.)

Factor of maturation

The scholarship and the implicit contact with the enlarged Romanian space provide the frame for acknowledging the serious problems from the other side of the Prut River: “since I came here I have discovered the collective brainwashing politics implemented at home” (student, Architecture, Bucharest). From this point of view, **the scholarship is a factor of protection and of regaining the identity:** “when you live there you don’t realize it, but when you come to Romania you see the differences and the manipulation” (student, Constructions Studies, Timișoara).

The axes of the identity

There are three identity priorities:

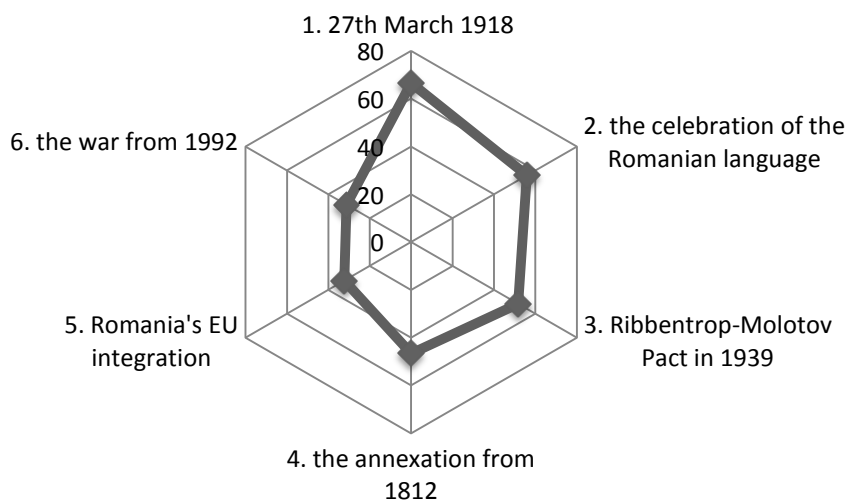
1. The integration in Romania: 70,8% of those interviewed consider that “Romania is ours”.
2. The reunification: 65,7% among those interviewed agree with the Unification of Romania with Bessarabia.
3. The citizenship: 60,4% of the Bessarabian youngsters state that obtaining the Romanian citizenship has to be a priority for the citizens of the R. of Moldova.

The events concerning the identity memory

The *source events* represent those moments endowed with collective relevance, that have a fundamental value for the individual. These events constitute the starting points for the valorising and the sequent building of a social space. These representative moments for the basic identity are (following the preference of those interviewed, yes/no choices): the Unification of Bessarabia with Romania on 27th March 1918 (66%), the establishment of Romanian as the official language - “the celebration of the Romanian language”(55,9%), the annexation of Bessarabia and North Bucovina as a consequence of the Ribbentrop-Molotov Pact in 1939 (51,7%), the annexation of Bessarabia in 1812 (48,6%). On a secondary level, there are the integration of Romania in EU in 2007 (32, 3%) and the war from 1992 (31, 2%).

Restoration type of memory, not resentful. *The memory of the Unification and the official establishment of the Romanian language are the most important elements of the identity memory for the young Bessarabians studying in Romania. The rapture events, which can generate reactions against a third party, are to be found on a second level.*

Source-moments of the collective memory (%)

„Who am I”?

The self-identification represents the process through which the individual states his collective substratum personality and acknowledges it publicly: “I am Romanian/Moldavian/Russian/Bessarabian” etc. It is one of the first mental gestures. **The youngsters consider themselves as Romanian** (over 80%) either by direct self-identification or within the Bessarabian-Romanian-Moldavian type of identification etc.

The young people consider themselves Romanians (over 80%) either through direct self-identification or within the Bessarabian-Romanian-Moldavian type of identification.

The language

The space of language overlaps with the one of the social organization. Being by excellence linked with the identity, this space’s width denotes the unfolding level of the speakers’ ethnic identity. A society in which the language of the ethnic majority has an inferior status in the public space represents a compressed space as it is the case of the collective identity. In Bessarabia, phenomena of *regaining the space of the Romanian language* can be found, phenomena that lead to a *decompression of the identity space*.

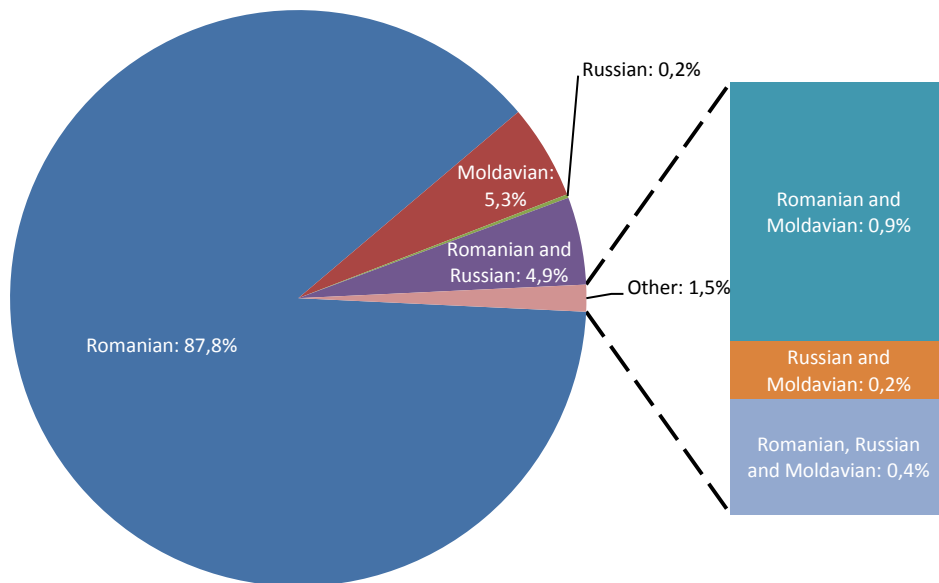
The importance of school

The initiative and the institutional effort are essential for promoting the language. One noticed the enhancing of the basic identity language presence (Romanian language) in the institutional framework, through school. If we take into consideration that the so-called “Moldavian language” is nothing but an ideological aspect of the Romanian language, than we could notice that the Romanian language represents the prevalent language of communication in the schools from the Republic of Moldova.

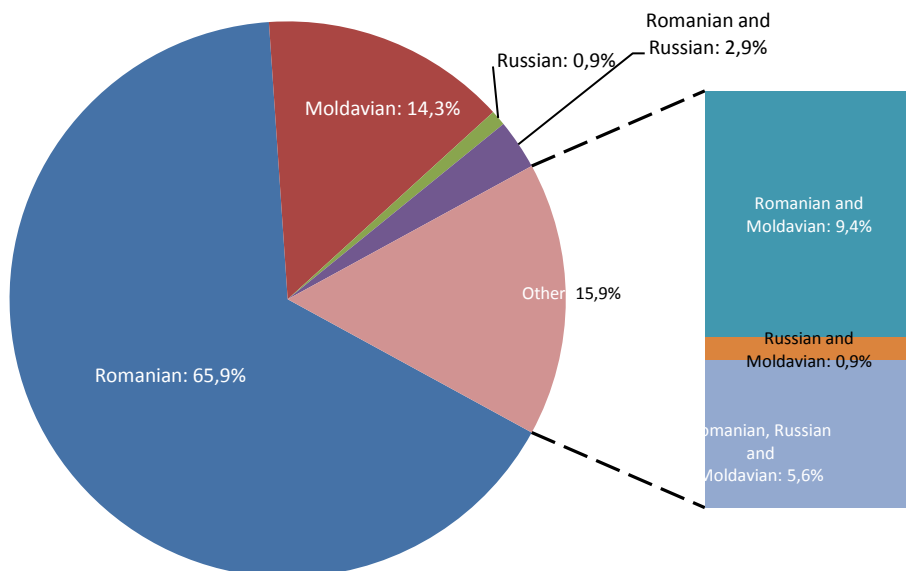
The family

The decompression of the basic identity space extends in the family where, in the majority of the districts, the prevalent language is the Romanian one. If the initiative of recovering the identity belongs to the school, the family is the space of reverberation of the administrative conduct, thus being possible to explain the effects that appear with a certain delay.

The language spoken in school (%)

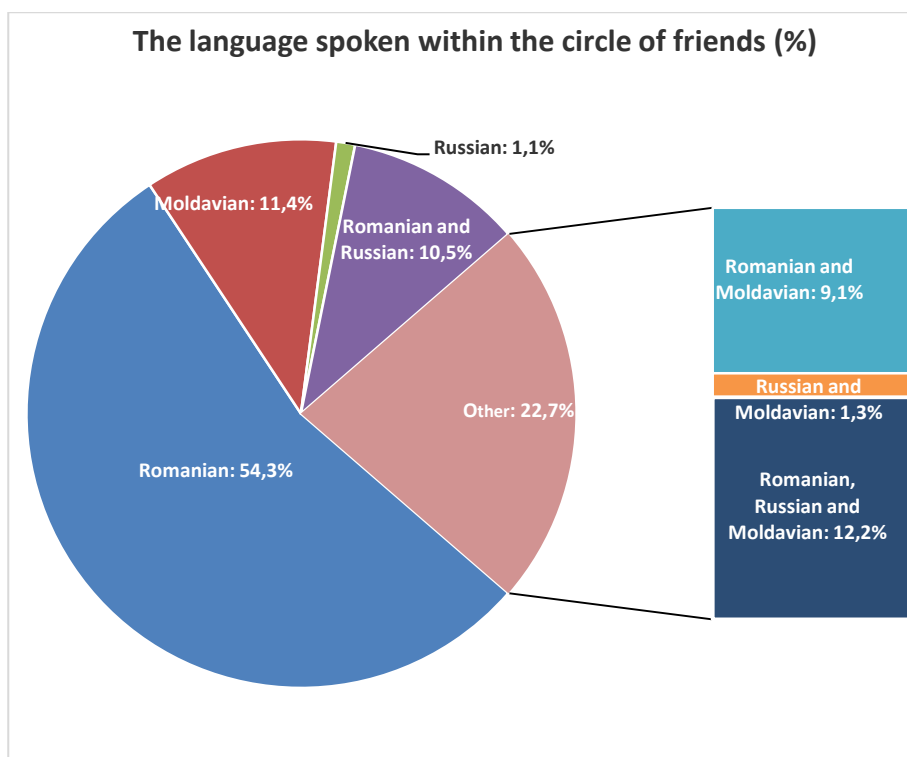
The family language (%)

The companionship

The idleness is even greater in the secondary space, that of the companionship, where the degree of usage of the *other's language* is higher. This is an evidence of the relational flexibility that the young Bessarabians *have within their own ethnic identity*.

As a space of junction with the speakers of another language, the companionship has the greatest identity inertia. This denotes the greater ethnic flexibility of the Romanian Bessarabians in relation to other populations.

The other

The social distance

The social distance regards the degree of ethnic-racial, occupational and religious closeness between communities at the level of the individual perception. *The*

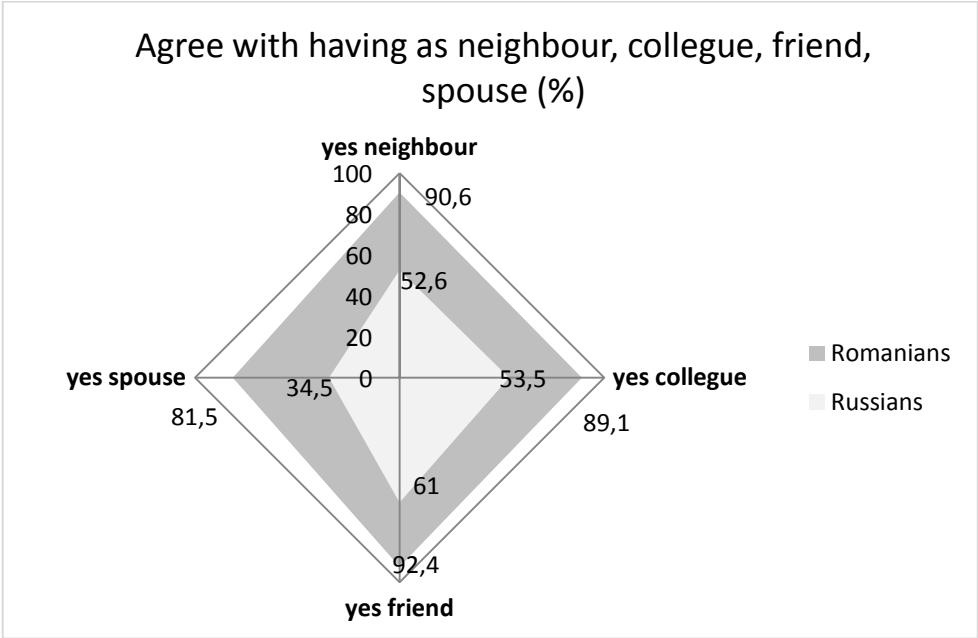
Other can be conceived as the *stranger* – when it is a factor of anxiety, or as the *Generalized Other* – when it is a factor of community integration.

The other as a factor of approach or collective anxiety

History is an undeniable presence at the level of collective mentality. One of the sources regarding the perception of the *Other* can be found here. Usually, the element that distinguishes the *Other* from the *I* is the *spoken language* and the *past actions of the other*.

The research revealed that the young Bessarabians that were awarded with a Romanian scholarship do not feel any attraction for the Russian cultural and linguistic space. The fact that Bessarabia is still a territory under the pressure of the Russian language, associated by them with the imperial expansion, generates difficulties concerning the foreseeable future, of which they are aware.

“You have remained Romanians, but our identity disappeared between the ‘40s and ‘89, our language was taken, it was much more difficult” (student, History, Bucharest).

As one can observe, the respondents have a greater affinity for *other Romanians*. The social distance grows in relation to the Russophiles, reaching a significant point concerning the possible marriage.

The Other can be a factor of closeness or anxiety. It is a factor of closeness if the social distance is small. Regardless of the historical past, the young Bessarabians prove a great interethnic tolerance.

At a collective level, the coordinates concerning the perception of the *Other* (the Russophile factor) are the following:

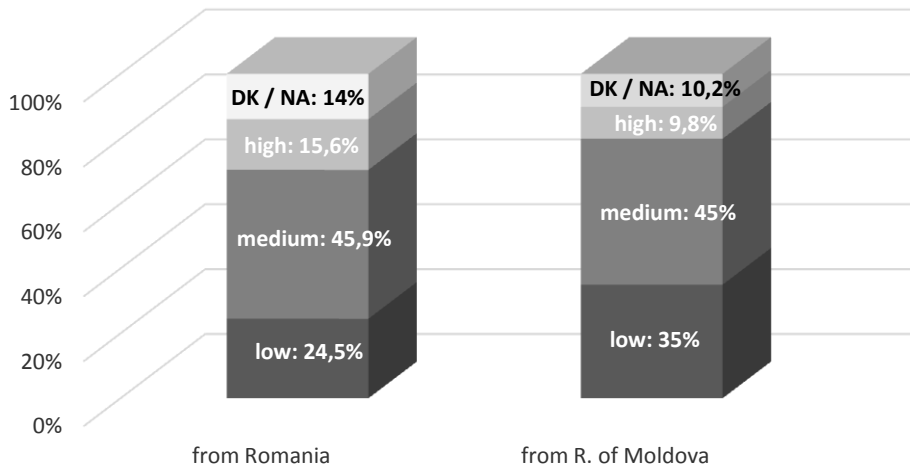
1. factor of geopolitical pressure;
2. factor of economical domination by controlling the main businesses in the Republic of Moldova and through the energy sector;
3. inflexible ethnic community regarding the capacity of learning to cohabitate with the Romanian language speakers.

Trust in the political environment and mass media concerning the rapprochement between Romania and Moldavia

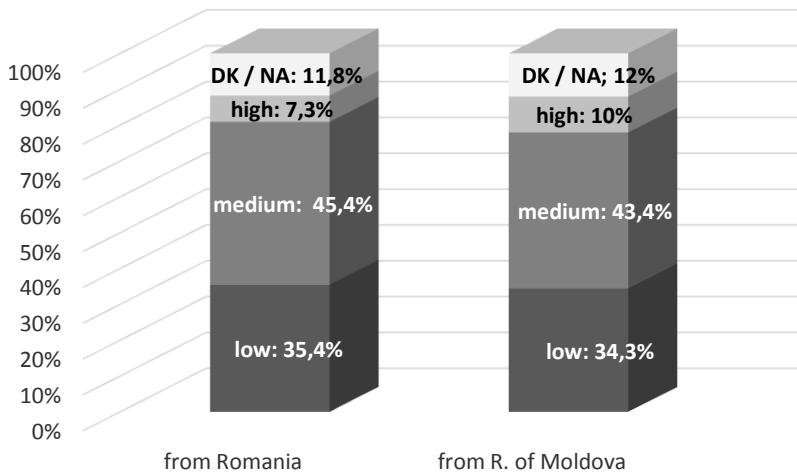
The mass media and the politicians are among the factors which mould the perception over the social space, their discourse affecting the identity matter. The perception of the young Bessarabians over politics and mass media in relation to the problem of the rapprochement between the two sides of the Prut is relatively unitary.

The politicians are better viewed in Romania than the mass media concerning the atmosphere promoted for the closeness between Romania and Bessarabia. In the Republic of Moldova, the difference is less evident. Overall, neither the political environment nor the mass-media gained the trust of those interviewed, at least not in this point. However, 61% of those interviewed are convinced that the Romanian state cares about them in one way or another. The most representative evidence is the scholarship which is seen as a contribution to the rapprochement between the two communities of the Prut River.

The perceived preoccupation of the politicians from Romania and the Republic of Moldova concerning the rapprochement between the two countries (%)

The perceived preoccupation of the mass-media from Romania and the Republic of Moldova concerning the rapprochement between the two countries (%)

The analysis of mental maps. Profiles

The mental maps are those instruments which facilitate the researcher's access to the subject's *personalized graphics of the social space*. Being drawn by the subject himself, the mental map is a form of dictation and, consequently, a powerful unfolding tool of the subjectivity and the subtle resorts of the order.

The analysis was done by studying the maps drawn by the participants in the research. They were asked to sketch on a piece of paper (A4), at the end of the questionnaire, the way they see the distances between Chisinau and Bucharest, between the residence locality and the main towns of interest from both Romania and Moldova. The drawing was made *without the researcher's intervention* so that the final form would represent precisely the mental map of the young respondent. The choice of the distances, localities, forms and dimensions belongs thoroughly to the respondents.

Thus, 449 questionnaires were collected; some of the participants leaving unsolved the requirement of the mental mapping (49). In order to obtain a deep analysis, a random sample of 196 map drawings (49% of the total) was selected, representative of the level of the research map population containing 400 maps, having a level of confidence of 95% and a +/-5% margin of error.

Further on, we construct a *profile* for every type of the maps according to the representation of the geographical space (dispersed, narrow, aggregated, and minimalistic maps) in relation to a set of synthetic indicators: (1) *the consistence of memory*, (2) *the coherence of memory*, (3) *the affiliation group polarization*, (4) *personal material destiny towards EU*, (5) *personal symbolic destiny towards Romania* and (6) *collective destiny*. At the same time, next to these indicators, the following ones were selected: (7) *the personal material destiny towards Russia*, (8) *personal symbolic destiny towards Russia* and (9) *personal symbolic destiny towards EU*. Taking into consideration that the respondents were part of an availability sample, in case of the maps in which the last two indicators were found, the statistical weight could not be calculated and, as a consequence, they could not be represented in the chart below. The minimum number of cases to calculate statistical weights for this type of (nominal) variable is 30.

(1) The consistence of memory refers to the individual's reference to the essential data of the collective identity, to the measure by which he is familiarized or not with the key moments. Having at their disposal a list of 10 historical events, the respondents were asked to identify, at their choice, the most important 3 events for the history of the space between Prut and Dniester Rivers. In order to constitute this synthetic indicator there have been taken into consideration three definitive moments: the annexation of the Bessarabia by the Tsarist Empire in 1812; the 27 March 1918 moment, and the Ribbentrop-Molotov Pact in 1939.

(2) The coherence of memory refers to the knowledge concerning recent events of 31 August 1990 (the celebration of the Romanian language), 1992 war and year 2009 (civil revolts, the political crisis), all of these being labeled as the t_0 point of the contemporary identity issue in the Republic of Moldova.

(3) The affiliation group polarization refers to the basic conduct of the respondent concerning the language spoken in the membership groups (family and friends). Keeping in mind that the spoken language is part of the basic identity, we followed the *consistency* concerning the action of speaking the same language/languages in these environments.

(4) The personal destiny polarization denotes the orientation of the personal interest in relation to the environment. The geographical predominant space is implicitly a polarizing factor of the personality. We tracked down the answer regarding the geographical space of interest (EU, Romania, Russia) on the material and symbolic coordinates.

(5) The collective destiny refers to the attitude of the respondent towards the unitary component of the Romanian space.

The correlated profile of the respondent who sketches a *dispersed map* is often represented by the consistency of choosing the language/languages in their affiliation environment, but also by their own flexibility to use more languages (23.3%). Furthermore, the profile shows that the individual values the idea of collective destiny (23.3%) based rather on the knowledge of the historical events (16.9%) than on the memory of recent events (11.4%).

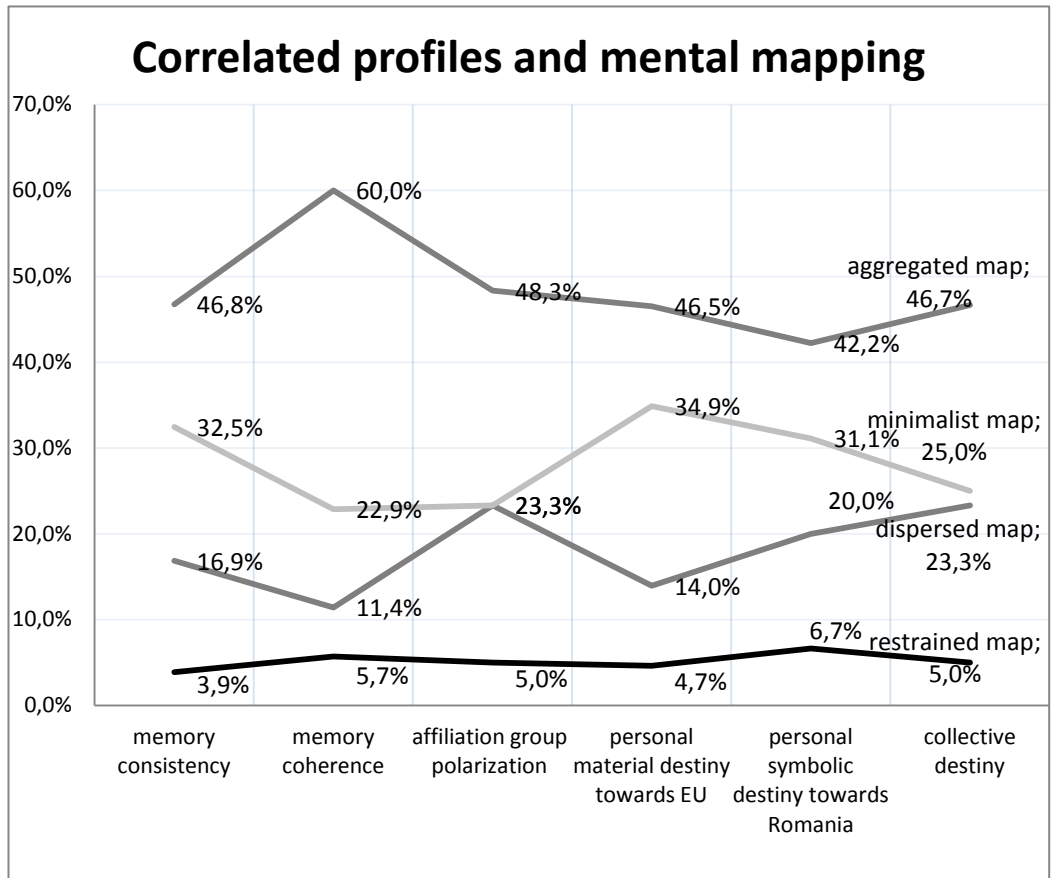
The correlated profile of the *restrained map* shows very low values at every single indicator, a fact that denotes a detached attitude of the individual. The

detachment or *the difficulty to “find one’s place”* is related to the issue of identity (language, history, culture) as well as to the material aspect of life (see chart below).

The correlated profile for the *aggregated map* has the highest values in all the synthetic indicators. It is often characterized by high memory coherence (60%). It is represented by the individual who is *up to date* with what is happening in the Republic of Moldova and who has a solid relation to the historical events with an identity dimension (46,8%).

The similar values between the indicators collective destiny (46.7%) and personal destiny (financially pointed towards the European Union – 46.5%, and symbolically towards Romania – 42.2%) shows that the young Bessarabian has a very clear idea on how his future has to unfold. He wishes for the Republic of Moldova’s take-off. This could be achieved through the leaning towards the unity idea of the Romanian space, and through the assurance of a decent way of living thanks to the European Union. Moreover, the polarization of the affiliation group indicates a consistency of the respondent’s conduct (48.3%), both in family and circles of friends.

The last **correlated profile**, the one of the respondent who sketches *the minimalist map*, shows the leaning towards the European Union (34.9%) as a priority. The personal sense attributed to the space is the one of personal development as *choice*. The events in the recent history of the Republic of Moldova do not acquire a very clear presence inside their conscience (22.9%) and therefore cannot constitute a continuance of history per se (32.5%). At the same time, the student chains his personal destiny to “Europe”. The hypothesis is that the prioritized orientation towards “Europe” is due to the acknowledged burdens at the level of the collective mentality (32.5%) which the youngster wants to overcome through an individual effort (the collective destiny being represented by 25%).

Problems and recommendations

One of the biggest problems that the students have does not concern the loyalty towards the Romanian symbolic, but the lack of a coherent framework for the development of the national identity, especially after the study programs are finished. Here, the administrative part and the university/school curriculum, as well as the pertaining politics of workforce play an important role.

For their orientation in the locality in which they study as well as for the maintenance of a coherent relation with other authorities, there is a need for a tutorial interface specially dedicated to the young Bessarabians at the level of universities.

To be effective in terms of *citizenship's content*, the scholarships should be offered taking also into consideration other criteria besides the ethnic one: the quality of the preoccupation for culture, science and, least but not last, for their own identity.

In brief, the problems revealed by our discussions are the following ones:

- There are unusually few student positions in the universities for the Bessarabians who finish the high school in Romania, keeping in mind that almost a third of the youngsters from the Republic of Moldova benefit from scholarships in the pre-university environment.
- In high school, but in some colleges as well, the conditioning of buying a meal at the buttry in order to obtain a place in a hostel generates extra costs in relation to what the scholarship offers.
- The enhancing of the communication between the Ministry of Education and the Universities concerning the problem of the Bessarabian students so that the universities can access in real time the number of positions reserved for the students from R. of Moldavia.
- The preconceptions which can be offensive to the young people from the Republic of Moldova who, in some cases, are considered *foreign students* or Russians. In this way, the necessity of establishing some structures to guide the reciprocal acquaintance, at the level of students, administration and teachers appears.
- The student's level of employment is much lower due to their *strangers* label. Thus, their chances of getting hired in Romania are quite low. The students find it hard to obtain a workplace because they do not have a Romanian identity card; and the employers are *discouraged from the very beginning* by the complicated system of hiring foreign citizens. Moreover, if some of them succeed in being hired, they are underpaid; thus, many of them declared that they have to resort to black labour in order to support themselves.
- Although there can be identified timid steps in this direction, there is a necessity for the revitalization of the institutions that dealt with the youngsters' integration into the Romanian civilization. In contrast with past experiences, there is a need to encourage within these institutions the types of projects which could promote an activity of integration and familiarization within the Romanian society.

Romania, first of all, has to develop other bridge-instruments towards the Republic of Moldova so that the scholarship project can be coated with a set of policies **on the unification of the workforce market, commerce and on the enhancement of the circulation of the capitals and, not last, on the cultural symbols.**

SECȚIUNEA A VI-A. ДОКЛАД ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОГО РАПОРТА

Цель исследования

Исследование имело как цель определение несколько идентичных особенностей молодых бессарабцев обучающихся в Румынии и было проведено Европейским Центром Исследования Этнических Проблем при Румынской Академии в партнерстве с Институтом "Еудоксий Хурмузаки" по делам для румын за рубежом при Министерства Иностранных Дел Румынии.

Данные были собраны в течение 2012 года (с мая по октябрь), среди молодых из Бессарабии, обучающиеся в Румынии, а именно студентов и школьников. В исследование были включены около 450 самоуправляемых анкет и 35 самостоятельных дискуссионных групп (фокус-группы), в разных образовательных контекстах: университетские центры и тренировочные лагеря.

Исследование проводилось во всех крупных академических центров Румынии: Яссах, Клуж-Напока, Бухарест, Тимишоара, Галац.

Методология

Исследование было проведено на трех уровнях анализа: (1) количественный-обследование на основе само-прикладной анкеты, (2) качественный, основан на групповых дискуссий и интервью, и (3) картографический анализ - определение направлениях сил коллективного пространства на личных ментальных карт.

Исследованное население. Выборка

- По данным чиновников, общее число молодых из Р. Молдовы, которые учатся в Румынии в 2011 году было около 10000 человек, из которых около 7000 студентов²⁵.
- В выборку были включены 450 респондентов, молодые из Р. Молдовы, которые учатся в Румынии, из всех университетских центров, с акцентом на те центры где они находятся в большом количестве.

---

²⁵ Департамент по Связям с Румынской Диаспорой, март 2012 г.

- Выборка доступности.

Большинство организаций, представляющих студентов из Бессарабии в Румынию, были включены в выборку, и присутствует в основном те которые расположены в крупных университетских центрах. Молодые вошли в выборку в соответствии с собственными интересами, анкета будучей само-прикладной.

Общий профиль молодого в исследовании

Поведенческие координаты имеют как ось общую судьбу румын и Европу

1. Молодой бессарабец, обучающийся в Румынии, выбирает Румынию и Европу: более 64% респондентов заявили ЕС как одной из основных озабоченностей в настоящее время.
2. Более половины респондентов знают, что существует общая судьба у всех румын, поддерживая Объединение (65,7%)²⁶

Полезность стипендии

Стипендия – мост румынского пространства, "связь с Румынией"

Стипендия является синонимом возобновлению отношений с Румынией. Румыния является шансом на лучшую жизнь через высшего образования и с большим постоянством: "[я пришел здесь], чтобы получить образование, менее коррумпированным и лучше, чем в Республики Молдова." "Потому что здесь есть больше шансов "(студент медицины, Бухарест). В то же время, стипендия является шансом к Европу и мостом к Румынии.

---

²⁶ 65,7% ответов «да» на вопрос: «Согласны ли вы с воссоединением Бессарабии с Румынией?»

Лучшее будущее через интеграции в европейскую схему ценностей

Европейская интеграция не означает обязательно работать в ЕС, но принесение лучшему будущему в Молдове. "Стипендия предлагает больше возможностей, здесь мы изучаем для лучшего будущего" (студент политических наук, Яссы).

Шанс для интеграции в европейском рынке труда

Квалификация предлагаемая стипендией обеспечивает возможности для трудоустройства в Румынии или в Европейском союзе в целом. "Стипендия означает возможности трудоустройства на рынке труда на уровне Европейского Союза, поэтому мы надеемся жить лучше» (студент экономических наук, Яссы).

Создание элит

"Стипендии показывают что Румыния заботится о нас, но я поставил бы условие - кто получает эту стипендию, или остается в Румынии, или вернуться в Молдову, потому что их целью является создание элит, и если в этом контексте не многие страдают чтобы получить стипендию, нет никакой проблемы. Лучше немного, но хороших, чем много, но слабых "(студент политических наук, Тимишоара).

Приведенная выше цитата представляет опасение некоторых студентов, захваченное во время исследования. Функция для создания элит посредством стипендий показывает, что молодые из Молдовы поняли что, долгосрочно, важнейшим вопросом развития превышает границы собственной карьеры.

Необходимость социальной действи

Большая часть студентов участвующих на обсуждениях в Яссах, но в том числе и из других университетов, которые находятся на учебу в различные факультеты, сказали, что они хотят вернуться в Молдову "чтобы что-то изменить"; "Давайте вернемся чтобы подвинуть страну вперед!"; "Чтобы сделать правду у себя дома".

Фактор укрепления социальной сплоченности

Стипендия является укрепленным фактором сплоченности молодежной социальной акции. Стипендии являются важным фактором для Объединения; через них молодые люди могут создать мост между Румынией и Молдовой – посредством знаниями полученными в качественной учебной среде, могут изменить ситуацию у себя дома: "Я считаю, что мне очень повезло; все мои друзья здесь, мне повезло учиться здесь и я хочу расплатить Великую Румынию" (студент экономических отношений, Яссы).

Фактор зрелости

Стипендия и косвенный контакт с расширенным румынским пространством обеспечивает фон для расширенного сознания серьезных проблем существующих за Прутом: "после того как я приехал сюда, я обнаружил политику коллективного промывания мозгов происходящее дома" (студент архитектуры, Бухарест). **С этой точки зрения, стипендия является фактором защиты и восстановления идентичности:** " когда вы находитесь там вы не осознаете, но когда вы в Румынию пришли, понимаете различия и манипуляцию" (студент инженерного факультета, Тимишоара).

Оси идентичности

Три идентичностных приоритетов

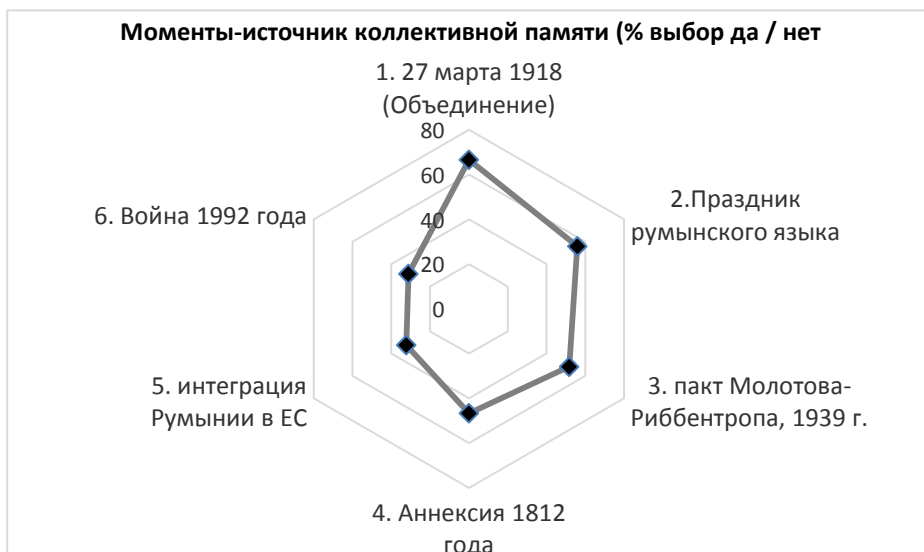
1. Интеграция в Румынии: 70,8% респондентов считают, что "Румыния является нашим"
2. Воссоединение: 65,7% респондентов согласны с объединением Румынии и Бессарабии

3. Гражданство: 60,4% опрошенных молодых бессарабцов утверждают, что приобретение румынского гражданства должно стать приоритетом для граждан Республики Молдова.

События идентичностной памяти

События-источник представляют те моменты коллективной релевантности которые имеют фундаментальное значение для человека. Эти моменты являются запускными пунктами для развивания и последующего строительства социального пространства. Идентичностные моменты-источник являются, в порядке предпочтения опрошенных, выборы да / нет: Объединение Бессарабии с Румынией 27 марта 1918 года (66%), учреждение румынского языка как официального языка - "праздник румынского языка" (55,9%), аннексия Бессарабии и Северной Буковины в результате пакта Молотова-Риббентропа 1939 года (51,7%), аннексия Бессарабии в 1812 году (48,6%). На более отдаленном плане следует вступление Румынии в ЕС в 2007 году (32,3%) и война в Приднестровье в 1992 году (31,2%).

Восстановительная память а не негодование. Память объединения и учреждение румынского языка являются наиболее важными элементами идентичностной памяти для молодых бессарабцев обучающихся в Румынии. События типа RAPT (похищение), которые могут генерировать реакций против кого-либо, являются в вторичном плане.

Кто я?

Самоидентификация это процесс, посредством которого человек подтвердит свою субстратную коллективную личность и публично признаёт её: "я румын" / "молдаван" / "русский" / "бессарабец" и т. д.. Это один из первых психических жестов. **Молодые считают себя в большую часть румынами (80%),** путем прямой самоидентификации или идентификации типа бессарабец-румын-молдаван и т.д.

Молодые считают себя в большую часть румынами (80%), путем прямой самоидентификации или идентификации типа бессарабец- румын-молдаван и т.д.

Язык

Пространство языка перекрывает пространство организации общества. Будучи превосходно идентитарный, ее величина показывает степень развития динамики этнической идентичности. Общество, в котором язык этнического большинства имеет низкий статус в общественном пространстве, представляет собой сжатое пространство, а также коллективная идентичность. В Бессарабии зарегистрируются явления восстановления пространства румынского языка, которое указывает на возникновение декомпрессии идентичного пространства.

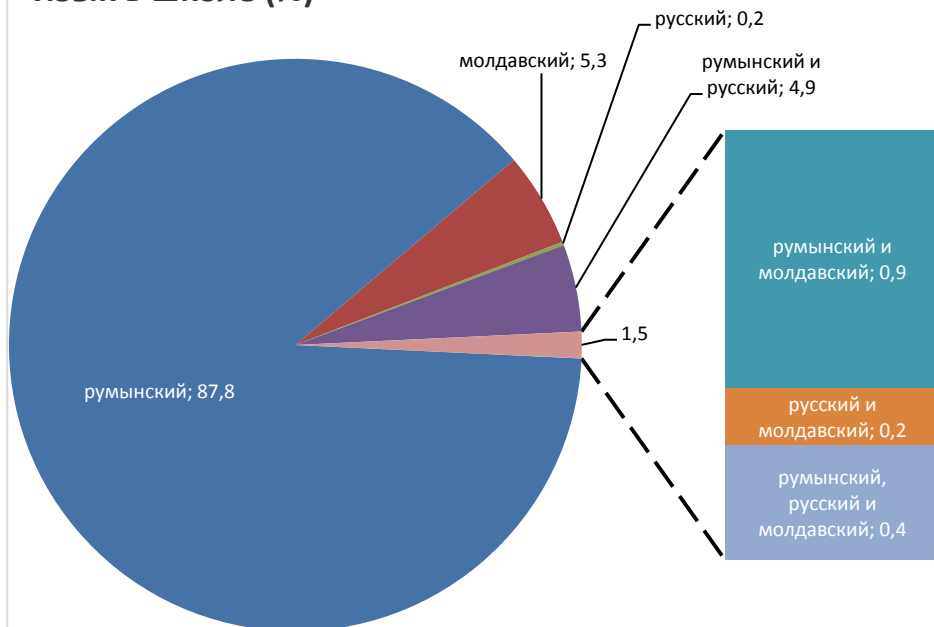
Значение школы

Институциональные инициативы и усилия имеют важное значение в продвижении языка. Констатируется усиление присутствия основной языковой идентичности (румынский язык) в институциональной рамке, через школу. Если учесть, что так называемый "молдавский язык" является лишь идеологическим аспектом румынского языка, то мы видим, что румынский язык является языком преобладающего общения распространенный в школах из Республики Молдова.

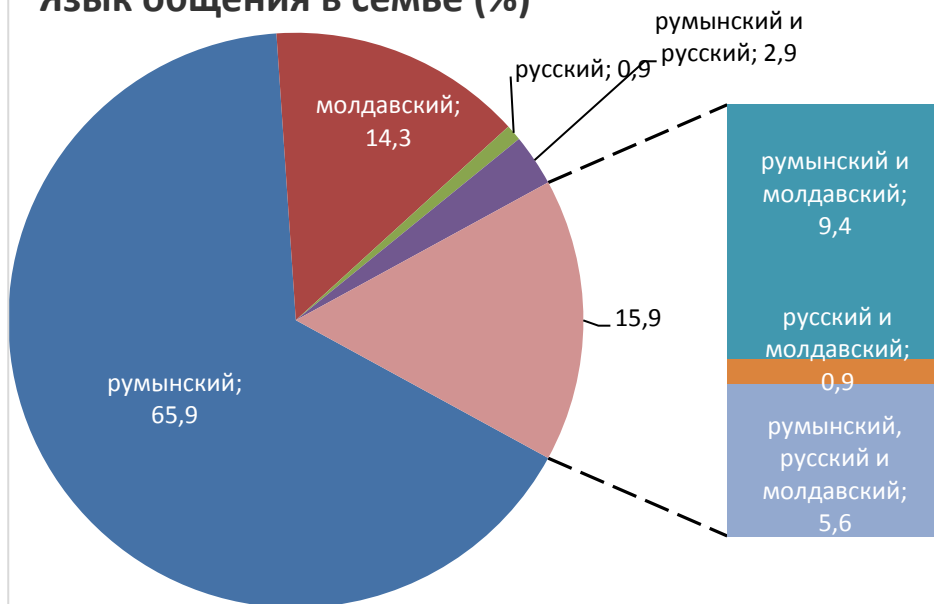
Семья

Декомпрессия основного идентичного пространства расширяется и на уровне семьи где, в большинстве районов, преобладающим языком является румынский. Если инициатива восстановления идентичности является задачей школы, семья является основным пространством для реверберации административного проведения. Таким образом можно объяснить эффекты, которые происходят с некоторой задержкой.

Язык в школе (%)

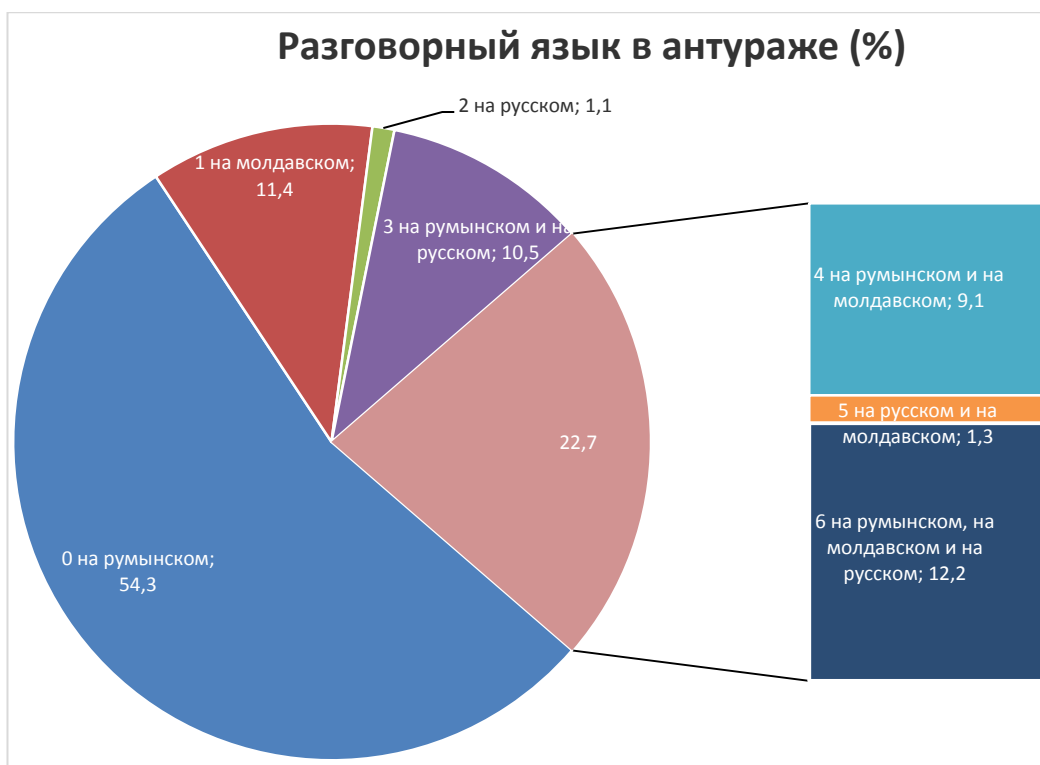
Язык общения в семье (%)

Антураж

Инерция тем более выше среднего пространства окружающей среды, чем значение использования других языков увеличивается. Это свидетельствует о реляционной гибкости молодых бессарабцев в счет их этнической идентичности.

Как пространство стыка с носителями другого языка, антураж имеет самую высокую инерцию идентичности. Это отражает наиболее большую гибкость этнических бессарабских румын относительно с другими популяциями.

Другой

Социальное расстояние

Социальное расстояние относится к степени близости национально-расового, профессионального и религиозно-сообщественного типов индивидуального восприятия. *Другой* может принимать форму *иностранца* -

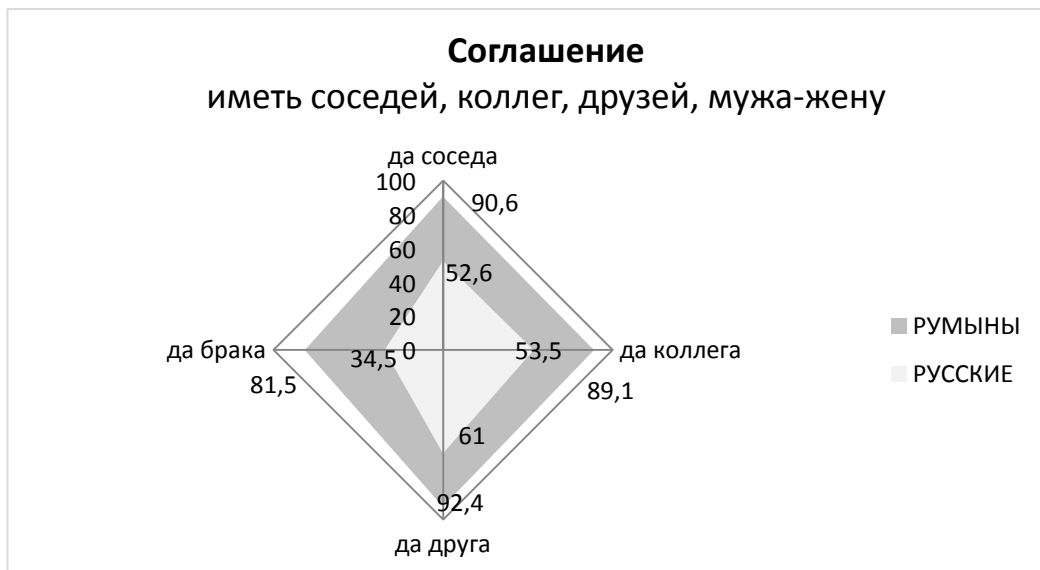
когда является фактором отчаяния, или *Обобщенного Другого* - когда является фактором общественной интеграции.

Другой как фактор коллективного примирения или отчаяния

История является неоспоримым присутствием в коллективном разуме. Здесь мы находим один из источников восприятия *Другого*. Как правило, то, что отличает *Другого* от *Меня* это *разговорный язык и прошлые факты другого*.

Проведенное исследование показала что молодые бессарабцы не представляют больше чувства притяжения к русскому культурном и языковом пространстве. Факт что Бессарабия является до сих пор территорией находящейся под принуждением русского языка, которую молодые ассоциируют имперским типом расширения, генерирует для них трудности в будущем.

"Вы остались румынами, но у нас с 40-го по 89-го исчезло идентичность, нам взяли язык, было более трудно" (студент истории, Бухарест).

Следует отметить, что респонденты имеют самую высокую близость к другим румынам. В отношении с русскоязычных, социальное расстояние

увеличивается, и имеет важное значение только с точки зрения возможного брака.

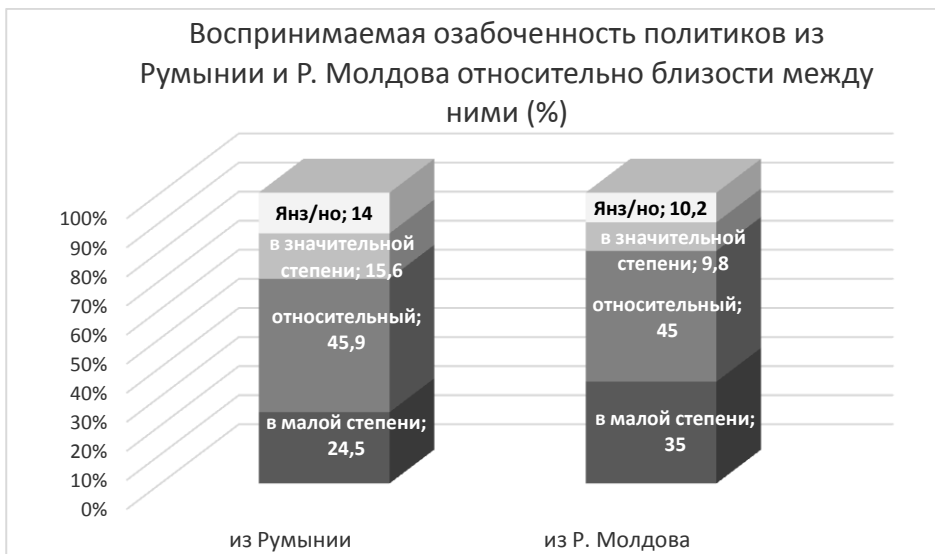
Другой может быть фактором примирения или отчаяния. Является фактором примирения если социальная дистанция невелика. Несмотря на историческое прошлое, молодые бессарабцы доказывают основную этническую толерантность.

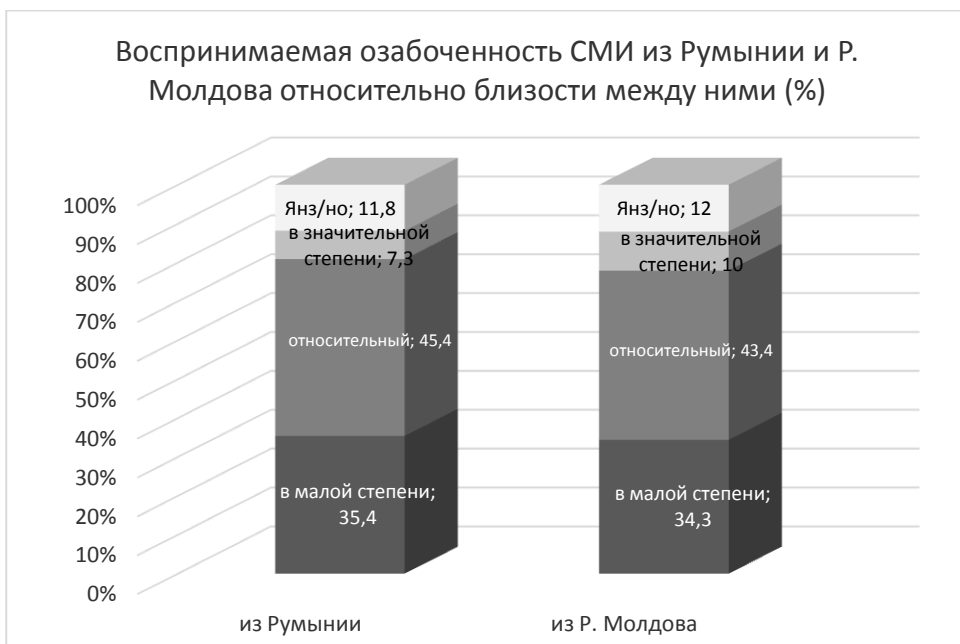
На коллективном уровне, координаты восприятия другого (русскоязычный фактор), являются:

1. фактор геополитического давления;
2. фактор экономического господства посредством контроля основного бизнеса в Молдове и в области энергии;
3. негибкое этническое сообщество относительно способности изучения совместного проживания с румынами.

Доверие в политике и сми в целях сближения двух берегов Прута

СМИ и политики относятся к числу факторов, которые формируют представления о социальном пространстве, чья речь оказывает влияние на вопросе идентичности. Восприятие молодых бессарабцев о политике и СМИ относительно к проблеме сближения двух берегов Прута является относительно единой.

Констатируем что в Румынии политики лучше видны, чем СМИ в отношении с атмосферой продвиженную ими для сближения Румынии и Бессарабии. В Республике Молдова разница не столь очевидна. В целом, ни политики, ни средства массовой информации, кажется, не пользуются доверием опрошенных молодых людей по крайней мере, по данному вопросу. **Тем не менее, 61% респондентов убеждены, что румынское государство заботится о них в той или иной форме.** Наиболее показательным свидетельством является стипендия, которая способствует в значительной степени к сближению двух берегов Прута.

Анализ ментальных карт. Профили

Ментальные карты являются инструментами, которыми исследователь имеет доступ на *графическую настройку социального пространства субъекта*. Будучи нарисованная им, ментальная карта является одной из форм диктовки и, следовательно, является мощным инструментом для развития субъективности и тонкими отраслями порядка.

Анализ проводился на картах намеченными участниками исследования. Им было предложено нарисовать на листе формата А4, в конце анкеты, расстояние между Кишиневом и Бухарестом, между местом жительства и основных городов, представляющих интерес для молодых из Румынии и Республики Молдова.

Рисунок был сделан *без вмешательства исследователя* именно потому чтобы окончательная форма являлась собственной ментальной карты молодого респондента. Выбор расстояния, места, форм и размеров зависило исключительно от респондентов.

Таким образом, собрались в общем 449 анкет, некоторые участники оставляя нерешенными требование нарисования карты. Для углубленного анализа, из 400 существующих карт, была случайно выбрано выборка состоящего из 196 картографических представлений (49% из общего числа карт), репрезентативной для населения изучающей в картах, имеющих 95% уровня уверенности и + / -5% погрешности.

В продолжение, наметим профиль для каждого типа карты в соответствии с представлением географического пространства (разбросанная, ограниченная, собранная и минималистская карты) со ссылкой на ряд индикаторов: (1) *плотность памяти*, (2) *последовательность памяти*, (3) *поляризация группового членства*, (4) *материальная личная судьба ЕС*, (5) *символическая личная судьба Румыния* и (6) *коллективная судьба*. Однако, помимо этих показателей были извлечены следующие: (7) *материальная личная судьба Россия* и (8) *символическая личная судьба Россия* (8) *символическая личная судьба ЕС*. Однако, учитывая, что респонденты были частью выборки доступности, для карт, в которых были выявлены последние два индикаторы не можно было рассчитать взвешенный, следовательно, не присутствует в нижней таблице. Минимальное количество случаев для расчета взвешенный этого типа переменных (номинальные) = 30.

(1) **Плотность памяти** относится к отчетности человека на основных данных коллективной идентичности, степени знакомства с ключевыми моментами или, наоборот. Располагав списком из 10 исторических событиях, респондентам было предложено определить, на выбор, три наиболее важных моментов в истории области между Прутом и Днестром. Чтобы построить этот синтетический показатель, были рассмотрены пять определяющих моментов: аннексия Бессарабии Царской империей в 1812 году; момент 27 марта 1918 года; пакт Молотова-Риббентропа 1939 года.

(2) **Последовательность памяти** ссылает на недавние события с 31 августа 1990 года (Праздник румынского языка), 1992 и 2009 года, рассматриваются как точка 0 современной проблемы идентичности в Республике Молдова.

Наблюдались знания о событиях, которые привели к войне и последующие последствия, а также и характер событий течения 2009 года (гражданские бунты, политический кризис).

(3) **Поляризация группового членства** относится к основному поведению респондентов относительно разговорного языка членственных групп (семья и друзья). Поскольку разговорный язык является частью основной идентичности, последовало постоянство в разговорном/ых языке/ах в этих средах.

(4) **Поляризация личной** показывает личный интерес относительно к пространству. Преобладающее географическое пространство является неявным фактором поляризации личности. Следует ответить относительно к географической зоне интереса (ЕС, Румыния, Россия), учитывая материальную и символическую координаты.

(5) **Коллективная судьба** относится к отношению респондента к унитарному компоненту румынского пространства.

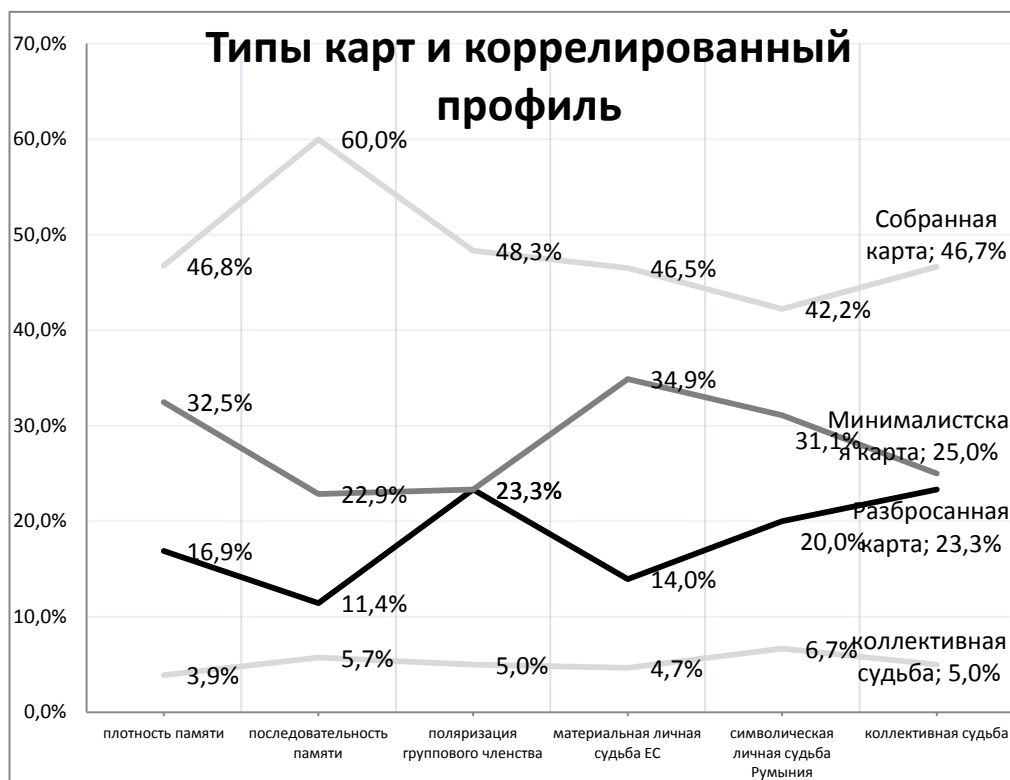
Коррелированный профиль респондента с изложением **рисунка распространенного типа** чаще всего представлен плотностью в выборе языка / языков в средах членства, а также его гибкостью использования нескольких языков (23,3%). Кроме того, профиль показывает что человек ценит идею коллективной судьбы (23,3%), полагаясь скорее всего на уже историческое знание событий (16,9%), чем на память о недавних событиях (11,4%).

Коррелированный профиль ограниченной карты показывает очень низкие значения для всех синтетических показателей, то что означает отдельное отношение. Расстояние или трудность "*найти свое место*" есть одновременно в связи с проблемой идентичности (язык, история, относительность к Румынии) и материальными аспектами жизни (самый низкий показатель участия - см. диаграмму 4).

Коррелированный профиль относительный собранной карты имеет самые высокие значения для всех синтетических показателей. Часто характеризуются высокой согласованности памяти (60%). Это человек, который знает что происходит в Республике Молдова и имеет сильное отчетность к историческим идентичным событиям (46,8%). Близкие значения между показателей коллективной судьбы (46,7%) и личной судьбы (материально направлена к странам ЕС - 46,5%, и символически к Румынии - 42,2%) показывает, что молодой

бессарабец имеет очень четкое представление о том как его будущее должно происходить. Он хочет повышение уровня Республики Молдова. Это может быть достигнуто путем приближения к идею единства румынского пространства и обеспечением достойную жизнь в рамках Европейского Союза. Кроме того, поляризация членства в группе свидетельствует о консистенции поведения респондента (48,3%), в семье и в своем кругу друзей.

Последний **коррелированный профиль**, респондента который излагает **минималистскую карту**, показывает склонность к ЕС (34,9%) как **приоритет**. Личностный смысл которым означает это пространство является профессиональное развитие как выбор. События новейшей истории Республики Молдова не становятся очень чистым присутствием в его сознании (22,9%) и не могут быть продолжением истории как таковой (32,5%). В то же время, молодой из профиля связывает свою судьбу "Европой". Гипотеза состоит в том, что приоритетной ориентации на "Европу" обусловлена связи с трудностями осознанными коллективным умом (32,5%), которых хочет преодолеть способом индивидуальных усилий (коллективная судьба = 25%).

Вопросы и рекомендации

Одна из самых больших проблем молодых приезжающих в Румынию на обучение является не лояльность по отношению к румынскому символизму, но отсутствие единой основы для проведения национальной идентичности, особенно после окончания учебы. Здесь, администрация и школьная программа / университетская, а также и политики соответствующие рынку труда играют важную роль.

Для ориентации в местности, где они учатся, и для поддержания согласованных связей с другими органами власти, требуется создание специального интерфейса тьюторства специально для молодых бессарабцев на уровне университетов.

Чтобы быть эффективными в отношении с содержанием гражданства, стипендии должны быть предоставлены и по другим критериям чем этническим: после качества заботы о культуре, науке, и, что не менее важно, к их собственной идентичности.

Пунктуально, обсуждение выявило следующие проблемы:

- Есть неестественного мало мест в вузах для бессарабцев которые заканчивают среднюю школу (лицей) в Румынии, в условиях в которых ок. треть молодежи в Молдове получают стипендию доуниверситетского уровня.
- В средней школе, но и в некоторых факультетов, кондиционирование достижения места в общежитии приобретением билетов на столовую, генерирует дополнительных расходов что превышают возможности предоставляемые стипендией.
- Улучшение взаимодействия между Министерством образования и университетами относительно вопросу студентов из Молдовы, так что бы они знали в реальном времени сколько мест зарезервировано для них.
- Предубеждения которые могут быть оскорбительными для молодых из Молдовы которые, в некоторых случаях, рассматриваются либо как иностранными студентами, либо как "русскими". Следовательно, появляется необходимость создать структуры способные как руководить взаимное

понимание, как на уровне студентов, так и на уровне администрации и профессоров.

- Трудоустройство студентов значительно низкое, именно потому, что они считаются «иностранцами», и низкооплачиваемые. Таким образом, возможности трудоустройства в Румынии для молодых бессарабцев являются довольно низкими. Студентам трудно устроиться на работу, потому что они не имеют румынскую идентификационную карту; работодатели "обескуражены с самого начала" сложной системы трудоустройства иностранцев; многие из них вынуждены прибегать к нелегальной работе в целях поддержания.
- Хотя можно выделить робкие шаги в этом направлении, необходимо оживить учреждения которые были заняты до недавнего времени интеграцией молодых в румынской цивилизации. В отличие от прошлого опыта, необходимо поощрять в них институциональные и финансовые типы проектов, способствующих деятельностью интеграции и ознакомлении молодых с румынским обществом.

Румыния, в первую очередь обязана развивать и другие инструменты-мост направлены в Республики Молдова, так что бы проект стипендий был заложен в рамках общих политик **унификации рынка труда, торговли и улучшения движения капитала и, не в последнюю очередь , культурных символов.**

Bibliografie selectivă

- Cărbogardus, Emory S., A Social Distance Scale, *Sociology and Social Research* 17 (1933): 265-271, University of Southern California
- Castillo Joan Joseph, 2009, Snowball Sampling, disponibil la adresa Explorable: <http://explorable.com/snowball-sampling.html> (noiembrie 2012)
- Chandler, Daniel, 1994, *The Sapir-Whorf Hypothesis*, disponibil la adresa <http://www.aber.ac.uk/media/Documents/short/whorf.html> (noiembrie 2012)
- Gusti, Dimitrie, 1970, Opere, volumul III, București: Editura Academiei
- Heidegger, Martin, 2006, *Ființă și Timp*, București: Humanitas
- Mead, George H., 1932, *Mind, Self and Society from the Standpoint of a Social Behaviorist*, Chicago: Charles W. Morris
- Schaefer, Richard T. și Robert P. Lamm, 1986, *Students' Guide to Accompany Sociology*, second edition, McGraw Hill
- Zinoviev, Alexandr, 1991, *Homo sovieticus*, Cluj: Editura Dacia

Articole și date statistice

- Adevărul.md*, 10 aprilie 2012, „Dependență. Economia Republicii Moldova rămâne la mâna Rusiei”, disponibil la adresa http://www.adevarul.ro/moldova/actualitate/DEPENDENTA-Economia-Republicii-Moldova-Rusiei_0_679732043.html (noiembrie 2012)
- Aneki.com*, Poorest Countries in Europe, date de la *CIA World Factbook*, disponibil la adresa http://www.aneki.com/poorest_europe.html, (noiembrie 2012)
- Biroul Național de Statistică, 2011, *Statistica Moldovei*, „Lungimea drumurilor publice în profil teritorial”, cap. 18.12., disponibil la adresa <http://www.statistica.md/category.php?l=ro&idc=138> (noiembrie 2012)
- Biroul Național de Statistică, 2008, *Statistica Moldovei*, „Migrația Forței de Muncă”
- Mediafax*, 5 octombrie 2012, „Oficial al Comisiei Europene. Rata șomajului în rândul tinerilor români este de 25 la sută, inacceptabil de mare”, disponibil la adresa <http://www.mediafax.ro/social/oficial-al-comisiei-europene-rata-somajului-in-randul-tinerilor-romani-este-de-25-la-suta-inacceptabil-de-mare-10165599> (noiembrie 2012)
- Ziare.com*, 1 martie 2011, „Șomajul în zona euro a scăzut, ajungând până la 9,9%”, disponibil la adresa <http://www.ziare.com/europa/stiri-europa/rata-somajului-in-ue-s-a-mentinut-in-iulie-la-9-5-la-suta-1117643>, (noiembrie 2012); 31 iulie 2012, „Șomajul și inflația au stagnat în zona euro”, disponibil la adresa <http://www.ziare.com/economie/inflatie/somajul-si-inflatia-au-stagnat-in-zona-euro-1181806>, (noiembrie 2012)

Existența unui popor este asigurată numai prin organizarea politică. Singure, popoarele cu un stat al lor au putința de a da curs liber puterii lor de creație și de a-și cuceri un trai luminat și înlesnit, adică de a dăinui deplin.

Anton Golopenția („Structura socială a României” în *Opere complete*, vol II, *Statistică, demografie și geopolitică*, 2000)

Dacă tineretul acestei țări nu reușește ca, în această generație, să reducă idealurile omenești centrifugale ale românilor din diferite colțuri ale țării într-un singur chip al omului românesc, în care să se recunoască românii de pretutindeni, ca într-un bun al lor; dacă tipul omului rusec, dostoievskian și tolstoian al basarabenilor și omul latino-kantian al ardelenilor nu reușește să dea o sinteză vie cu omul bizantino-francez al celor din Vechiul Regat, sinteză în care tendințele centrifugale să nu se mai regăsească decât ca ispite de universalizare ale unui aceluiși om al lui Eminescu și al lui Creangă - unitatea politică a acestui neam, care s-a dorit un mileniu și care în clipa când își dă mâinile nu se mai recunoaște - mi se pare amenințată.

Mircea Vulcănescu (*Tânăra generație - Crize vechi în haine noi. Cine sunt și ce vor tinerii români?*, 2004)

ISBN 978-973-8920-43-9

